

40
Difs.
3863/44

4° Dis. 3863 (44.

~~Graph.~~

~~72.~~

~~Bibl. Gott.~~
~~T. I. pg. 294. §.~~
~~Diplomat.~~

~~V. 9826²~~

Diplomat

Schwalb

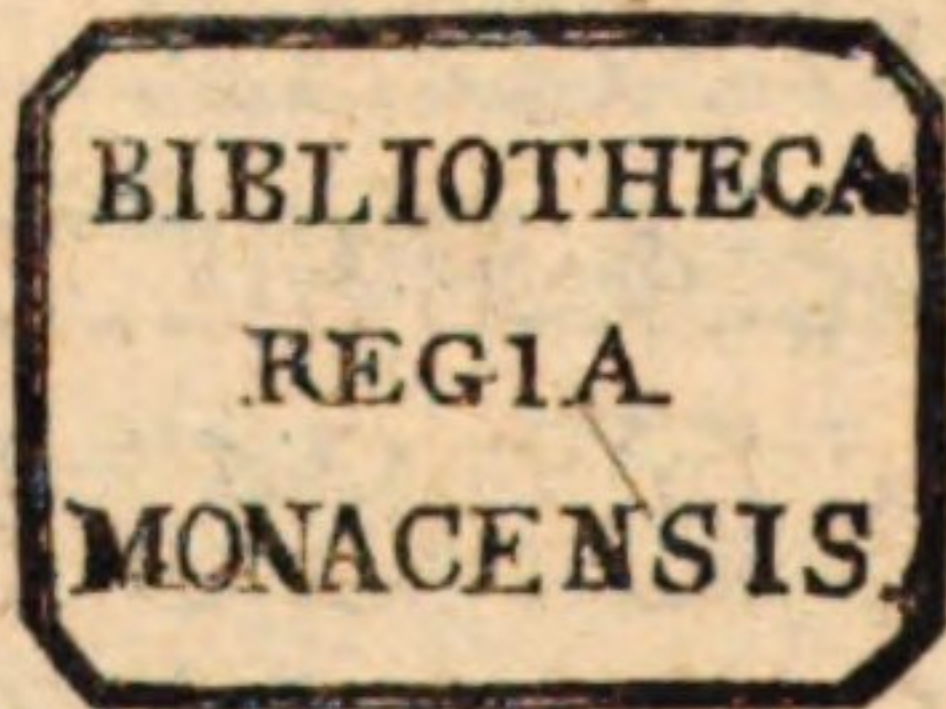
BREVIS
INTRODUCTIO
IN
REM DIPLOMATICAM

QUAM
AUSPICE DEO
FONTE VERITATIS
FAVENTIBUS
DIVIS PHILOSOPHIAE TUTELARIBUS
PRAESIDE

R JOANNE SCHWAB,
PHILOSOPHIAE MAGISTRO EJUSDEMQUE IN ALMA
ELECTORALI ET ANTIQUISSIMA PALATINORUM UNIVERSITATE
PROFESSORE P. O. FACULT. PHILOSOPH. H. T. DECANO
UNA CUM SELECTIS

EX
UNIVERSA PHILOSOPHIA THESISIBUS
PRO SUPREMA PHILOSOPHIAE LAUREA CONSEQUENDA
DEFENDENDAM SUSCEPIT
NOBILIS ORNATUS AC ERUDITUS DOMINUS
D. FRANCISCUS XAVERIUS COURTIN
MANNHEIMENSIS,
PHILOSOPHIAE BACCALAUREUS, UTRIUSQUE PHYSICES
ETHICES AC MATHESIOS AUDITOR
IN ORDINE DEFENDENTIUM PRIMUS,
HEIDELBERGAE IN AULA ACADEMICA
DIE XVI. AUGUSTI MDCCLXXVI.

Typis JOANNIS BAPTISTAE WIESEN, Univerfit. Typographi.

SERENISSIMO
AC
POTENTISSIMO
PRINCIPI & DOMINO
DOMINO
CAROLO THEODORO
COMITI PALATINO RHENI
S. R. I.
ARCHI-THESAURARIO
ET
ELECTORI

BAVARIAE, JULIAE, CLIVIAE ET MONTIUM DUCI,
PRINCIPI MOERSIAE, MARCHIONI BERGAE AD
ZOOMAM, COMITI VELDENTIAE, SPONHEMII,
MARCHIAE, ET RAVENSPURGI, DYNASTAE
IN RAVENSTEIN &c. &c. &c.

DOMINO DOMINO SUO
CLEMENTISSIMO

PRINCIPI
OPTIMO MAXIMO
PATRIAE PATRI

AMANTISSIMO
TERRIS PALATINIS
SINGULARI DIVORUM MUNERE
DATO,
ET
AD FELICITATEM SUBJECTORUM SIBI STATUUM
DIVINITUS CONSERVATO,

A
FELICISSIMO ET GLORIOSISSIMO
TRIGINTA QUATUOR ANNORUM
REGIMINE
REBUSQUE
PRO PATRIA ET SUBDITORUM SALUTE
CONSTANTER, PROVIDE, FELICITER
GESTIS

VERE
AUGUSTO.
QUAM FORTUNATA TERRA PALATINA
DUM TIBI VIGILAT

PALATINUS LEO,
DE CUJUS ORE
PRODIT FAVUS ET MELLIS FLUENTA MANANT,
HOC EXCUBANTE
SECURA QUIESCIS PATRIA,
ET CIVIS
FRUITUR FELICITATE SUB VITE ET FICU SUA.

PRINCIPI

LITERATO PHILOSOPHO

LITERATORUM

BONARUMQUE ARTIUM

STATORI

MUNIFICENTISSIMO,

UNIVERSITATIS ANTIQUISSIMAE

A TRIBUS

RUPERTIS

EX

ILLUSTRISSIM. SERENIS. COMITUM PALATINORUM

SANGUINE PROGNATIS

FUNDATAE

CONSERVATORI, PROTECTORI, AMPLIFICATORI

GLORIOSISSIMO,

QUI

UT CAETERA TACEAM,

FACULTATEM PHILOSOPHICAM

NOVA CATHEDRA AB EXPERIMENTIS DICTA

AUXIT,

MUSAEI RERUM NATURALIUM IN HAC ACADEMIA

PRIMA FUNDAMENTA

JECIT,

SCIENTIAM SIDERUM, ASTRONOMIAM SUIS TERRIS

INVEXIT,

A C ONSTITUTA PRIMUM SCHWEZINGAE,

ET NUPER MANNHEMII

URANIAE MAGNIFICA SEDE.

SCIENTIARUM ACADEMIAM FUNDAVIT,

ET UT

OMNIUM BONARUM ARTIUM POMOERIA

MAGIS PROVEHERET IN PALATINATU,

EX OMNI NON GERMANIA SOLUM,

SED

ITALIA, GALLIA, BELGIO

DAEDALOS, ARTIFICES, ARTIUM MAGISTROS

SUAM IN METROPOLIM

VOCAVIT,

PRIVILEGIIS, FAVORIBUS, GRATIIS

ORNAVIT,

AMPLISSIMIS STIPENDIIS

NUTRIT.

EXTANT

AUGUSTA

POLITIORIS GUSTUS CAROLINI

MONUMENTA

SCHWEZINGAE IN HORTO, MANNHEMII IN PALATIO,

ELECTORALI COMITUM PALATINORUM SEDE,

QUAM

ADEO PRETIOSO, ERUDITO, IMMENSO
LIBRORUM, NUMISMATUM, RERUM NATURALIUM

THESAURO

DOTARE, ORNARE, LOCUPLETARE

NEMO ALIUS POTUIT, NISI

S. R. I.

ARCHITHESAURARIUS.

TANTI PRINCIPIS AC MAECENATIS
IN LITERAS
AMORE ET FAVORE
EXCITATUS
TENUEM HANC OPELLAM
PRIMA ARTIS DIPLOMATICAE ELEMENTA,
STUDIORUM MEORUM PRIMITIAS
CELSISSIMIS EJUS MANIBUS INSERERE,
ET
CUM PROFUNDISSIMA SUBJECTIONE AC VENERATIONE SACRARE
AUDEO,
MISSIS AD SIDERA ARDENTISSIMIS VOTIS,
UT
DEUS OPT. MAX.
CAROLUM THEODORUM
PATRIAE PATREM, LITERIS STATOREM,
BONIS OMNIBUS
OPTIMUM PRINCIPEM
AD IMMORTALEM NOMINIS SUI GLORIAM
QUAM DIUTISSIME CONSERVET.

ELECTORALIS SERENITATIS SUAE

SERVORUM INFIMUS

Franc. Xaver. Courtin,
Philosoph. Candidat.

PRAELOQUIUM.

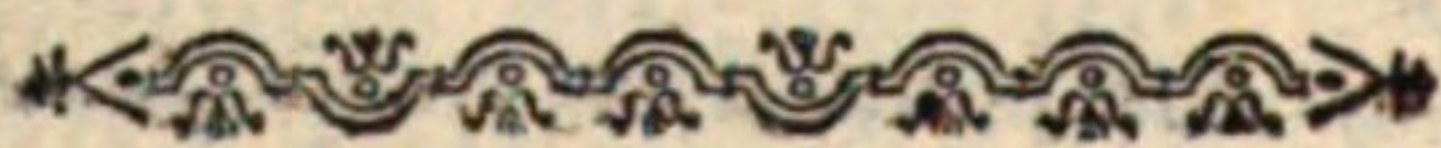
Inter caeteras scientias bonasque artes, quae cruditioris seculi meliore gustu a squallido suo situ reflorescere coeperunt, procul dubio est studium artis diplomaticae, quo hodie a viris eruditis (Göttingische Anzeige von gelehrten Sachen 16ten Jenner 7tes Stück 1776. Item Hallische neue gelehrte Zeitung 94stes Stück 23sten November 1775.) tabulas, chartas, ac codices e tenebris in publicam lucem perenni rei literariae praecipue Germanicae incremento protrahi videmus. Quae artis praestantissimae dignitas & necessitas per omnes fere scientias sublimiores, non est, quod pluribus contendam. Artis praecipue diplomaticae beneficio historiae ad veterum monumentorum antiquarumque tabularum fidem repurgatae: extincta ex tot fabularum & narratiuncularum inter se misere cohaerentium nexibus genealogia: emendata a suis sphalmatis infinitis locis Chronologia: doctrina de scutis gentilitiis Heraldica illustrata: ad insignem lucem adducta aevi praecipue medii Geographia: denique juris Germaniei Prudentia, quae a barbaris legum civilium interpretibus obtrita, vel longo saltem exilio muldata fuerat, diplomatum chartarumque suffragio avitae veluti sedi ac dignitati denuo reddita fuit. Ex diplomatis nempe discimus Imperatorum, Regum, Ducum, Comitum, virorum illustrium, nec minus Pontificum ac Praesulum longissimo saepe temporis tractu diffidorum dignitatem, titulos, potentiam, praecelara gesta, pietatem, liberalitatem, fidei publicae integritatem, ac mores priscis illis seculis congenitos & veluti grandibus characteribus descriptos: perspicimus regnorum, ditionum & latifundiorum fines, quousque se extenderint, urbes, pagos, castra, praedia, fundorum possessiones, ad quos Dominos pertinuerint, quibus ista vel vendita, vel pleno jure donata, vel in feudum concessa fuerint: ex his innotescunt nobis familiarum nobilium origines, munera, merita, vicissitudines, interitiones aliaque pene multa, quae in marmore aut aere frustra quaereremus.

Equidem in vulgus notum est, plura quoque spuria & sublestae fidei monumenta, nescio quantam antiquitatem mentita, e tenebris emerfisse, & sub larva sinceritatis adulterinos partus suos occultasse: sed hoc ipsum est, quod studii diplomatici utilitatem, & necessitatem maxime commendat, mihiq; animum adjecit, ut hanc qualemcunque de re diplomatica opellam in usum DD. Candidatorum, quorum commodis ac ornamentis, pro incumbente mihi munere, semper studui, conscribere pararem.

Equi-

Equidem tantum mihi non indulgeo, ut vel emendare vetera, vel afferre nova audeam, aut assequar MABILLONII, BESSELII, PAPEBROCHII virorum praestantissimorum egregios labores; sed sparsa tantum per aliorum volumina, sicut in auditorum meorum commodum ac usum nuper collegeram, ita nunc pro disputationum finalium solemnitate prelis committere eo minus dubitavi, quo majori emolumento ac praesidio id intellexi fore DD. Candidatis, si praeter copiosam ac eruditam suppellectilem Philosophicam, quam hoc biennii curriculo cum laude sibi compararunt, etiam artis diplomaticae elementa e campo philosophico ad amoenissima jurisprudentiae viridaria ceu pretiosa spolia secum ferrent.

Totius autem opellae brevem oeconomiam hanc habet: pars prima epitomen historiae diplomaticae, notitiam literariam & quasdam ad artem ipsam praenotiones complectitur: notas diplomatum externas altera: tertia internas via compendii explanabit. Habeant itaque viri eruditi grandia vastaque volumina, in quibus tanquam in palatio regnet eorum eruditio, lectio, peritia linguarum, historiarum, jurium, librorum, praesens opusculum tironum instructioni sacrum esto. Quod quidem consilium meum, quam innocuum, tam proficuum ac utile DD. Candidatis, si intellexerint, non indignabuntur viri critici, quod Philosophia quaedam quasi vestigia ac rudimenta conetur describere tironibus, quibus si rite fuerint imbuti, erit opinor, ut in sublimioribus faciliori tramite incedant.

CON-

CONSPECTUS ET ORDO RERUM

P A R S I.

HISTORIA REI DIPLOMATICAE, NOTITIA EJUS LITERARIA ET QUAEDAM AD ILLAM PRAENOTIONES.

- C A P U T I. *Historia rei diplomaticae.*
II. *Ejusdem notitia literaria.*
III. *Quaedam ad illam praenotiones.*

P A R S II.

CRITERIA DIPLOMATUM EXTERNA.

C A P U T I. *Materia Diplomatum.*

II. *Litterae.*

III. *Interpunctiones.*

IV. *Brachygraphia.*

V. *Stavrologia.*

VI. *Monogrammata.*

VII. *Sigilla.*

P A R S III.

CRITERIA DIPLOMATUM INTERNA.

C A P U T I. *Ingressus diplomatum.*

II. *Tituli.*

III. *Contextus.*

IV. *Symbola investiturae.*

V. *Subscriptio.*

VI. *Chronologia.*

VII. *Locus.*

B R E V I S
INTRODUCTIO
IN
REM DIPLOMATICAM.

P A R S I.

HISTORIA REI DIPLOMATICAE, NOTITIA EJUS-
DEM LITERARIA AC QUAEDAM AD ILLAM
PRAENOTIONES.

C A P U T I.

HISTORIA REI DIPLOMATICAE

§ I.

Historiae rei diplomaticae epitomen daturus, nolo ex-
currere ad auspicatissima illa tempora, quibus bona
fides & concordia communem hominum societatem
ac commercium gubernabant; constat enim homines con-
ceptis verbis dataque utrinque dextera sua negotia tractasse,
majusque subin robur ab hac paciscendi forma iis accessisse,
quam a scriptis postea datisque literis. At vero diffidentia

*Diplomatum
antiquitas.*

A

ma-

malaeque artes in hominum actiones sensim cum irreperant, labescentem bonam fidem graviore remedio sustentari oportuit. Quem in finem conditae sunt tabulae literaeque fiduciariae, quas instrumenta vulgo dicimus. Extant horum non obscura vestigia jam in Romanorum aliorumque republica, quamquam pauca admodum illorum fragmenta ad nos usque pervenerunt. *

* Forte causae esse possunt 1) Mores Romanorum, quod raro literis vel chartis contraxerint. 2) Cum Romani armis tractandis potissimi intenti erant, quaedam incuria in iisdem asservandis. Vel demum 3) bella & incendia, quae omnia devastarunt, aut voracibus flammis absumpserunt. Itaque illa solum tanquam tabulas de naufragio reliquas habemus, quorum fragmenta quaedam Jurisconsulti ex historiarum, Philosophorum & Oratorum Romanorum libris, ex legum codicibus & pandectis magno labore collegerunt.

§ II.

*Germania
multa exhibet
Diplomata,
quae ejus cau-
sas?*

Faecundior fuit Germania aevo praesertim medio. Iis enim moribus vixerunt veteres ejusdem incolae maxime Alemanni, ut in quibusvis momenti majoris rebus fidem suam scripturis oppignerarent. Quippe tantum quivis possidebat, capiebat, reddebat, quantum charta loquebatur, unde satis copiosam monumentorum chartis vel membranis inscriptorum suppellectilem exhibent, quin post tot bella, clades, inundationes, vicissitudines nulla est sive sacra sive profana communitas, nullum coenobium, nulla Ecclesia aut principis cujusdam curia, quae non tabularia sive Archiva locaque sanctiora pretioso multorum diplomatum ac instrumentorum thesauro referta ostentare queat. Praeter singularem curam, qua chartas foundationum, privilegiorum, largitionum coenobia & Ecclesiae custodiebant, diplomatum frequentiam auxit sollicitudo, qua alii etiam operam dederunt, ut, ne forte vel incuria, vel alio fato pretiosa haec suppellex interiret, plura tabellarum & diplomatum exem-

exemplaria circa idem negotium conderentur, & ut vulgo loquimur, expedirentur. *

* Constat, subin quatuor vel plura etiam de eadem re diplomata authentica confecta fuisse, unum sc. in gratiam illius, qui diploma rogaverat; alterum ut servaretur in loco, ubi princeps petitioni annuit; tertium ut extaret in urbe vel castro, in quo scriptum ac sigillo munitum fuit; quartum denique, quod in ipso principis tabulario ad perpetuam rei actae memoriam reponeretur. RATBERTUS *de casibus monast. S. Galli apud GOLDASTUM T. I. scriptorum rerum Alemann.* de duabus chartis circa eandem rem confectis mentionem facit, de pluribus ADEMARUS Caba-nensis *apud LABBEUM T. II. bibl. Mscript.*

§ III.

Haec litterarum ac diplomatum ingens copia sedulaque Quidam diplomatum neglectus, ejus causa. in iisdem conservandis custodia perstitit ad illa usque tempora, quibus jus latinum cum legulejorum turba in Germaniam quoque penetravit. Tum enim vero controversiae circa contractus, venditiones, emptiones, usucapiones & testamenta ad legum apices expendi, magnisque contentionibus in foro & tribunalibus agitari, sensim vero decrescere coepit ille honor grandisque fiducia, quae litteris antea & chartis habebatur. Jacebant igitur carceribus inclusa pretiosa isthaec priscae germanaeque fidei cimelia intra ferreas crates solitaria, idque unum habebant, quod agerent, ut sc. a tineis ac blattis ad illustriora se tempora tuerentur.

§ IV.

Haec revera, ut bonis artibus universim, ita speciatim Rei diplomaticae serenior lux affulsit, ejus occasio. rei diplomaticae serenius illucescere coeperunt uno abhinc & quod forte excurrit seculo, quo redeunte eruditionis saniori gustu ac studio, rei quoque antiquariae, horumque monumentorum memoria & aestimatio redire coepit. Tunc singulari principum ac nobilium favore aperta sunt tabularia coenobiorumque claustra, quibus haec Sibyllarum folia captiva tenebantur, unde contigit, ut a viris rerum peritis, quibus ad legendum & describendum aditus ad illa patuit, plu-

res chartae, codicilli ac diplomata in lucem ederentur, atque absterfo pulvere praestantissima isthaec antiquitatis spolia a captivitate vindicarentur. Geminam hujns rei occasionem esse intelligo. Prima erat, quod illo aevo plures prodierint, qui aut regnorum, provinciarum, & familiarum illustrium stirpes, episcopatum item ac principatum, ecclesiarum & coenobiorum originem ac vicissitudines investigarunt, aut in veterum mores, eorundem jura & potentiam diligentius inquisiverunt, aut ad Imperatorum, Regum, Principum, heroum, praesertim vitae sanctitate illustrium virorum acta, scripta, res gestas curatius scribendas, atque a veterum fabulis repurgandas animum appulerunt. *

* Inter hos merito censentur Patres Antwerpenses e Soc. Jesu, qui praeclarissimum opus de actis Sanctorum, quod BOLLANDUS S. J. coepit, stupendo labore ac eruditione porro continuarunt. Viri isti, ut historiae suae magis consulerent, varias provincias ac ditiones peragrarunt, ubique in bibliothecas & tabularia benigne admissi, antiquos codices omnesque vetustarum scripturarum ac chartarum angulos excusserunt, quaeque in rem suam esse, intelligebant, sedulo notarunt. Profecto ingentum ad historiam, tum ad chronologiam, maxime vero ad veritatem ipsam a falsitate discernendam subsidium, quippe quae ex genuino apparatu documentorum tot chirographis, diplomatibus & sigillis muniturum securius hauritur.

§ V.

*Occasio altera
erant lites cir-
ca quorundam
diplomatum
valorem.*

In diplomatum valorem & authenticam diligentius inquirendi occasionem alteram praebuerunt lites ac graves controversiae circa varia diplomata potissimum in Germania ortae. Inter complures alias nota & famosa est 1) controversia inter Archiepiscopum & Electorem Trevirenses, atque inter coenobium S. Maximini O. S. B. situm in suburbio trevirensis civitatis. 2) Causa urbis Magdeburgensis, quae producto quodam diplomate ab OTTONE M. caesare an. 940. sibi concessio contra Archipraefulem suum privilegia & exemptionem sibi arrogabat. 3) Diuturna illa diffidia inter civitatem Lindaviensem & illustre coenobium sacrarum Virginum ad B. V.

circa diploma LUDOVICI Imperatoris. Et ne sim justo longior omitto alia seu praelia seu velitationes circa diplomatum valorem institutas, * quae utcumque demum finitae, magnum certe rei diplomaticae studio indies magis excolendo obsequium praestitere. **

* Pluribus controversiis aliis ansam dedere diplomata alia, quorum syllabum ex BARINGIO recensuere PÜTTER in *prolegomen. ad historiam Imperii*, pag. 15. & GATTERER in *elementis art. diplomat.* pag. 21. sc. 1) Diploma DAGOBERTI an. 706. *Erfurtenſi coenobio S. Petri* datum. 2) PIPINI vel CAROLI M. privilegium *de Franconiae ducatu Episcopatus Wirceburgensi* concessum. 3) Varia diplomata CAROLI M. a) *pro coenobio Ottenburensi* an. 769. b) *Diplomata duo pro immunitatibus Campidunensium* an. 773. & 777. c) *Unum de Bremensis, alterum de Verdenſis episcopatus institutione* an. 788. d) *Diploma cuidam TRUTMANNO* an. 789. datum. e) *Diploma de Frisia consulari* an. 802. f) *Diploma de scholis episcopatus Osnabrugensis* an. 804. g) *De jure coenobii Reichenaviensis* an. 813. h) *Diploma pro comitibus Gleichens.* an. 813. i) *Pro civitate Aquisgranensi* an. 813. 4) LUDOVICI PII Pontifici PASCHALI datum. an. 817. 5) CAROLI CRASSI *constitutio de expeditione Romana.* 6) HENRICI AUCUPIS *Abbati Hirsfeldensi* concessum 932. 7) OTTONIS M. *de exemptione Abbatiae Hirsfeldensis* 968. 8) OTTONIS I. II. III. *pro Abbatibus Stabulensi & Malmedy.* 9) OTTONIS III. *pro monasterio Gandersheim.* an. 990. 10) WERNERI Episcopi *Argentinenſis de jure sui Episcopatus in Argentoratum.* an. 1005. 11) HENRICI VI. Imp. *pro Episcopatu Paderborn.* 12) *Diplomata varia de formula ducatus Brandenburgici,* an. 1195 & 97. 13) HENRICI VII. reg. Rom. *diploma in gratiam Praeposit. Hildeſienſis.* an. 1226. 14) *Diplomata varia de immunitate Abbatiae Fuldenſis,* item alia loco supra cit.

** Sane hoc animorum decertantium studio, quo quisque pro vel contra Trojam acerrime pugnavit, innotuit 1) veteris aevi scribendi ratio & orthographia. 2) Constitutum fuit codicibus tempus, quo sunt in lucem editi. 3) Explicatae magisque evolutae perobscurae multisque tricis obnoxiae chartarum notae. 4) Ad examen revocata sigilla, discussa monogrammata, detecta illorum vitia, nihilque praetermissum, quo vetustatis pulvere obſitis monumentis nova lux affunderetur.

§ VI.

*Papebrochius
et Mabillonius
art. diplomat.
primiparentes.*

Equidem eruditae hae tum velitationibus, tum lucubrationibus, quae tum undique in lucem publicam emerferunt, multum debet incrementi res diplomatica; interim nullus adhuc fuit, qui eam in ordinem digereret, & artis cujusdam iusto habitu convestiret. Vadum hoc valde lubricum tentavit Jesuita Antwerpiensis DANIEL PAPEBROCHIUS, qui teste CL. GATTERERO, hanc sibi laudem vindicare potest, quod primus omnium in propylaeo antiquario de re diplomatica ausus fuerit philosophari. Nam ipse primus fuit, qui certas circa diplomatum authenticam regulas statuit, & rationem in chartarum & diplomatum examinandorum negotio ineundam velut digito monstravit. Viam jam aliquantum a PAPEBROCHIO complanatam dein trivit JOAN. MABILLONIUS O.S.B. e congregatione S. Mauri vir eruditissimus in excellenti opere *de re diplomatica* 1681. Lutetiae Parisiorum edito, ubi, quae a PAPEBROCHIO adhuc minus solide asserta videbantur, ipse feliciter emendavit, ac illustravit. *

* Laborem istum MABILLONII, quo suas regulas corrigi ac reformari vidit PAPEBROCHIUS, ipse obliquis primum oculis intueri; sed quae viri modestia & artis diplomaticae porro provehendae ac perficiendae studium & amor fuit, lecto MABILLONII opere, istud non tantum aegre non tulit PAPEBROCHIUS, sed datis ad eundem literis officio & humanitate plenis palam testari de eruditae ejus laboribus non dubitavit hisce verbis, *fructum fuisse lucubratiunculae suae, quod nihil amplius in ea jam placeat, nisi hoc unum, quod tam praeclaro operi & omnibus numeris absoluto occasionem dederit.* MABILLONIUS contra primas defert PAPEBROCHIO lib. I. c. I. de art. diplom. eumque laudat, quod *primus rei diplomaticae in ordinem & artis formam digerendae manum admoverit, constitutis quibusdam legibus.*

§ VII.

*Bellum diplomaticum per
Germonium
restauratum.*

Bello itaque diplomatico feliciter sopiendo sufficere quidem poterant conatus isti MABILLONII & PAPEBROCHII, verum adnitente BARTHOL. GERMONIO viro in paucis erudito illud luculentius exardescere coepit. Nam GERMONIUS documentis antiquis bellum indixit in *disputatione de veteribus regum Francorum diplomatibus* & MABILLONIUM acriter impugnavit. Contra insurrexerunt MABILLONII defensores strenui 1) THEOD. RUI-NART. Rhemenfis MABILLONII laborum socius. 2) JUSTUS FON-

TANI-

NINUS Foro-Julienſis in Romano Gymnaſio Eloquentiae Profeſſor 3) LAZZARINUS Profeſſor linguarum graecae & latinae Patavinus, & 4) ANTONIUS GATTI; quibus tamen GERMONIUS calamo ſatis prompto & eleganter docto reſpondit. Nec deerant, qui ejus cauſam poſtea defendendam ſuſceperunt, quos inter occurrit HOFFMANNUS Phil. & Juris Doct. & in Academ. Wittenberg. Hiſt. Profeſſor in *programme de lubrico artis Diplomaticae ſtudio*, & nuper auctor operis *Encyclopédie ou dictionnaire raiſonné des ſciences &c.* hujus crambe quam ſit ſaepe recocta, oſtendere pergunt Galli Benediſtini, illam vero vir notae eruditionis LEONARDUS GREBNERUS Soc. Jeſu in Bambergienſium Academia SS. Canonum Profeſſor 1742. ſolide reſutavit. *

* Praeter complures alios bella diplomatica recensuere 1) PETRUS DE LUDEWIG praefatione *Tom. I. reliquiar. MSS.* praemiſſa. 2) GODOFR. DE MEIERN praefatione *Tom. III. Aſtorum pacis Weſtphalicae publicorum* adjuncta. 3) JOACHIM DE WESTPHALEN praefatione *T. III. rerum Germanicarum* praemiſſa. 4) BARINGIUS in *Clave Diplom.* p. 12-17.

§ VIII.

Inter has turbas & eruditorum praelia laetiora ſemper incrementa coepit ars diplomatica. Hujus rei teſtes habemus, quotquot libros & grandia volumina ſumma ſedulitate & magnifico adparatu typis publicis edita videmus, (videmus autem ſeculo noſtro quam plurima) in quibus omnis aetatis ac generis ſcripturae, maxime vero antiqua diplomata, quae temporum injurias & vetuſtatis invidiam, quamvis ſaepe non ſine vulnere aliquo evaſerunt, luculenter nobis ante oculos ponuntur. A ſeculi noſtri bono guſtu non alienum me facturum exiſtimo, ſi DD. Candidatis brevem Scriptorum catalogum hoc loco ſubjiciam; ſic enim confido fore, ut praetantiſſimorum virorum eruditos partus ipſi videant, tum vero in ipſorum etiam au-

*Artis Diplom.
majora ſemper
incrementa.*

cto-

etorum, qui in hac sparta aliquid praestiterunt, cognitionem quandam literariam perveniant.

C A P U T II.

NOTITIA REI DIPLOMATICAE LITERARIA

§ IX.

Scripta occasione belli diplomatici universalis.

Non moramur, juvat ipso in vestibulo hujus notitiae literariae, Auctores intueri, & praecipua eorum opera via compendii legentibus exhibere. Triplicem vero illorum classem esse, video. *Prima* illorum, quae tum circa diplomatum fidem & authenticam universim, tum circa capita plura speciatim in lucem prodierunt. *

* Huc maxime pertinent 1) GODOFR. HENSCHENII Soc. Jesu *diatribe de tribus Dagobertis*. Antwerp. 1655. Item ejusdem *commentarius praeuius ad vitam S. SIGEBERTI, Regis Austrasiae* T. I. act. Sanctor. mens. Feb. 2) DANIEL PAPEBROCHII Soc. Jesu *Propylaeum antiquarium circa veri & falsi discrimen in vetustis membranis* (praemissum Tom. II. act. SS. mensis April.) 3) JOANN. MABILLONII libri VI. *de re diplomatica* Parisiis 1681. Editio altera cum praefatione RUINARTI ibid. 1709. Item ejusdem *Supplementum ad opus diplomaticum*. ibid. 1704. 4) PAPEBROCHII *epistola ad MABILLONIUM*, quam lecto ejus libro scripsit de re diplomat. 1683. edita in annalibus Benedictinorum Tom. I. & in supplemento MABILLONII. 5) JOSEPHI PERESII *Disertationes*, in quibus pleraque ad rem diplomaticam spectantia accurate discutuntur Salamanticae 1688. 6) GEORGII HIKESII *Institutiones Grammaticae Anglo-Saxonicae & Moeso-Gothicae*. Oxon. 1689. Item ejusdem *linguarum veterum septentrionalium thesaurus Grammatico-criticus & archeologicus*. ibid. 1703. 7) GERMONII *disceptatio de Veteribus Regum Francorum diplomatibus & arte secernendi antiqua diplomata vera a falsis adversus MABILLONIUM* Paris. 1703. Ejusdem *disceptatio II. de eodem argumento* Paris. 1706. Item ejusdem *disceptationes adversus THEODORI RUINARTI & JUSTI FONTANINI vindicias, atque epistolas DOMINICI LAZZARINI & M. ANTON. GATTI* Paris.

Paris. 1707. 8) THEODORI RUINARTI *Ecclesia Parisiensis vindicata* adversus GERMONII Jesuitae duas disceptationes. Paris. 1706. 9) DOMINICI LAZZARINI ex nobilibus de Murro *epistola ad amicum Parisensem pro vindiciis antiquorum diplomatum* JUSTI FONTANINI Romae 1706. Item ejusdem *epistola* contra GERMONII disceptationes 1707. 10) ANTON. GATTI *epistola ad JACOB. BERNARD. pro vindiciis antiquorum diplomatum* JUSTI FONTANINI Amst. 1707. 11) PETRI COUNSTANT *vindiciae MSS. codd. a Barthol. Germonio impugnatorum* &c. Paris. 1707. 12) LUDOVICI RAGVET *Histoire des contestations sur la Diplomatique avec l'analyse de cet ouvrage* &c. pro P. GERMONIO Paris. 1708. 13) JOAN. HARDUINI S. Jesu *Chronologiae ex nummis antiquis restitutae prolusio de nummis Herodiadum* Paris. 1693. Item ejus *opera selecta* Amstelodam. 1709. 14) SCIPION. MARANTAE *expositio* in GERMON. pro antiquis diplomatibus & codicibus MSS. Messanae 1708. 15) VEIZIERI DE LA CROCE *vindiciae veterum Scriptorum contra HARDVINUM* Rotterod. 1708. 16) BARTHOL. GERMON. *de veteribus haereticis Eccles. codicum corruptoribus* Paris. 1713. 17) COUNSTANT *vindiciae veterum codicum confirmatae* 1715. 18) GVIL. HOFFMANNI *programma de lubrico artis diplomaticae* Wittenberg. 1737. 19) LEONARD. GREBNER. S. J. *Dissertatio de sincera & secura artis praecipue diplomaticae, ac suo modo sigillariae ac numismaticae crisi* &c. Bamberg. 1742. 20) *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences* &c.

Praeter haec scripta, quae potissimum bella diplomatica universalia pepेरerunt, occurrunt adhuc plura alia, quae occasione controversiarum particularium procreata sunt, veluti scripta I. in causa Abbaciae S. MAXIMINI 1) *Archiepiscopatus & Electoratus Trevirensis per refractarios Monachos turbati* &c. 2) ZILLESII *defensio Abbaciae*. II. In controversia Abbaciae Lindaviens. 1) Scripta HEIDERI 2) WAGENRECKII 3) CONRINGII 4) RASSLERI Jesuitae 5) TENZELII 6) WEGELINI, III. in causa civitatis Magdeburg. contra Archipraefulem suum. Verum ea hic missa facimus, eaque malumus in BARINGII *clave diplomatica*, aut CL. GATTERERI *prolegomenis ad diplom.* legere, quam hic cum auditorum forte fastidio longius perorare.

§ X.

Qui diploma-
ticam concin-
narunt?

Classẽm Scriptorum *alteram* constituunt ii, qui PAPEBROCHII vel MABILLONII exemplo excitati artem diplomaticam concinnarunt, vel saltem illorum inventa diplomaticae adcommodarunt, aut certe in eandem magis excolendam incubuerunt. *

- * Praeter MABILLONII praeclara opera stationem & locum honorificum hic merentur 1) NIC. HERTIUS in academia Gieffensi Cancellarius ac Professor juris primarius *de fide diplomatum Germaniae Imperatorum ac Regum Gieffae* 1699. Ipse MABILLONII inventa ad rem diplomaticam Germaniae adcommodavit. 2) SCIPIONIS MAFFEI Marchionis Itali *Historia diplomatica*, opus, unde ars diplomatica magnam lucem & incrementum hausit, Mantuae 1727. 3) GODEFR. BESSELI *chronicon Gottwicense*. Tomi prodromi pars I. & II. 1732. Tegernsee. Praestantissimus hic scriptor Abbas Gottwicensis in Austria relictum a MABILLONIO locum de re diplomatica Imperatorum ac Regum Germanicorum a CONRADO I. usque ad OTTONEM IV. maxima tum diligentiae, tum perspicuitatis laude tractavit. 4) EBERHARDI BARINGII *clavis diplomatica* Hannov. editio altera auctior 1754. BARINGIVS hoc opere omnium hujus artis cultorum gratiam sibi in perpetuum devinxit. 5) HENR. ECKHARD. *introducẽtio in rem diplomaticam praecipue Germaniae* Jenae 1742. Primus fuit, qui justum artis diplomaticae Imperatorum & Regum Germanicorum compendium edidit. 6) LVDOLPHI WALTHERI *Lexicon diplomatic.* Goettingae 1747. 7) JOANN. HEVMANN. Professoris Altorfini *commentarii de re diplomatica Imperatorum ac regum German.* inde a CAROLI M. temporibus Norimb. 1746. a LVDOVICI Germ. temporibus ibid. 1753. Ipse non regulas tantum, quibus diplomata vera a falsis discernuntur, tradidit, sed etiam ostendit, qua ratione diplomata locupletandis perficiendisque artibus ac disciplinis adcommodari debeant. 8) Johann Fridr. Joachims *Einleitung zur deutschen Diplomatif.* Halle 1748. In hac opella Cl. Auctor eandem cum CL. ECKHARDO, docendi rationem, sed lingua vernacula secutus est. 9) CARPENTIER O. S. B. *Alphabetum Tironianum seu notas Tironis explicandi methodus.* Paris. 1747. 10) Nouveau

veau traité de diplomatique par deux Religieux Benedicins de la congregat. de S. Maur. opus praeclarissimum, quod e Gallico in vernaculam transtulit CHRISTOPH. ADELUNG Erfurti 1759. 12) CHRISTOPH. GATTERERI apud Goettingenses Histor. Professoris *Oratio de artis diplomaticae difficultate* Norimberg. 1757. Item ejusdem *elementa artis diplomat. universalis.* Goettingae 1765. Hujus lucubrationis crisin Cl. auctori valde honorificam habes in dem zwenten Stück des neunten Bandes der allgemeinen deutschen Bibliothek de an. 1769. pag. Ima. Denique 13) Occurrunt plures alii, qui, cum potius uni alterive parti artis diplomaticae magis perficiendae singularem operam dederunt, eorum memoria per decursum commodius recurret.

§ XI.

In *tertia* demum *classe* illorum industria merito laudatur, ^{Quinam Diplomata collegerunt?} qui diplomata collegerunt, aut magnis forte voluminibus complexi historiam copiosis eam MSS. & diplomatibus locupletarunt, longam eorum seriem texuit GREBNERUS Soc. Jesu & post eum PÜTTERUS *

* Nos vero hanc damus. 1) GOTTFRID. LEIBNIZ *codex diplom.* Hannov. 1693. Item MANTISSA *Codicis juris gentium diplomatici* ibid. 1700. 2) THOMAE RYMERI *acta publ. inter reges Angliae & alios principes* Hagae 1727. 3) JOAN. PETRI LUDEWIG *Reliq. MSS. omnis aevi diplomatum ac monumentorum ineditorum tom. per longum tempus continuati* Lipsiae & Halae. 4) Opera AUBERTI MIRAEI, qui *diplomata Belgica* diversis libris complexus est Brux. 1723-34-48. 5) Johann Christian Lünigs *deutsches Reichs Archiv* per tomos viginti tres & ultra productum Lipsiae 1710-1722. Item *codex Germaniae diplomaticus* Lips. 1732 & 33., nec non *codex Italiae diplomaticus* T. I. Lips. 1725. Tom. II. ibid. 1726. Tom. III. 1732. Tom. IV. 1735. 6) STEPHAN. BERARDUS *diplomata ad res Burgundicas pertinentia* collegit: FRIDERICUS LEONARD. *Regius Architypographus Franciae regum cum imperio ac rebus publicis aliisque initorum foederum, pacis & transactionum instrumenta* ab an. 1435. ad an. 1690. sex voluminibus posteritati reliquit. 7) Memorandi quoque veniunt tres viri clarissi-

mi ex ord. s. B. EDMUNDUS MARTENE & URSINUS DURANDUS, qui novum thesaurum epistolas regum & diplomata continentem quinque voluminibus aperuerunt; & LUCAS DACHERUS, qui omnis aevi chartas, libellos, chronica & epistolas tredecim librorum finibus circumscripsit. 8) VALENT. FERD. DE GUDENUS Imperialis Camerae olim Wezlariae Assessoris *sylloge diplomatum monumentorumque* Francofurt. 1728. Item ejusdem *codex diplomaticus*, Tom. I. Goettingae 1743. II. Frankf. & Lipsiae 1747. III. ibid. 1751. IV. 1758. opus sua a praestantia & eruditione maxime commendatum. 9) Huc etiam pertinent I. *regesta chronologico-diplomatica*, Tomi IV. Halae 1740-44. II. CHRISTIAN SCHOETTGENII *inventarium diplomaticum historiae saxoniae superioris* ab an. 500. ad 1741. Halae 1747. Opuscula SCHOETTGENII minora historiam saxonicam illustrantia collegit, nec non annotationibus & additamentis diplomaticis instruxit. GODOFR. GRUNDIG Lipsiae 1767. 10) ERASMI FROELICH Soc. Jesu *opus diplomaticum garstense emendatum ex collectaneis* SIG. PUSCH S. J. Viennae 1755. Item eorundem *diplomataria sacra Ducatus Styriae* Viennae 1757. 11) *In aëlis Sanctorum PP. Antwerpiensium* e Soc. Jesu ingens diplomatum adparatus comparet. 12) JACOB. SIRMONDUS S. J. rarae eruditionis Scriptor multa affert & examinat diplomata in *capitularibus Galliae & opusculis variorum MSSorum* editis Lutetiae Parisiorum. 13) FERD. UGHELLUS in *Italia sacra* novem voluminibus descripta nemini cedit ubertate similium instrumentorum. 14) MELCH. GOLDASTUS etiam plurima collegit in *constitutionibus Imperial.* 15) Notae sunt lucubrationes. MURATORII, BROWERI, MADERI, BUCELINI, KETTNERI, BOEKLERI, BUDERI, SCHANNAT, THOM. GREBNERI, aliorumque, qui variorum Principatuum, Ducatum, regionum, monasteriorum & civitatum diplomata publici juris fecerunt. 16) *Codex diplomaticus Quedlinburg.*, cui accedunt *exegetis diplomatica praecipuorum documentorum, nec non selecta veterum autographorum specimina, uti & sigilla antiqua potiora aere expressa.* Francof. ad Moen. 1764. 17) PHIL. WILHELM GERKEN *diplomataria veteris Marchiae Brandenburg.* Tom. I. 1765. Tom. II. 1767. operi novus splendor accedit ab observationibus, quas doctissimus auctor undique inspersit. Item ejus *Codex diplomaticus Brandenburg*, opus Beroliniensium Criticorum elogio di.

dignum. 18) JACOB. MOSERI *Syllabus complurium diplomatum Wirtenbergam concernentium* Stuttgart. 1755. 19) *Silesia diplomatica* CL. WALTHERI Vratislaviae 1742. 20) Plura diplomatica & hujus generis monumenta suo egregio operi inseruit eruditissimus P. HARZHEIM & ejus continuatores. 21) *Urkunden zur Geschichte des Kurfürsten Friderichs des Ersten von der Pfalz*. Frankfurt. und Leipzig. In ipsam vero historiam FRIDERICI I. Electoris Palatini sex libris comprehensam crisin leges in der allgemeinen deutschen Bibliothek, de an. 1766. pag. 96. Item in 4ten Bande der historischen Bibliothek de an. 1767. p. 342. 22) Multiplici eruditione se commendant opera nostra aetate in lucem data I. HONTHEIM *Historia Trevirensis diplomatica*. II. SCHOEPFLINI *Alsatia Diplomatica*. III. WÜRDWEINII *subsidia diplomatica ad jus ecclesiasticum*, item ejusdem commentarii diplomatici de Archidiaconatibus Moguntinis. Demum 23) quod pontificia diplomata attinet, magnum extat Bullarium, in quo *Epistolae, Brevia, Bullae, Constitutiones* a LEONE M. ad haec usque tempora quam curatissime pleneque fide recensentur. Totum opus, si recte memini, novendecim tomis absolvitur.

C A P U T III.

QUAEDAM PRAENOTIONES AD REM DIPLOMATICAM.

§ XII.

Diploma nomen & originem trahit e fontibus graecis. *Quid Diploma? quae ejus solennia?* *Διπλόω* enim latinis *duplico* seu *bis plico* significat, unde vox diploma, quod hae chartae semel ac iterum complicabantur. * Primum apud Romanos diplomata audiebant tabulae seu scripta testimonia veredorum praefectis exhibenda, quae dabantur cursoribus, atque etiam iis, qui ob rem publicam itinera susceperunt, ut iis fieret facultas, equis ac vehiculis publicis utendi. Dein vero vox haec *diploma* ad edicta & mandata principum transiit. Ita CICERO de literis Caesaris loquens: *diploma* (edictum) *statim*

tim non est datum. Denique tum medio, tum nostro aevo diplomatis nomine veniunt *literae patentes Imperatorum, Regum aliorumque principum, quibus varia jura & privilegia, vel etiam res personis civitatibus & collegiis tribuuntur.* Forte hujusmodi chartae rectius dicuntur esse, *descriptiones seu formulae scriptae (Schriftliche Aufsätze über) jurium & obligationum, vel rerum in facto positarum sollemnibus verbis ac ritibus conceptae.* **

* Ipsa haec vox *diploma* raro in ipsis diplomatibus recurrit, quibus praecipue nominibus in iis diplomata compellari soleant, ferme haec sunt: *Privilegium, Auctoritas, Praeceptum, Literae, Charta, Pancharta, Sanctio pragmatica, Instrumentum, Placitum, Notitia, Testamentum, Bulla, Sigillum &c.* de quo uberius tractant clcl. Auctores operis praestantissimi *Nouveau Traité de diplomatique.* CHRISTIAN. ECKHARD. *Introduit. in rem diplom. sect. I. §. XXVI.*

** Igitur diplomata vel *res facti*, vel *obligationes & jura* contineant oportet; interim non omnia scripta, quae obligationes & jura, aut rem in facto positam continent, propterea diplomata dici possunt, nisi hisce iiteris aut scriptis quaedam sollemnia accedant. Haec vero sita sunt in verbis ac ritibus certis a lege vel consuetudine sumptis, quae quidem pro varietate temporum, locorum, nationum erant arbitraria ac diversa, ita tamen in aestimatione morali hominum comparata, ut omnes nationes etiam barbarae iis ipsis diplomatum praecipuum robur, securamque fidem inesse nullo non tempore existimaverint, & etiamnum existiment. De hujusmodi sollemniis confer HEINECCII *orat. de jurisprudentia Veterum formularia* Francqu. 1724. CHRISTOPH. GRUPEN *observationes* I. *De forma conficiendi acta apud Romanos.* II. *De forma Testament.* Hanov. 1753. Item *formulas* MARCULPHI.

§ XIII.

Diplomatum varia est divisio sc. prout vel ratione formae externae, vel respectu eorum, a quibus diplomata conferri solent, vel etiam relate ad res, quas respiciunt, diversimode considerantur. Rem omnium optime recenset CL. GATTERERUS, ex quo sequentia liceat decerpere. *

*Diplomatum
divisio varia.*

- * Diplomata 1) relate ad formam externam dicuntur vel *Tabulae*, sc. illa, quae ut alia monumenta, publica praesertim saxis, metallis &c. inscripta sunt, vel *Codicilli*, si ad modum libellorum confecta sunt, vel denique *chartae*, si nec monumentorum nec libellorum formam prae se ferunt. 2) Ratione eorum, a quibus conferri solent vel *ecclesiastica*, vel *civilia* sunt. 3) Si res publicas respiciunt, *publica*, si privatae, *privata* audiunt. Diplomata publica iterum vel ad plures res publicas earumque moderatores, vel ad unam tantum rempublicam spectant. Prioris generis appellantur tractatus, quorum formae seu species sunt *foedera*, *instrumenta pacis*, *declarationes*, *sanctiones pragmaticae* &c. posterioris vero generis *constitutiones*, quo pertinent *leges*, *privilegia*, *decreta*, *edicta*, *mandata*, *sententiae* &c. 4) Porro diplomata possunt dividi in *acta* & *documenta*. Acta exhibent res facti, documenta vero complectuntur jurium & obligationum descriptiones. Denique 5) vel sunt *autographa* vulgo *originalia*, vel *apographa* seu *exempla*, & ut minus latine loquar, *copiae*. Autographorum plura subin exemplaria exarata sunt, & chartae *pariclae* vel *pariculae*, item *partitae*, *indentatae* vel etiam alio subin nomine olim vocabantur. De quo videatur DU FRESNE V. *indentura*. Huc etiam facit dissert. BÜNEMANNI juridico-critica de *sententiis ex periculo recitandis*. Item *Nouveau traité de diplomatique* T. I. p. 162 - 233. speciatim autem de *chartis pariclis*, *partitis* &c. p. 354. sqq. Johann Friedrich Joachims Einleitung zur deutschen Diplomatik im zweyten Hauptstück von der Beschaffenheit der deutschen Diplomatik. p. 23.

§ XVI.

§ XIV.

Quae apogra-
pha authenti-
ca, quae va-
ga? quid no-
minis chartu-
laria.

Porro Apographa vel sunt *authentica*, vel *vaga* & *incer-
ta*. *Authentica*, seu *vidimata* sunt ea, quae per viros ad
id muneris a magistratibus ordinatos recognita adeoque au-
thoritate publica firmata sunt. Quae vero hac carent, *va-
ga* & *incerta* habentur. Illa eandem cum autographis me-
rentur fidem, ista vero, licet statim & sine discrimine re-
jici non debeant, maturo tamen ac diligentiori examine
opus est, dum hujusmodi in medium afferuntur. *

* Hoc loco praeteriri non debet, quid nominis *chartularia* seu *di-
plomataria*. Quo quidem nomine veniunt integra volumina, seu col-
lectiones, quae plura apographa in unum, aut plura volumina digesta
exhibent. Unde etiam *instrumentalia volumina*, *Panchartae* seu *Pan-
tochartae*, *Chartularia*, *Antiquaria*, *Registraria*, *Regesta*, *Transum-
ta*, *Diplomataria*, *Bullaria*, *Libri copiales* &c. non raro nuncupan-
tur. Haec chartularia, ut supra de apographis diximus, vel *authen-
tica*, vel *incerta* sunt. Authentica sunt, si apographorum hujusmodi
collectio non tantum est ex autographis descripta, sed ab iis, qui au-
thoritate publica ad id constituti sunt, est visa ac recognita. Haec ean-
dem, quam autographa, fidem & auctoritatem habent. Quodsi vero
nullum hujusmodi auctoritatis publicae characterem exhibeant, vaga,
incerta atque altiori indagine digna sunt. Vid. WILHELM WALD-
SCHMIDT *de probatione per diplomataria von Beweis durch Copial-
Bücher*. Marburg. 1726. haec lucubratio invenitur recusa in BARIN-
GII *clave diplomatica*. p. 391-464.

§ XV.

Auctoritas di-
plomatum &
nata inde cer-
titudo.

Quod auctoritatem & natam inde certitudinem attinet, il-
la satis firmis ac solidis argumentis stabilitur. Enim
vero I. quae publica principum auctoritate fiunt, ea ac-
curatione, industria, fide, cautela peragi solent, quae sal-
tem prudentem falsi formidinem in animo non relinquunt,
nisi hominum mores ingentem in modum mutarentur. II.

Ad

Ad servandam hanc stabiliendamque diplomatum auctoritatem collimabant 1) *Leges*, quae poenas gravissimas violatoribus minabantur, de quibus supra jam mentionem fecimus. 2) *Sanctiones poenales*, quibus diplomata plerumque munita sunt, veluti est illa in diplomate Friderici I. de an. 1118. Episcopo Wirceburgensi concessio apud SCHANNAT *in vindem. literar. collect. II. p. 116.* Nec III. aliud quidpiam intendebant Imperatores, Reges ac Principes, cum impostores & diplomatum corruptores dirissimis execrationibus devoverent, & quasi sacros esse juberent. Ad haec IV. ne fraudis quidpiam tam facile subrepere posset, sigilla Regia aut Imperatoria maxima semper cura asservata & non nisi viris primaria aliqua dignitate & auctoritate in palatio fulgentibus, ut *Referendariis, Cancellariis, Comitibus Palatinis* concredita fuerunt. V. Chartae vero ipsae in tutissimis atque adversus quaevis pericula munitis locis, in palatiis Regum, ecclesiis, coenobiis coenobiorumque claustris diligentissime custodiebantur, non raro etiam concamerationes, vel fornices solido lapide constructi iisdem adservandis destinabantur. De archivis Germaniae tractat GODOFR. HECHTIUS *in commentat. de coenobiis Germaniae rerumque gestarum tabulariis*, quae adjecta est ejus dissert. de HENRICI GUELFI *insignibus gentilitiis.* MADERUS *tractatu de Archivis Helmstadn* 1702. Testatur etiam de ecclesiarum archivis CAROLI CALVI *edictum Pistense* de DCCCLXX. apud BALUZ. *in capitular. T. II. p. 214.* Praeter BALUZIIUM *de archivis palatiorum* porro differit NIC. HERTIUS *in notit. regni Francor. veteris* cap. III. §. 45. Item confer. TOB. ECKARD. *in schediasmate de tabulariis antiquis.* In tanta vero Archivorum ac tabulariorum antiquitate, cura ac numero, profecto non est, cur GERMONIUS monstri simile esse, credat, tot vetustas chartas tam longam seculorum aetatem incorruptam ad nos ferre potuisse. *

- * Concludere proin licet cum BOHUSLAO BALBINO e Soc. Jesu scriptore praestantissimo, dum ita scribit: *Quid certius esse potest, quam publicis Regum ac Principum epistolis, & diplomatibus, & partium ipsarum transactionibus contestata, & ex Archivis interioribus & sacris scriniis eruta, & in lucem protracta veritas? & si mihi omnes adversari hujus aevi homines scriptoresque omnes viderem, nihil illos moror; literas publicas sequor, ad perpetuam rei memoriam scriptas, & reconditas, quibus nimirum etiam in Judicio fides debet haberi.* BALBIN. in *Epitome rerum Bohemic.* L. 5.

§ XVI.

Quod extiterint falsarii, nil facit contra auctoritatem diplomatum.

Nec quidpiam contra diplomatum certitudinem facit, quod seculis praesertim mediis extiterint falsarii, qui dedita opera genuina diplomata vel adulterarunt, vel omnino etiam supposititia confinxerunt.*

- * 1) Extitere historiae commentatores, qui vel amore patriae abrepti, vel adulandi studio ducti scripserunt in favorem Principum, quorum stipendiis in hoc munere alebantur, omnium igitur scriptorum fides suspecta erit? fuerunt, qui codices aut vitiarunt, aut falsos supposuerunt, num propterea cum Scepticis de omnium authenticia sine discrimine dubitandum? 2) Certitudo, quam diplomatum auctoritas parit moralis est, non talis, cui absolute fraus subesse nequeat; ad moralem vero certitudinem requiritur ac sufficit, si chartae ad sanioris criticae regulas expensae nullam fraudis suspicionem praebeant, quin potius ea exhibeant signa, quae artis diplomaticae periti merito requirunt. Sane haec omnem prudentem formidinem excludunt, virumque candidum ac cordatum ad assensum inducere possunt. Dein 3) falsarii forte nunquam genuina diplomata ita corrumpere, vel literas caeteraque signa tam facile ad apicem imitari potuere, ut nullibi e larva callide inducta fraudis turpitudine promicaret. Certe aliud est characterem aliquem imitando exprimere, & aliud ad tot alia eaque maxime diversa signa in diplomatibus ac chartis obvia sine offendiculo attendere, ne fraus ex iis divulgetur, aut a rerum peritis detegatur. Neque 4) nos multum moratur exemplum, quod ad opinionis suae defensionem affert CL. HOFF-

MANNUS, in programme *de lubrico artis diplomaticae*, de puella quaedam nobili Londinensi ELISABETHA ELSTOBIA, quae *Anglo-saxonicas* ALFRICI homilias ea dexteritate depinxit, ut inter utrumque codicem tum veterem, tum novum vix quidquam distaret. R. Esto sua narrationi veritas a) si imitatio a prototypo vix quidpiam distabat, hoc tamen ipso aliqua ratione distabat. b) Ipse el. vir rem hanc plane insolitam adeoque raram credit. c) Unam ELSTOBIAM habuit Anglia, unde ergo in Germania seculis illis rudibus tot fraudum fabri, & exercitati artifices? An forte plures etiam in Germania extitere ELSTOBIAE, quid quaeso dicis?

XVII.

Itaque si existant vera & genuina diplomata, ea autem existere hodie nemo nisi GERMONIUS quidam, aut ejusdem affecla in dubium vocat, quaedam iis inesse debent, quae illis sunt propria, unde genuina a falsis & spuriiis discriminari possunt. Cum enim spuria genuinis opposita sint, non possunt non carere iis notis, per quas genuina determinantur. Igitur si chartae destituantur iis characteribus ac notis, quibus genuina intelliguntur, vel etiam contraria illis signa exhibeant, recte inter chartas commentitias & adulterinas censerī poterunt. *

Unde regulae diplomata falsa discernendi.

* Hinc advertimus, 1) regulas genuina diplomata a spuriiis discernendi, ex chartis genuinis inter se magna cura collatis derivari, 2) Diplomata falsa & supposititia hujusmodi fundamentum sive normam, ad quam alia exigantur, esse non posse, 3) cum ex chartis genuinis summo studio inter se comparatis regulae ac notae eruantur, illa diplomata, quae in his notis, sive signis conspirant, pro veris ac legitimis habenda esse.

§ XVIII.

Notae, ad quas in exploranda chartarum authenticia praecipue attendere oportet, aliae faciem diplomatum exterio-
riorem, habitum interio-
riorem aliae constituunt. Ad notas
C 2 five

Notae ex- & internas diplomatum.

sive signa externa reducimus partem *Graphicam*, *doctrinam literarum*, *interpunctionum*, *abbreviaturarum*, *Stavrologiam*, *Monogrammatologiam*, & *Sphragisticam*. Inter signa sive criteria interna censentur *formulae initiales*, *Chrismologia*, *tituli*, *chartarum argumenta*, *clausulae*, *subscriptiones*, *chronologia*, NIC. HERT. *de fide diplom.* sect. I. § I. CHRONIC. GOTTWICENS. L. II. c. I. § I. JOAN. FRID. JOACHIM *introduc.* in *rem diplomat.* p. 31. aliique passim omnes, qui de diplomatibus rite examinandis commentati sunt. *

- * Utrumque tam ex, quam internum chartarum habitum in compendio exhibet, totamque structuram ante oculos ponit auctor quidam Anonymus in libello *syntagmata dicendi* inscripto, quem ex codice Metensis Ecclesiae ante annos quingentos exarato MABILLONIUS protulit his verbis; *Praecepta vel Mundiburdia Magnatum & secularium potestatum sunt solum. Proprie autem Regum vel Principum praecepta signum certum non habent in exordiis, sed quod facere scriptoribus libuerit, vel crucem, vel chrismon, vel literam quamlibet circumdatam serpentibus in hunc modum, vel quodlibet aliud, quod voluerint. Solet autem prima linea praeceptorum longis & aequalibus literis figurari, initium autem praeceptorum hujusmodi est: IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDUAE TRINITATIS HEYNRICUS GRATIA DEI IMPERATOR AUG. Post istum prologum introducitur quasi persona Imperatoris loquentis, reddentisque causam, qua inductus voluerit illud praeceptum statuere, dicens, Regiae dignitati competere, ut talium virorum, a quibus ipse rogatus est, non debeat contemnere preces: Vel quam voluerit facere illius edendi praecepti, vel muniburdii justam causam insinuans. Post haec, quod ipse loci illius homini sua auctoritate concedat, vel roboret, erit illud subinferendum. In fine vero praecepti illud erit locandum, ut quicumque contra illius praecepti decretionem fecerit, mille auri optimi libras, vel quodlibet aliud pretium, quod instituerit Imperator, se persolaturum cognoscat, medietatem regiae camerae, & medietatem loco, vel homini illi, cui illud praeceptum conscribitur. Post haec, quod Imperator propria manu subscripserit, & proprio sigillo signari jusserit, erit adjiciendum. Post completum praeceptum monogramma est ponendum, in quo nomen imperatoris Augusti*

*si Dei gratia habeatur connexum, vel alia quaelibet, quae Impera-
rem condeceat. Ex utraque autem monogrammatidis parte longioribus
& aequalibus literis scriptum erit signum illius Domini Imperato-
ris serenissimi, vel Augusti, vel aliud quodlibet hujusmodi. Post mo-
nogramma prolixioribus & paribus literis scribitur: HEYNRICUS vel
A. Cancellarius vice G. Vercellenis Episcopi recognovi istud factum.
In ultima chartae linea quoto anno a Domini Incarnatione & quota In-
dictione & quo regni, vel imperii illius Imperatoris anno & quo loco
literis erit communibus conscribendum.*

** Ita graphice totam diplomatis authentici oeconomiam describit supra
laud. auctor. Ex his vero liquet, octo potissimum in legitime olim con-
dito diplomate notari 1) *Invocationem* 2) *Inscriptionem* 3) *Expo-
sitionem* causarum 4) *Enumerationem* bonorum & jurium, quae con-
feruntur, 5) *Clausulam*, in qua subscriptionis factae ac impressi sigilli
mentio fit. 6) *Ipsam subscriptionem* additumque signum seu mono-
gramma. 7) *Sigillum*. 8) *Chronologiam* seu notam temporis, quo
diploma concessum fuit. De singulis, cum ex illorum intelligentia ju-
diciū de legitima chartarum auctoritate ac integritate maxime pen-
deat, in hujus opellae parte tertia de industria differemus.

§ XIX.

Praemissis hisce tum notionibus, tum illis, quae ad histo- Quaedam re-
gulae genera-
les.
riam rei diplomaticae faciunt, veluti in propylaeo ex-
positis, jam nunc ipsa hujus artis penetralia subeamus. Il-
lud vero universim ex peritissimo hujus spartae MABILLO-
NIO rei diplomaticae Candidatos commonemus, I. Non
ex sola scriptura, neque ex una tantum regula, aut chara-
ctere, sed omnibus simul in examen vocatis riteque perpen-
sis denique de vetustis tabulis pronuntiandum esse, II. Di-
ploma, quod in potioribus genuinum videtur, non tamen
in omnibus, suspicione quidem premi, non propterea conti-
nuo esse temere proscribendum. Nam unus alterve error,
aut mendum, modo substantiam non afficiat, chartis coe-
teroquin legitimis officere non debet. * MABILLON. *Lib. III.
de re diplomat. cap. VI. § 5.* Demum III. magna prudentia

& moderatione opus esse ad censuram ferendam viris etiam doctis, neque cuivis in re antiquaria licet erudito id temere tentandum esse; videant proinde, qui ad examinanda diplomata accedunt, ne plus justo indulgeant ingenio, nec conjecturis nimium tribuant, sed probe discussis rerum adjunctis, rem ad sanioris criticae regulas maturo examine librent. *

* Vitia ipsam substantiam afficere censentur, 1) si nomina personarum, quae post datum diploma vixerunt, in eo expressa, aut in subscriptionibus prima manu exarata reperiantur, aut illarum mentio fiat, quae longe ante illud tempus vita functae sunt. 2) Si contextus sit vitiosus, nec sibi cohaerens. 3) Si Monogrammata sint inepta, atque ab usu illorum temporum & consuetudine abhorreant. 4) Si sigilla adulterata, corrupta, vel ex alienis instrumentis malo dolo assuta, aut etiam ante tempus sc. seculum XII. appensa deprehendantur. Conf. THEODOR. RUINART. in praefat. secundae editioni 10. Mabillonii librorum de diplomat. praemissa.

P A R S II.

CRITERIA DIPLOMATUM PER NOTAS SIVE SIGNA EXTERNA.

C A P U T I.

MATERIA, IN ET EX QUA DIPLOMATA.

§ XX.

*Materia, in
qua veteres
scribebant.*

Materia, in qua veteres animi sui sensa impressis characteribus communicarunt, varia ac diversa fuit. Eam ex triplici naturae regno sc. *minerali, vegetabili & animali* comparabant; unde jam in foliis, jam in arborum corticibus, jam in cera, modo linteo, modo ebore, modo in plumbo aut pellibus animalium scribebant. MABILLON. *de re diplomat. L. I. c. VIII.* BESSELIUS *in Chronic. Gottwicens. T. I. L. I. c. I.*

1) Ex regno minerali materiam scribentibus obtulerunt lapides & metalla 2) ex vegetabili plantae & arbores, unde habentur a) tabulae ligneae, b) Papyrus Aegyptiaca c) charta ex arborum foliis, medulla, cortice, aut d) linthea ex lintheis partim integris, partim contritis manu artifice praeparata. 3) Ex animali a) coria piscium, b) serpentum exuviae, c) Elephantorum dentes ac viscera, d) melliflua apum munera sigilla cerea. e) Pelles variorum pecudum, puta ovium, caprarum vitulorumque membris detractae; ex quibus pene rasis ac pumice probe perpolitis chartam pergamenam confieri curabant.

§ XXI.

Interim non omnem materiam ad scribendum aptam sine discrimine in condendis scribendisque diplomatibus adhibebant. I. Membranarum usus fuit potior & frequentior, tum quia illarum materia potior, tum vero quia reliquis materiis ad hunc usum aptior & praestantior fuit. Certe Imperatores ac Reges Germani a seculo VIII. sola ferme charta pergamena seu membranis, referente GUDENIO *in praefat. syllog. varior. diplomatar.* usque ad 1280. fuerunt usi. II. Charta quoque aegyptiaca ad scribenda diplomata adhibita fuit, * velut contra PAPEBROCHIUM contendit MABILLONIUS *L. I. de re diplomat. c. VIII. §. 6. & seqq.* Item FONTANINI *in vindic. vet. diplomat. l. I. c. VI.* Quamdiu perseveraverit chartae aegyptiacae usus non est una omnium opinio, MABILLONIUS l. c. ejus usum seculo adhuc septimo, nono & ultra viguisse variis e documentis refert. Illud certum, Germanos ejus usum in diplomatibus penitus neglexisse. III. Chartae vulgari, qua hodie nos ad scribendum utimur, e veterum lintheorum reliquiis contritis, maceratis ac in pollen redactis compositae vix ulla diplomata, vel instrumenta publica inscripta legimus, pene tamen epistolas, chirographa aliaque minoris momenti. De chartae hujus primum inventae epocha dein pauca dicam.

Quenam charta pro scribendis diplomatibus adhibita?

* Materiam subministrabat caulis arbusculae papyrus graecis dictae, quae in Aegypti praecipue palustribus nata fuit. Ejus folia in modum viminis longa extenduntur, quibus in transversum imposita obductaque sunt alia ejusdem fruticis folia opere textorio, quae glutine quodam obli-
ta ac ita demum laevigata scriptioni inserviunt. Charta haec oppido subtilis & tenera, ne vitium a vetustate pateretur, singulis vel pluri-
bus ejus foliis membranas interjecerunt, ut tam facile deteri nequiret. Hac industria factum est, ut e papyro ista codices in celebrioribus bib-
liothecis etiamnum superstites exhibeantur, quales in Viennensi se vi-
disse testatur in sua bibliotheca eruditiss. P. MANNHART.

§ XXII.

Quae membra-
narum forma
in diplomati-
bus?

Quod ad membranae formam externam attinet, existimat quidem in doctrina diplomatica versatissimus DE GUDENUS apud EKWARDUM in *introduc. ad diplom.* § XXXV. p. 47., illam in latitudinem extensam fuisse usque ad seculum XI, dein vero in longitudinem protensam esse adeo, ut nullum in membrana spatium ad marginem relinquere-
tur, qui mos per seculum XII. obtinuit; At vero plures id per accidens contigisse censent cum HEUMANNO, & cum cl. GATTERERO in *elementis artis diplom. universal.* § 29. circa hanc regulam exceptionem ipsis ex autographis obser-
vant.

§ XXIII.

Materia, qua
veteres scribe-
bant.

Materia, qua veteres literas pingere solebant, fuit liquor 1) *niger* seu atramentum proprie sic dictum, 2) *ruber*, cujus species cinnabaris, purpura & minium, 3) *Flavus*, quo pertinet aurum, 4) *albus*, five argenteus, 5) *caeruleus*, *viridis*, aut ex diversis coloribus *permixtus*. In diplomatibus tamen scribendis fere semper utebantur liquore nigro, seu atramento, aureo * raro, argenteo nunquam. *chron. Gott-
wic. T. I. Lib. I. p. 82.* Minii usum in diplomatibus Impe-
ratorum Graecorum & Regum Francorum ostendit MABIL-

LONTUS, praesertim literae initiales, nomina Imperatorum, eorum Monogrammata & subscriptiones minio pingebantur. Interim ejus usum in diplomatibus apud Germanos vix reperimus.

* Diplomata subin liquore aureo exarata esse, forte ad majorem regiae Majestatis splendorem declarandum, testantur 1) diploma HENRICI II. Imp., quod MEINWERCO, Paderbornensium Episcopo an. MXIV. concessit, teste SCHATTENIO L. V. annal. Paderborn. p. 409. aureis literis distinctum. 2) CONRADI III. privilegium apud ECKHARDUM Corbejensibus datum MCXLVII, cujus mentionem facit KLEINSORGIUS L. VI. chron. Westphal. Eccles. & 3) quod aureis literis membranae purpureae inscriptum, se vidisse testatur HEINECCIUS de sigillis p. II. c. IV. § 3. conf. etiam LEVKFELD in antiquit. Poeldens. cap. VIII. § I. p. 29. Praeterea advertimus, literas aureas & argenteas, tenues item auri lamellas ita subin codicum membranis impictas esse, ut vix inde avellere queas, superinspersis hinc inde miro artificio floribus ac variegatis coloribus. Codices hujusmodi plures ipse manibus versabam veterumque dexteritatem sedulam mirabar in ampla ac pretiosa bibliotheca, quae fuit Wirceburgi in collegio PP. Soc. Jesu. Ad has aliasque literas pingendas adhibebant variam scribendi supellectilem, sc. regulam sive circinum, spongiam, pumicem, calamum, cretam, cerussam, carbonem, pennam, penicillum aliaque, quorum porro catalogum texere superfedemus.

§ XXIV.

Chartae nostratis originem si quaeris, illam perobscuram penitusque incertam esse, dicimus, licet integrae doctissimorum hominum societates, aliique viri seduli, rei literariae studiosissimi illam indagandi nullam non operam impenderint. Eam jam seculo XII. notam fuisse ex PETRI venerabilis loco, qui eodem seculo vixit, ostendit MABILONIUS. Alii ejus vestigia circa initia seculi XIV. in novellis Goettingensibus de an. 1763. p. 401. Braunschweigische Anzeige, an. 1745. num. 12. alii ante medium seculum XIII.

Quae chartae
linteae origo?

in citat. Goettingens. de an. 1756. p. 49. atque iterum alii ante seculum XIII. observare sibi visi sunt. Sed nullum inquit GATTERERUS, horum virorum coeteroquin doctissimorum specimen ita comparatum est, ut animus veri sciendi cupidus in eo acquiescere tuto possit. Forfan id ortum inde duxit, quod rem ante investigare coeperint, quam de ratione quadam ac methodo indagandae rei inter eos convenit. Ipse laud. auctor quaestiorum difficilem ad prudentiae leges rite trutinat, quin & methodum suggerit, eam forte felicius investigandi, qui propterea consuli potest. *

* Fuit equidem jam olim chartae genus, de quo TITVS LIVIVS, alii-que scriptores Romani meminerunt, e linteis, non tamen tritis, & ut nunc coagulatis, sed integris & glutine quodam firmatis confectum, in qua tela lintea, qualem hodie pictores adhibent, literas effingebant. De caetero chartae vulgaris originem indagandi praeter complures alios praecipuam operam dedit illustr. MEERMANNVS syndicus Roterodamensis, cujus liberalitate variae commentationes hanc quaestionem illustrantes prodierunt.

Notitia Literaria.

Materiam hujus capitis vel aliquam ejus partem commentationibus illustrant 1) HERMANN HUGO, de prima scribendi origine *Antwerp.* 1617. 2) MELCH. GVILANDINI commentarius in tria PLINII majoris de papyro capita, *Venet.* 1572. 3) LINDNER *Dissert. de charta.* 4) PET. de LVDEWIG de charta lintea, in *den gelehrten Hallischen Anzeigen.* Tom. 2. p. 55. 5) JACOBI VAN. VAASSEN *Observationes de origine chartae lineae Roterod.* 1764. 6) DAN. LONGOLII *de antiquitate chartae linteae.* 7) PETRVS CANEPARIUS de atramentis cujuscunque generis *Roterod.* 1718. 8) STRYKII *dissert. de cera rubra & fasso encausto.* 9) *Nouveau Traité de diplomatique T. I.*

CAPUT II.

LITERAE, SCRIPTURA, LINGUA DIPLOMATUM.

§ XXV.

Characterum seu literarum inventarum gloria debetur *Literarum inventio & migratio.* TAAVTO in Phoenicia nato & educato, qui & alio nomine HERMES & MERCURIUS compellatus fuit. Literas ipse ex Phoenicia in Aegyptum transtulit, unde sensim in Syriam, Arabiam, Chaldaeam, Aethiopiam omnemque late viciniam commigrarunt. Ab Aegyptiis artem scribendi acceperunt Israelitae; certe Moyses hebraei populi dux, qui curante Pharaonis filia omni Aegyptiorum sapientia ac doctrina institutus fuit, procul dubio characteres efformandi artem in Aegypto didicit, quae dein ab ipso in subiectum sibi populum facili negotio promanavit. Ex Asia, ut ferunt, eas in Graeciam intulit CADMUS. Graeci eas Thuscis, Thusci Latinis, Latini denique Romanis tradiderunt. Inde iterum literas dicuntur accepisse Galli, a Gallis atque Italis porro in Germaniam ars literas formandi progressa est. *

* Praemissa literarum inventionem, atque in diversas provincias commigrationem, juvat de earundem scriptura quaedam breviter meminisse. Profecto eadem fors fuit literarum, quae ceterarum bonarum artium. Hae e rudibus initiis, & veluti cunis egressae, postquam accedente sedula cultura ad justam aetatem & perfectionem pervenerunt, demum rursus urgentibus, fatis in pristinam rudem formam reciderunt seculis illis, quibus barbaries dominatum exercuit. Sic etiam literae aurea aetate ad omnem elegantiam factae in aevi illius nummis, faxis & inscriptionibus priscis, quae omnem temporum cladem evaserunt, etiamnum conspiciere licet. Verum barbaris gentibus romanum Imperium inundantibus, ut reliquae artes, ita & literarum oeconomia & orthographia magnis passibus in deterius abire coepit, donec rursus posteriora secula priorum vitia emendarunt, remque literariam pristino splendori reddiderunt.

§ XXVI.

*Veterum scri-
pturae praeci-
puae.*

Praetermissis compluribus aliis quinque potissimum scrip-
turarum genera se nobis sistunt. 1) Scriptura *Romana*
veterum. 2) *Gothica*. 3) *Longobardica* 4) *Anglosaxoni-
ca* 5) *Francogallica*. Romana aureis seculis a Romanis Ita-
lisque adhibita fuit ad seculum V. tam in codicibus,
quam nummis & lapidum inscriptionibus. At irrumpenti-
bus in Italiam Gothis Romanumque imperium foedis po-
pulationibus devastantibus ac tandem sub jugum mittentibus,
immixtis characteribus Gothicis aliisque peregrinis, corrup-
pi & prior venustas evanescere coepit, quin seculo potissimum
sexto codices non pauci meris literis Gothicis exarari coepti.
Remansere tamen aliquae in hoc quasi diluvio barbararum
linguarum & scripturarum quaedam reliquiae. Nam literae
majusculae Romanae omnibus ferme seculis in titulis & codi-
cum vetustorum initiis relucet. Pulsis ex Italia Gothis Lon-
gobardi in eam effusi, & suas pariter literas una cum mori-
bus intulere, occurruntque codices, seculo VIII, si non om-
nes, at eorum plurimi, maxime Italici barbaro hoc chara-
ctere exarati. Scriptura Saxonica, qua pridem usi sunt An-
losaxones, etiam in Germania circa eadam tempora invaluit,
cum enim per Anglosaxones plurimae Germaniae aliarum-
que regionum provinciae fuerunt orthodoxae fidei lumine
illustratae, quid pronius, ac per praecones hos, etiam lib-
ros sacros in Germaniam pervenisse, aut a viris religiosiis mo-
nachisque Anglosaxonibus isthic commorantibus conscriptos
esse. Francogallica originem suam debet Francis, postquam
imperium ventorum turbine diu agitatam ad eos delatum est.
Haec per plura secula duravit, licet pro varietate regiarum
stirpium alio atque alio characteris habitu vestita.

§ XXVII.

*Characteres in
diplomatibus.*

Quod vero ad diplomatum characteres attinet, sedulo no-
tandum, formam characterum in publicis, ut vocant,
in-

instrumentis & diplomatibus eandem non esse, quae in chartis privatis ac codicibus occurrit, MABILLON. *L. I. de re diplomat. C. XI. § 12.* In codicibus literae majores ad formam Romanarum, quales aureo latinitatis seculo obtinuerunt, effectae sunt, admixtis tamen crebro Gothicis & Longobardicis. Contra vero diplomatum characteres, qui eorum initia componunt, vix non semper subtilibus, acutis presse coacervatis & in sublimē ductis apicibus sunt conspicui. CHRONIC. GOTTWICENSE *Tom. I. L. II. p. 90.* Unde etiam duplicem characterum formam distinguere oportet. Alia est *majuscula*, *minuta* alia. Literae *majores* vocabantur *unciales*, quia uncia seu duodecima pedis parte constabant, quarum usum jam sub Merovingicis regibus & prima stirpe francica ostendit MABILLONIUS *L. I. de re diplomatic. c. XI. § 12.* *Minores* ejusdem quidem formae, non tamen magnitudinis cum uncialibus ideoque *minutae* a veteribus compellatae sunt. LEO ALLATIUS *in animadversio. ad antiquitat. Hetrusc. pag. 58.**

* Scriptura diplomatum pro varietate temporum suas habuit periodos seu mutationem. Interim quoddam scripturae genus deprehenditur chartis ac diplomatibus regiis & imperialibus ferme omnibus commune, aliud singulis proprium. *In omnibus*, vetustissima, quae sub prima stirpe Merovingica fuere condita, si excipias, MABILLON. *L. I. l. c. 1)* reperire licet primas lineas longis & quasi uncialibus literis exaratas. *2)* In contextu characteribus minoribus plus vel minus inflexis scripsere. *3)* Literae bene multae erant implicatae, atque instar perticarum prominentes.

* *In singulis* *1)* literae vel crassiores vel graciliores, vel voces magis magisque distantes, vel conjunctae & implexae apparent. *2)* In his nulla, vel fere nulla, in illis nonnihil major *interpungendi* cura. *3)* In aliquibus *abbreviationes* rarae, in aliis frequentes. *4)* Antiquiora & quidem francica primae stirpis diplomata syllabarum ac literarum perpetuis nexibus, lacunis & orthographiae spalmatis, plena nil nisi rude quid, ac barbarum monstrant, & scripturam sinuosam milleque characterum flexibus distortam sistunt, MABILLON. *L. c. § 12.* quam tamen

Carolina tempora, aevi barbari fuligine deterfa, cultiorem politio-
 que reddidere. Literae ad elegantio- rem formam emendatae poſtea in
 ipſa etiam Regum germanicorum diplomata feliciter commigrarunt *chron.*
Gottwic. T. 1. L. 2. p. 90. 5) Literae majores in diplomatis regum
 Merovingicorum rectae, imperatorum germanicorum tremulae occurrunt.
 6) Uſque ad medium ſeculi 13. majores obtinuiſſe notantur, character
 dein minor lectuque difficilis invaluit. Sileo complures alias mutatio-
 nes, quae ortum habuere a neglecta orthographia, aut a ſcribarum im-
 peritia, manu linguae barbariem & inſcitiam perpetuo comitante. *CHRO-*
NIC. GOTTWIC. Clavis diplomatic. BARINGII. lexicon WALTHERI alia-
 que tum lexica, tum alphabeta.

§ XXVIII.

*Alphabeto
 chronica.*

Interea in tanta ſcripturarum diverſitate ipſa diplomatum
 alio atque alio characteri inſignitorum copia negotium de
 chartarum aetate judicandi intricatiſſimum & labyrintho,
 cui filum ARIADNAE deeſt, ſubin ſimile reddit. Difficulta-
 tem hanc rei diplomaticae cultoribus ut relevarent, pro-
 diere viri ſeduli ac eruditi, qui immenſo labore condide-
 runt alphabeta particularia & univerſalia, atque in his ſin-
 gulorum ſeculorum ſcripturas, notasque chronicas determi-
 narunt.

* At vero nescio, utrum iſti laborum ſuorum metam, perinde, atque
 ipſi merito exoptant, ſint conſecuturi. Nam, ut ſit in rebus omnibus,
 quae a conſuetudine pendent, mutata quidem eſt literarum forma, ſed
 non ita mutata, ut harum mutationum epochae cum epochis civilibus,
 id eſt ſeculis noſtris, apte correfpondeant. Secula literarum jam bre-
 viora ſunt ſeculis ſic dictis, jam longe diuturniora. Non enim ſcribae
 & librarii ſimul omnes ſub finem alicujus ſeculi moriuntur, neque om-
 nes alphabeti cujuſdam literae eodem intervallo temporis figuras induunt
 novas, vel prorſus intereunt. Quare rei diplomaticae candidati in ho-
 rum alphabetorum uſu ad ipſas epochas & ſecula literarum, non vero
 ad ſecula civilia, ſive periodos centum annorum mentem & animum
 reflectant.

** Nolim autem, ut DD. Candidati existiment, hisce seculorum notis totum legendi ac veterum chartarum ac codicum atque diplomatum aetatis dignoscendae negotium confectum esse. Quasdam adhibere industrias oportet, quales sunt, non ex una alterave seculorum nota, sed ex pluribus simul judicare: abbreviandi ac interpungendi rationem observare: separare voces unam ab altera, si vel nimis sint conjunctae, vel colligere, si fuerint disjunctae, superfluos ductus & parerga a literis & vocabulis velut abscindere: quae obscura videntur, ac legi vix possunt, ex contextu aestimare: ex uno alterove codice, cui annorum, quibus scripti sunt, numerus est adjectus, aliorum simili calamo exaratorum aetatem indagare &c. paucis: Tiro intelligat, vix hac in re absque exercitatione, id est, diligenti inspectione lectioneque chartarum & codicum ipsorum, vel aliis libris, quibus hujusmodi antiqua supellex imitatione expressa continetur, vix inquam, sine his adminiculis hac in re quempiam progressum se facere posse.

§ XXIX.

Lingua in diplomatibus ex omnium consensu primis temporibus fuit latina, sed incompta illa & horrida, utpote multis barbarismis ac soloecismis turpiter foedata; * Quae apud alias etiam gentes diu obtinuit in actis publicis, donec patriae locum facere cogeretur.

*Quae lingua
in diplomati-
bus.*

* Barbarae aetatis ac linguae corruptae monumenta in omnibus ferme priscorum temporum diplomatibus est invenire, nunc frequentiora, nunc pauciora. Hujus autem corruptionis triplex origo fuit. *Prima* erat ruditas seculi; nam cum Romani Galliam Hispaniam aliasque nationes subjugassent, eisdem etiam Romanae linguae usum imposuere, quae tamen brevi variis earundem gentium idiotismis potissimam partem corrupta fuit. *Altera*, communis usus, qui tunc temporis etiam apud literatos viguit, qui non elaborato, sed *usuali*, ut vocat SIDONIUS, sermone, id est semilatino & loquebantur, & scribebant. *Tertia* Formularum ratio, quas Notarii vel imperiti, vel incurii composuere, in diplomatibus observandas, ut ab omnibus etiam rudibus intelligi possent, a quibus recedere posterius nimium religiosi nefas sibi esse, crediderunt.

Nam,

Nam, ut experientia docet, ejusmodi formulae semel male conceptae, postea in stilum curiae, ut vocant, abire solent, unde publicam auctoritatem nactae, demum civitate gaudent.

§ XXX.

Quando Germanica in diplomatibus coeperit.

At vero lingua germanica quando in diplomatibus invaluerit a me rogas. R. Inter eruditos non convenit. LIMNAEUS in *jure publ. libr. I.* LYNKER de *idiomate imperial.*, CONRINGIUS alique ejus usum in monumentis publicis referunt ad regimen FRIDERICI II. Idque arguunt ex loco quodam GODEFRIDI Coloniensis apud FREHERUM *T. I. scriptor. rerum german.* At locum istum de translatione facta in linguam Germanicam alii non incongrue intelligunt, ut sc. populo quoque leges publicae innotescere possent. Sane 1) ejusmodi translationes factas jam an. 802. patet ex *annalibus Lambecianis* ad eundem annum, & ex BALUZIO *Tom. I. capitular. an. 823.* Dein 2) nulla diplomata in lingua Germanica circa initium, vel medium seculi XIII. haecenus visa perhibentur. Alii RUDOLPHI primi temporibus germanico idiomate diplomata edita fuisse cum auctore chronic. Liobienensis apud PEZIUM *Tom. I. scriptor. rerum Austriacarum* ad an. 1274., AVENTINO *annal. Boicor. lib. VII. c. IX.* LEHMANNO in *chronic. Spirensi. L. V. c. CVII.* existimant, eo nixi fundamento, quod rex ille primus edicto sanxisse dicatur, ut deinceps principum mandata, edicta, privilegia in teutonica lingua ederentur, cujus summam refert GOLDAST. in *constitut. imperial. p. 311. **

* Cum 1) citatum chronicon dubie tantum loquitur sc. *ut fertur*, neque etiam talis constitutio a Rudolpho edita uspiam reperitur, merito de ejusdem etiam fide dubitant LIMNAEUS in *jure publ. L. I. c. VII. n. 60.* CONRINGIUS de *origine jur. German. c. XXVII.* sed 2) hoc dissimulato, RUDOLPHUS, teste CRUSIO *Lib. III. annal. suev. p. III. c. I. p. 134.* tantum jussit, ut Notarii deinceps non latine, sed germanice scriberent literas contractuum, ne plebs rudior ac simplicior tam fac-

le deceptionibus porro exponeretur. Illud autem 3) videtur certum sc. exeunte seculo XIII. reges ac principes linguam germanicam in diplomatibus usurpasse. Adducit in hanc rem a) ill. DE GUDENUS diploma RUDOLPHI in vernacula datum de an. 1286. b) Aliud LEHMANN in *chronic. Spirens.* L. V. C. 108. refert de an. 1287. c) *Praeful Gottwicensis* in quadam epistola testatur, in monasterii sui tabulario ejusdem aevi diplomata germanice concepta reperiri. Interim tamen monet ill. DE GUDENUS rarius hujusmodi diplomata ex hoc aevo occurrere, frequentius se offerre ad an. 1310, & temporibus porro subsecutis. Unde saltem 4) arguimus, LUDEWIGIUM a vero aberrasse in *der Erläuterung der goldenen Bulle* T. I., dum ante seculum XIV. ullum diploma aut chartam lingua Germanica editam fuisse, negat. Demum 5) advertimus, linguam latinam, licet vernacula in publica monumenta fuerit introducta, propterea tamen non fuisse penitus proscriptam, sed praeter patriam retentam & usurpatam esse, MAXIMIL. I. *Imp. ordin. de Notariis* de an. 1512. *capitulat.* CAROLI V. *art. XIV.* de LYNKER in *diff. de idiomat. Imperial.* p. 11. *seq.*

Notitia Literaria.

- 1) *Praeclare spartam de Veterum scriptura* ornavit GOTTH. STRUVIUS in *dissert. de criteriis Mssctor.* & 2) *qui majori apparatu ad illam accessit Praeful GOTTWICENSIS in suo Chronico* T. I. L. I. 3) BERNARD. DE MONTFAUCON *palaeographia Graeca.* 4) PETRI HOLLMII *disquisitio de scriptura & variis rationibus scribendi Lunde Scandinaviae* 1670. 5) CLAUD. MOLINETI *historia literarum Roman.* Paris 1684. 6) *Porro de characteribus veterum consule* vindicias quorundam archivi Fulden- sis diplomatum FRID. SCHANNAT. *de an.* 1728. 7) *Alphabeta* SCHEUCH- ZERI & JOANN. LOCHMANNI *ex diplomatibus & codicibus Thuricens.* Tiguri 1730. 8) MABILLON & *Nouveau Traité de diplomatique.* 9) *De lingua Germanica in diplomata primum introducta* vid. BEYSCHLAGS *historische Erläuterung des bekannten problematis: ob unter der Regierung Friederichs des anderen der Reichsabschied zum erstenmal in deutscher Sprache abgefasst worden seye.* Norimberg 1737. 10) *Collectio epistolarum de epocha linguae germanicae in constitutionibus imperii publicis Norimbergae.*

CAPUT III.

STIGMEOLOGIA, PUNCTUM, COMMA, COLON.

§ XXXI.

Doctrina de
interpunctio-
nibus.

A Grammatologia recto ordine progredimur ad *Stigmeo-*
logiam sive doctrinam de interpunctionibus, in qua
tria potissimum interpunctionum genera occurrunt, sc. *Pun-*
ctum, Comma, Colon. *

* Punctum, quod est inventum ARISTOPHANIS Byzantini, omnium olim
interpunctionum munere fungebatur, & pro diverso ad literas situ jam
distinctio, jam *subdistinctio*, jam *mediana* apud Latinos audit. Di-
stinctio ad apicem ultimae vocis, in quam periodus desinit, ponebatur,
exempli loco ESSE VIDETUR. Subdistinctio ad infimam literae partem,
ut ESSE VIDETUR. Mediana demum ad partem ejusdem mediam v. g.
ESSE VIDETUR. Ipsa puncti forma varias mutationes subiit, modo
unum, modo duo, modo tria, vel etiam quatuor puncta ad modum
perpendiculari, vel trianguli, vel quadrati posita deprehendimus, subin-
rosae, stellulae, ramusculi, folia, literae, lineae tum transversae,
tum obliquae, & diagonales punctorum munera obibant.

§ XXXII.

Puncta inscri-
ptionum.

De triplici apud veteres punctorum usu hic agere oportet
sc. de punctis 1) *inscriptionum*, 2) *codicum* seu *libro-*
rum, 3) *diplomatum*. In monumentis publicis, puta, in
epigraphis saxorum, nummorum &c. ad seculum V. voces
separabantur, & singulae, finalibus exceptis, praesertim
post scripturae compendia punctis distinguebantur. In si-
gillis Merovingicis puncta nulla, in Carolingicis nonnisi
in fine epigraphes, aut ad vocem compendiose scriptam
conspiciuntur; quin sunt Sigilla adhuc seculo XI. & XII,
quae omnibus punctis carent. Contra vero notantur Sigilla
in Romanorum pontificum bullis, in quibus singulae literae
epigraphes punctis, vel aliis ornamentis punctorum tamen
vices gerentibus distinguuntur.

§ XXXIII.

§ XXXIII.

Latini vetustissimis temporibus perpetuo quodam tractu ^{Puncta Codicum.} continuaque verborum serie sine distinctione scribere solebant, nisi quod novam sententiam a novo versu saepius auspicarentur. * Punctorum tamen usus in libris manuscriptis jam seculo VII. coepit, ubi finis periodi ut plurimum puncto notabatur. Continuatus hic mos seculo VIII, ubi plenior & constantior distinctionum consuetudo se prodidit sub CAROLO M., qui praeceptoris sui ALCUINI opera eandem in codices induxit. Extat hujus elegans monitum discipulis suis relictum *epist. 15.* sc. ut *per cola distinguant proprios, & commata versus, & punctos ponant ordine quosque suo.* **

* Has sententias ita saepius inchoatas graeci *στίχας*, quod ordinem sulcorum aratro ductorum significat, latini vero versus nuncuparunt a versione aratri, quae metaphora lineis certe solis convenit. Unde etiam ortum esse videtur verbum *exarare*, quod idem est ac scribere.

** Etsi tempore S. HIERONYMI, id est, seculo V. nulla fere interpungendi cura reperitur, ipse tamen novo scribendi genere (nempe per distinctiones) se in translatione sacri codicis uti profitetur *epist. 40.* his verbis: *Nos quoque utilitati legentium providendo interpretationem novam novo scribendi genere distinximus, ... ut per cola scribatur & commata.* Quae autem ratio HIERONYMUM ad ita distinguendum moverit, docet CASSIANUS *de divin. lect.*, meminisse autem debemus, ait, memoratum HIERONYMUM omnem translationem suam in auctoritate divina propter simplicitatem fratrum colis & commatis ordinasse, ut, qui distinctiones secularium literarum comprehendere minime poterant, hoc remedio suffulti, inculpabiliter pronuntiarent sacratissimas literas. Caeterum haec de interpunctionibus doctrina veterum chartarum ac codicum scrutatores vere punit, ac crucem figit.

§ XXXIV.

In chartis punctorum usus serius, quam in libris manuscriptis ^{Puncta diplomatum.} obtinuit. Sub Merovingicis Regibus diplomata punctis carent, notae tamen chronicae interdum iisdem termi-

nantur. In diplomatibus quidem PIPINI, item etiam in *Carolingicis* puncta occurrunt, sed pauca sunt, eaque tam rara, simulque loco tam iniquo posita, ut velut per errorem calami id contigisse videatur. Seculo dein X. major illorum usus invaluit, quanquam sub aliis atque aliis formis diversoque habitu apparuerunt. *

- * Cum itaque diplomata ac chartae, quae an. 940. antiquiores sunt, signo distinctionum plerumque careant, sententiae etiam nulla vocum separatione scriptae sint, mirum non est, sensum illarum non raro obscurum evadere, easque lectu intellectuque difficiles esse.

§ XXXV.

Comma & Colon.

Altera interpunctionum nota est *Comma*, quod, licet puncto recentiores natales habeat, medii tamen aevi inventum dici non debet. Extant jam in seculo V. & VI. scripti codices, in quibus commata modo sub hodierno, modo sub alio habitu comparent; fatendum tamen, ea non tam commatum, quam punctorum munus obiisse. *

- * Cl. WALTHERUS in *lexico diplomatico* quatuor coli formas antiquiores recensuit, quarum primam ad sec. VIII., alteram ad an. 996, tertiam ad an. 1137, & ultimam denique ad an. 1195. retulit. Verum cola & semicola in diplomatis Imperatorum Germ. vel prorsus nulla, vel nonnisi raro occurrunt. *Chron. Gottwic. T. I. lib. I. §. 6.* GUDENUS *syllog. dipl. praef.*

Notitia Literaria.

- 1) *De interpunctionum doctrina uberiora tradit* HUGO L. I. de prima scribendi origine 2) FRANC. XAVER. MANNHART S. J. in bibl. domestic. de scriptura veterum p. 64. 3) *Lexicon diplomat.* WALTHERI 4) *Chronicon Gottwicense.* 5) *Nouveau Traité de diplomatique T. III.* 6) *Interpungendi rationem hodie usitatam praecipue MANUTIORUM eruditis conatibus debemus.*

CAPUT IV.

SCRIPTURARUM COMPENDIA, SIGLA, NOTAE
TIRONIS, EARUM USUS, ANTIQUITAS.

§ XXXVI.

Abbreviaturae, five scripturarum compendia oriri possunt vel ex literis 1) *coarctatis* sc. a) per *contignationem*, b) per *implexionem*, c) *insertionem*, d) *columnationem*. Vel 2) omissis a) tum sine discrimine, quae in sensu proprio *abbreviaturae* audiunt, tum b) ita, ut primae vocum literae retineantur, quo pertinent *Sigla* tam a) verbalia, quam b) numeralia. 3) Ex coarctatis & omissis simul, veluti sunt *Notae Tironis*. De triplici isthoc scripturarum compendio via compendii haec pauca damus. *

Unde scripturarum compendia?

* Sicut isthaec syncopandi scribendique ratio in codicibus & diplomatis frequentior, ita lectu longe difficilior fuit, dum vel vocibus dimidiatis, vel literis inter se implexis, vel adjectis diversis calami ductibus, vel characteribus sursum & deorsum adpositis scripserunt. Accedit, quod magna pars eorum, qui membranas & codices veterum describebant, non tam scribendi elegantiae, quam celeritati subin per notas & vocum breviaciones operam dederunt, unde postea natae sunt tot lectionum varietates, contrariaeque criticorum sententiae, & quod pejus est, ob male lecta codicum autographa, & sic descripta, omissis etiam quandoque integris lineis, quae legi non poterant, multi errores in historiam irrepserunt, gravesque dein circa diplomata & instrumenta publica lites in tribunalibus concitaverunt.

§ XXXVII.

Quando literae *sine discrimine*, omittuntur, adjecto hujus omissionis signo, compendiosa hujusmodi scribendi ratio proprie *abbreviatura* dicitur, perque adjectum signum a Siglis satis discernitur. *

Quid abbreviaturae, earum signa, & epochae.

* Literarum omissarum in abbreviaturis signum erat 1) *simplex* v. g. a) lineola, vel b) signum aliquod interpunctionis, vel c) litera quaedam

dam, vel d) nota numeralis, vel e) ductus quidam arbitrarius. Aut
2) etiam *multiplex*, idque vel a) duplex, vel b) triplex. De singu-
lis ipsis in lectionibus, ubi instituuntur juvenes, propositis diversorum
aevorum diplomatis ac tabulis commodior dicendi, eaque, quae ob-
scura sunt, vel digito monstrandi locus & occasio erit.

** Abbreviaturarum usus est antiquissimus, crevit autem seculo VII,
magis seculo XI, & demum XIII veluti inundavit; Unde de diplo-
matibus aequae ac codicibus haec tanquam regula generalis tenenda
est, sc. diplomata quo antiquiora, eo paucioribus scripturarum com-
pendiis seu abbreviaturis impediri. Duravit haec per compendia scri-
bendi seu syncopandi methodus usque ad inventam artem typogra-
phicam, in cujus incunabulis ipsa sensim conscripta desit.

§ XXXVIII.

Quid Sigla?

Sigla sunt scripturae compendia, quibus integra vox aut
syllaba una vel pluribus literis initialibus exprimitur.
Sunt autem alia *verbalia*, *numeralia* alia, utraque suas ite-
rum patiuntur subdivisiones. Haec rei diplomaticae can-
didatis eo solertiore calamo sunt notanda, quo major est
illorum obscuritas & ambiguitas, quae viros incautos in
turpissimos ac gravissimos saepe errores induxit. *

* Siglorum numerus jam inde a Graecorum & Romanorum temporibus in
prope formidabilem molem excrevit. Ex quam pluribus aliqua pro-
ferre juvat: A. A. V. C. Anno ab urbe condita. A. B. V. Arbitratu
boni viri. B. F. Bona fide, bona fortuna. B. R. P. N. Bono reipubli-
cae natus. C. C. C. Censa civium capita. COM. B. Commune bonum.
D. B. J. Diis bene juvantibus. Dig. M. Dignus memoria, H. M. P.
Hoc monumentum posuit. H. L. S. Hoc loco sepultus. L. AGR.. Lex
agraria. M. EQ. Magister Equitum. NAT. GAL. Natione Gallus. P. C.
Patres conscripti. CAES. AUG. Caesar Augustus. COSS. Consules.
CAESS. AUGG. Caesares Augusti duo. CAESSS. AUGGG. Caesares Au-
gusti tres. DDD. NNN. FFF. Hoc est, Domini nostri Fratres tres.
Q. D. E. R. F. P. Quid de ea re fieri placet. Q. V. A. Qui vixit an-
nis. S. C. Senatus consultum. S. D. S. Soli Deo sacrum. V. B. F. Vir
bonae

Bonae fidei. V. S. Votum solvit. Porro siglorum notarumque numerarium tam antiquiorum, quam recentiorum exempla per plures paginas collegit GATTERERUS, qui consuli potest.

§ XXXIX.

Notae Tironis, quod nomen a TULLIO TIRONE CICERONIS^{Notae Tironis.} liberto trahunt, sunt figurae, quae uno vel pluribus signis literalibus, vel arbitrariis vocem unicam, vel plures indicant. Harum notarum usus quam frequens in codicibus ac diplomatis occurrit, tam illae molestos ac difficiles explicatus habent. *

* Coalescunt 1) ex literis *coarctatis*, 2) *abbreviaturis* proprie sic dictis, 3) *Siglis*, denique 4) praeter literas etiam signa arbitraria in easdem irreperunt. Porro quia 1) maximam partem ex literis constantur, possunt aliquod literarum genus dici, unde tum ab Hieroglyphicis Aegyptiorum, tum alia scriptura symbolica Sinensium recte discrepant. 2) Cum suas saepe literas occultant, diversique omnino generis signa arbitraria exhibent, non incongrue, ut olim, ita adhuc hodie notarum nomine compellantur.

§ XL.

Equidem notae Tironis eandem cum Siglis antiquitatem^{Earum usus et antiquitas.} non habent: certum tamen est, illarum originem ad ipsa jam Graecorum tempora referri. A graecis, ut alia literaria, etiam has notas accepere Romani, qui his scripturae compendiis multum delectabantur, eaque praeter ordinariam scripturam, teste PRUDENTIO *de laudibus CASSIANI* pueros de industria docebant. Viguit harum notarum usus per plura secula, donec seculis IX. in Gallia, & X. in Germania labentibus illarum quoque auctoritas sensim laberetur. *

* His potissimum notis scribere noverant Notarii. Isti excipiebant hoc genere scribendi 1) conciones ad populum pro rostris. 2) Testamenta aliaque tam publica, quam privata acta. 3) His ipsis etiam notis acta

Mar.

Martyrum fuerunt primum volante quasi calamo conscripta (concipti; protocollit) donec accedente lima ea elegantius & accuratius ederentur (mundit). ISIDORUS HISPAL. inter auctores harum notarum recenset ENNIUM, TULLIUM TIRONEM, PERSANNIUM, PHILARGYRUM, AQUILAM, & SENECA, alium ab illo philosopho, quorum catalogo merito inferendus CYPRIANUS Episcopus Carthagenensis, qui seculo III. notarum numerum insigniter auxit.

Notitia Literaria.

- 1) Maximum obsequium circa abbreviationes nobis praestitit WALTHERUS in lexico diplomat. Goettingae an. 1745. 2) SCIP. MAFFEI de Siglis lapidariis collectis & explicatis Veron. 1746. 3) EDUART. CORSINI de notis graecorum, seu vocum & numerorum compendiis Florent. 1749. 4) PETR. DIACON. in libello de notis literarum more Romano, ad Conradum I Imperator. 5) VALER. PROB. in libello de notis Romanorum interpretandis. 6) Collectio DYONIS. GOTHOFRED., in qua extat, notarum & literarum singularum dictionumque contractius & per compendium tam in antiquis inscriptionibus, quam in nummis scriptarum explicatio. 7) SALMON. CYPRIAN. in dissert. de Siglis Helmst. 1700. 8) NICOLAI in tractatu de siglis veterum Lugd. Bat. 1703. Notas vero Tironis e tenebris in lucem protrahere praeter ISIDORUM GOLTZIUS, MANUTIUS, LIPSIUS, MABILLONIUS, praecipue vero GRUTERUS & CARPENTIERIUS, dum iste bis mille notas ordine alphabetico dispositas, ille vero plusquam viginti sex millia in praecclaro opere, de inscriptionibus Romanis collegit.

CAPUT V.

SIGNUM CRUCIS, EJUS DIVISIO, USUS ET LOCUS.

§ XLI.

Crux signum honoris apud christianos.

Signum crucis, quod abominatio fuit gentilibus, Judaeis vero scandalum, apud Christianos subiectum est in signum gloriae & honoris. Ex quo enim tempore Servator optimus in salutifero hoc signo mortem moriendo destruxit,

vitamque mortalium sua morte reparavit, in eo veluti redemptionis suae pretioso signo gloriabantur christiani, ejusque pium usum undique inducebant. *

* Emicat hoc gloriae signum 1) in Episcoporum & Archipraefulum mitris, sacrisque baculis, 2) in Regum & Principum diadematis, sceptris, vestibus, aliisque dignitatis regiae symbolis, 3) in galeis, labaris, ac vexillis, 4) in scutis gentilitiis, 5) in publicis viis ac compitis, 6) in epitaphiis, sepulchralibus urnis, epigraphis, aliisque artis operibus marmori aut aeri incis, ac demum 7) in epistolis, testamentis, diplomatis, manuscriptis ac codicillis frequenter occurrit: quippe nihil felicibus auspiciis moliri se posse credidit christianorum avita pietas, nisi id isthoc religionis, ac pietatis christianae signo veluti quodam sigillo communiret.

§ XLII.

Unde liquido consequitur crucium multiplex divisio in *Majestaticas, militares, heraldicas, lapidares, librarias, diplomaticas, & sphragisticas.* Prioribus, quae non sunt hujus loci, praetermissis, de tribus posterioribus, eorumque usu ac loco haec pauca sint. *

Ejusdem multiplex divisio.

* Cruces aliae etiam a sua figura dicuntur *ordinariae* (+) aliae *decussatae*, *Andreas Creutz* (X), aliae ad formam stellularum ex utraque *compositae* (*), & iterum aliae *vestitae*, propterea quod accentibus, stellulis, punctisque vacuis earum spatiis insertis ornabantur. Crucium saepe in uno eodemque diplomate figura varia fuit, MABILLON. tab. 53. *Nouveau Traité de diplomatique T. IV. tab. 75.*

§ XLIII.

Cruces *librariae* in codicibus manuscriptis vario olim *munere* fungebantur. *

Cruces librariae.

* 1) Erant notae *criticae*: nam crux decussata punctis quatuor vestita, signum omissionis erat, eadem crux duobus tantum punctis, vel *commate* notata, res & sententias nobiliores indicabat. 2) Cruces sub-

F

in

in loco punctorum orationibus ac periodo interpungendae inserviebant.

3) In epistolis tam in *fronte*, quam in *epilogo* loco Chrismi non raro adjungebantur, exempli loco sit primum in *fronte*: (+) *Sancto & venerabili in Christo fratri GUTHBERTO*: deinde in *epilogo* (+) *opto te, Charissime frater orantem pro me, orantem pro te, in Domino valere.*

§ XLIV.

Cruces diplomaticae, earum antiquitas, & locus.

Cruces in diplomatis usitatae jam inde a seculi V. tempore invaluerunt, *Nouveau Traité de diplomatique* T. III. tab. 63. & 1) in *fronte* diplomatum, 2) in *marginē* chirographorum, in *chartulariis* & ante *Datum*, 3) in ipsis etiam *subscriptionibus* addebantur. De singulis *

* 1) In *fronte* diplomatum adhibitae sunt cruces loco chrismi, divinaeque invocationis vim habuerunt, velut in diplom. CHILDERICI I. Francorum Regis an. 583. dato. *Nouveau Traité de diplomatique* Tom. III. tab. 66., item in diplomate PHILIPPI I. Galliae Regis an. 1068. dato apud MABILLON. tab. 40. 2) Additae sunt a) ad *marginem* chirographorum, tam *partitorum*, quam *indentatorum*, cujus generis chirographum idque partitum extat in *Nouveau Traité de diplomatique* Tom. I. tab. 1. num. 2. b) ipsis etiam *chartulariis* ecclesiarum signum hoc inscriptum reperitur, quod in donationibus, piisque oblationibus singulari ritu factum esse observat CANGIUS in *Glossario* V. *crux*. c) interdum, licet raro, apparet ante *Datum*, exempli loco sit bulla LEONIS IX. Pontificis an. 1049. exarata apud MABILLON. in tab. 50. Demum 3) etiam *subscriptionibus* signum crucis addere solebant, & interposita hujus sacri signi religione, veluti jurejurando se obstringebant, sua se promissa sancte esse servaturos, quin inter *σταυροπάτας* i. e. crucis conculcatores eos habebant, qui datam sub hoc signo fidem infringere, aut contra eam quovis modo agere praesumebant. Locum crucium *subscriptionibus* additarum quod attinet, ille arbitrarius & inconstans fuit, atque ex ipsa *subscriptionis* formula forte facilius & clarius intelligitur.

§ XLV.

§ XLV.

Illud praeterea observatione dignum, sc. solum signum crucis etiam valuisse loco subscriptionis, cum literis subscribere vel non potuerunt, vel noluerunt. Subscriptionis hujus neglectae quatuor potissimum causas referunt scriptores, 1) *imperitiam*, 2) *necessitatem*, 3) *commoditatem*, ac 4) *consuetudinem* *

*Signum crucis
valuit loco
subscriptionis.*

* 1) *Imperitia* scribendi, sic WITHREDUS Cantiae Rex seculo VII. suam ipse ignorantiam fassus est his verbis: *Ego WITHREDUS Rex Cantiae omnia scripta confirmavi, atque a me dictata propria manu signum sanctae crucis pro ignorantia literarum expressi.* 2) *Necessitas*, dum senectute, caecitate, morbo, negotiorum mole praepediti subscribere non potuerunt, sic PIPINUS cognomine *brevis*, si non ignorance literarum, negotiorum certe multitudine & magnitudine plurimum distractus diplomata adjuncto crucis signo corroboravit. 3) *Commoditas*, si forte nimio commoditatis studio, aut affectata quadam dignitatis praerogativa, vel potius ignobili quodam fastu subscribendi laborem Notario vel Cancellario commiserunt. 4) *Consuetudo* sensim introducta, qua testes subscribere, vel etiam subscriptioni nominum a Notariis factae sua signa addere solebant. GATTERER. *de signo crucis. cap. IV.*

§ XLVI.

Demum signa crucis, quae visuntur in figillis, cruces *sphragisticae* compellantur. Horum signorum usus frequens fuit aevo praesertim medio, quo nullum ferme figillum est reperire, in cujus epigraphe venerabile hoc signum non refulgeat. Consuetudo haec ab antiquissimis jam temporibus orta usque ad initium seculi XIV. perduravit, ubi cruces omittere, earumque loco rosas, stellulas, atque id genus alia signa, seu ornamenta substituere coeperunt. Contra HEINECCIUM vide HUEBERI *Austriam ex archivis Mellicensibus illustratam tab. 8. num 5. sqq.* *

Cruces sphragisticae.

* Non prorsus incongrue alii hoc loco ingerunt aliqua de *judicio crucis*. sc. ut olim de crimine accusati per ignem, ita per hoc signum probare, tuerique suam innocentiam se contra malevolos posse, existimabant. Quale hoc iudicium fuerit, non est eadem omnium opinio, sed ut in obscuris atque incertis fieri solet, in diversa abeunt Scriptores. Sententia CANGII ac MURATORII ad veri speciem propius accedere videtur.

Notitia Literaria.

- 1) De signo sanctae crucis ejusque pio usu pluribus commentatus est JACOBUS GRETSERUS S. I. in praeclaris suis operibus de sancta cruce in Fol. 1610. Ingolstadii impressis. 2) Huc etiam facit CONR. OELRICHII egregia commentatio de stampilla diplomatica. 3) Glossarium CANGII V. crux, cruce subscribere, crucis iudicium. 4) WILD-VOGELII de venerabili signo crucis *schediasma juridicum Jenae 1733*. 5) MABILLON. l. II. c. 22. 6) Nouveau Traité de diplomatique Tom. IV. p. 755 - 768. & Tom. III. p. 483 - 85 - 87. & 676.

C A P U T VI.

MONOGRAMMATUM ORIGO, GENESIS, DIVISIO, USUS, EPOCHAE & CAUTELAE.

§ XLVII.

Quid Monogramma?

Monogramma est character singulas nominis literas vario ordine dispositas exprimens, vel ut MABILLON. lib. II. de re diplom. cap. X. §. 10. est nota seu character, qui cum unica litera videtur, omnes tamen nominis literas exprimit. Unde Monogramma tum a Siglis, tum a notis Tironianis satis adhuc discernitur *

* Vocis Monogrammatis synonyma, quibus etiam in diplomatibus passim compellantur, sunt *character, character nominis, regius character, regii nominis character, nominis figura, manus propria, manus propriae nota, & signum simpliciter*, quod postremum Monogrammatis synonymum est antiquissimum, atque a Notariis in Formula indicationis plerumque usurpatum. BAUDIS. *praeparat ad analys. monogram.*

§ XLVIII.

§ XLVIII.

In ipsa monogrammatum genesi & analysi attendere oportet 1) ad *literas & lineas fundamentales*, quibus ceu basibus reliqua monogrammatis structura nititur, 2) ad *literas coarctatas*, 3) ad *literas adjunctas*, quae sine ullo compendio aut immutatione caeteris lineis vel literis adjiciuntur, ut in monogrammate CAROLI M. K. & S. unde quinque potissimum monogrammatis construendi modos sc. *contignationem*, *innexionem*, *insertionem*, *columnationem*, & *adjunctionem* cum cl. GATTERERO observamus. *

Monogrammatum genesi & multiplex divisio.

* Monogrammatum multiplex est divisio, sc. 1) *ratione ductuum fundamentalium* alia sunt a) linearia, b) literalia, c) angulosa. 2) *Ratione contentorum* a) nominalia, b) titularia, c) verbalia, d) mixta. 3) *Ratione quantitatis* a) magna, b) media, c) parva. 4) *Ratione perfectionis* a) consummata, b) manca. 5) *Ratione materiae*, in qua exarata sunt, a) nummaria, b) vexillaria, c) parietina, d) sphragistica, e) diplomatica. 6) *Ratione dignitatis* a) politica, uti sunt Imperatorum, Regum, Principum, Comitum, Nobilium, Magistratum &c. b) Ecclesiastica sc. Pontificum, Episcoporum, Abbatum, monasteriorum.

** Linearia porro sunt 1) *cruciformia*, 2) *quadrata*, 3) *circularia*. Cruciformia denuo in simplicia & composita abeunt: illa crucem tantum ordinariam sistunt, ista praeter ordinariam etiam decussatam in suo fundamento exhibent. Quadrata sunt, quae quadrato si non ad apicem perfecto, tamen ad quadrati figuram proxime accedente absolvuntur. Circularia demum orbitis seu circulis comprehensa sunt, quo tam circuli Pontificum, quam rotae Hispaniae Regum referuntur.

§ XLIX.

Monogrammatum originem in diplomatibus PAPEBROCHIUS S. J. in *propylaeo antiquar.* pag. I. cap. 6. n. 54. recte deducit a veterum christianorum consuetudine. Isti pro singulari sua erga venerabile crucis signum pietate honoreque illi habito, velut id nuper jam exposui, illud pro fide &

Monogrammatum origo & antiquitas in diplomatis.

subfcriptione in instrumentis adhibebant, atque inter praecipua chartarum folemnia referebant, unde contigiffe putem, ut, cum hoc fignum fubfcriberent, illud variis dein ductibus ac literis nomen fubfcribentis complectentibus veluti ornarent. Quae cum ita fint, colligere quivis tuto poterit, monogrammata cruciformia antiquiffima effe, quippe quae nihil aliud funt, quam cruces characteribus nominis ipfi cruci adnexis exornatae. PAPEBROCH. *l. c. chronic. Gottwic. T. I. p. I. L. II. c. I. § 10.* *

* Monogrammata diplomatum caeteris quidem omnibus recentiora funt, enim vero 1) jam inde a PHILIPPI & ALEXANDRI M. temporibus in nummis Graecorum, dein 2) etiam in nummismatis Romanorum, 3) in operibus mufivis, & aulaeis basilicarum eleganter pictis olim monogrammata vifebantur: a vero tamen aberrat illorum opinio, qui monogrammatum ufum in diplomatibus a CAROLO M. primum introductum effe autumant. Testis eft THEODERICUS Oftrogothorum Rex, qui exeunte feculo V. vixit, cujus monogramma aeri incidendum curavit JOAN. PERINGSKIOELD; item inter MEROVEADES aliqui fuere, qui diplomata fua monogrammatis confignarunt. MABILLON. *lib. II. c. 10. §. 10.* Fatendum tamen, illorum ufum tunc temporis fuiffe rarum, donec CAROLUS M. ea diplomatibus inferuit, forfan etiam eorum formam magis excoluit, ufumque non quidem primus instituit, fed quod jam fuit ufurpatum ab aliis, id porro ftabile ac conftans ad pofteros propagavit.

** Qui dicunt, monogrammata a CAROLO M. primum introducta effe in diplomata, eum fcribendi imperitum faciunt, idque probant ex loco EGINHARDI in vit. CAROL. M., qui de CAROLO ita fcribit: *tentabat & fcribere, tabulasque & codicillos circumferre folebat, ut, quum vacuum tempus effet, manum effigiandis literis affuefaceret: fed parum fuffecit labor praepofterus, & fero inchoatus.* Sed contra 1) opponimus EGINHARDI testimonio alium ejusdem locum, ubi cap. XIX. de CAROLO legitur: *barbara & antiquiffima carmina, quibus veterum regum actus & bella canebantur, fcripsit, memoriaeque mandavit.* 2) Poeta Saxo apud LEIBNITZIVM. *T. I. Scriptor. rer. Brunswicenf.* de ejus exercitio canit. 3) Exhibentur diplomata, quibus CAROLVS M. manu pro-

propria suum nomen subscripsit, unum ex illis publici juris fecit SCHATENIUS in *histor. Westphal. lib. IX.* 4) Alii in EGINHARDO pro effigiendis literis legendum esse putant, effingendis versibus, veluti legere HEVMANNO placuit. 5) Inter dissidentium opiniones via media videntur ingredi auctores novi operis diplomatici, ajuntque, dum CAROLVS usum monogrammatum in diplomata introduxit, eum artem pingendi literas ignorasse, didicisse tamen postea, usum vero monogrammatum semel introductum noluisse abrogare. 6) Nobis magis placet verisimilior sententia PETRI LAMBECHII in *com. bibl. Vindobon. l. II. c. 5.*, priorem EGINHARDI locum putat intelligendum esse de studio καλλιγραφίας, aut literas majusculas codicum, vel etiam longiores diplomatum effingendi, id quod forte CAROLO parum feliciter successit.

§ L.

Monogrammatum usus potissimum viguit in Italia, Gallia, Germania, item in vicinis Lotharingiae & Burgundiae regnis. In Hispania usus illorum rarior, in Britannia nullus erat. De Monogrammatibus Imperatorum ac Regum germanicorum cl. GATTERERUS quatuor epochas distinguit, & hoc ordine recenset. *

Apud quos viguerit monogrammatum usus & eorum epochae?

* Postquam CAROLUS M. perpetuum monogrammatibus usum in diplomata induxit, eum morem omnes imperatores, regesque Germanici ab hoc tempore usque ad CONRADI III. obitum constanter observarunt, atque inde prima monogrammatum epocha existit. In altera epocha, quae a FRIDERICI I. ad excessum Caroli IV. (ab an. 1152 - 1378) decurrit, monogrammatum usus non quidem omnino nullus, at arbitrarius tamen fuit. Contra in tertia epocha, quam WENCESLAI, RUPERTI Palatini, SIGISMUNDI, ALBERTI II. principatus (ab an. 1378 - 1439) constituit, monogrammata prorsus cessarunt. Instauravit quidem eorum usum FRIDERICUS III. aliis IV. (ab an. 1440 - 1493) cujus monogrammatum sex circiter exempla in lucem prolata sunt: at non invenit in successoribus, qui eum imitarentur, nisi quod ejus filius MAXIMILIAN. I. tam in nummis, quam in diplomatis, quamquam in his raro, iis fuerit usus adeo, ut tota epocha quarta amborum Imperatorum FRIDERICI III. aliis IV. & MAXIMILIANI I. regimine contineatur.

CAPUT

§ LI.

Quid formulae
commemora-
tionis, quid in-
dicationis?

In ipso monogrammatum usu etiam certas scribendi formu-
las observarunt, quarum altera *commemorationis*, *indica-*
tionis altera dicitur. Prior in fine contextus diplomatici ex-
pressa lectorem ad expectandum monogramma quoddam
quasi praeparabat, formula posterior ad utrumque mono-
grammatis latus plerumque scripta, cujus sit monogramma,
verbis differtis innuebat. Exempla plura collegit *Chronic.*
Gottwic. aliique. *

* Locum monogrammatum in diplomatis quod attinet, quia quoddam sub-
scriptionum genus erant, semper in chartarum epilogo ponebantur, jam
formulam indicationis scindebant, jam eidem formulae subjecta erant,
jam ad Datum rejiciebantur, quae diversa atque instabilis collocandi
ratio cum facilius oculis, quam verbis edocemur, rei diplomaticae Candi-
datum ad specimina MABILLONII, BESSELI, BAUDISII &c. ablegamus.

§ LII.

Cautelae pro
dignoscendis
diplomatibus.

Pro coronide quasdam hic cautiones seu regulas notamus.
1) Cum stabilis ac constans monogrammatum usus jam
inde a CAROLI M. temporibus usque ad FRIDERICUM I. vi-
guerit, in aprico est, genuina hujus aetatis diplomata hoc
charactere carere non posse. 2) Francicae stirpis CAROLI
omnes, item ARNULPHUS & ex regibus germanicis CONRADUS I.
nonnisi cruciformibus, alii quadriformibus monogrammatis
usi sunt, pro spuriis proin haberi debent diplomata, quae his
cruciformia, quadriformia illis affingerent. 3) A FRIDERICI I.
imp. tempore monogrammatum usus inconstans & arbitra-
rius fuit. 4) Monogrammata titularia ab OTTONIS II. tem-
poribus primum coeperunt, unde, quae hac aetate superiora
sunt, nullam merentur fidem. 5) Nihil tamen monogram-
matis cujusdam fidei detrahit diversitas vel manus, vel atra-
menti, contingere enim potuit, ut alius Notariorum mono-
gramma effingeret, alius vero ipsam chartam conscriberet.
6) Demum suspicionem falsi merito incurrunt monogram-
mata,

mata, si una vel altera litera iis inest, quae nomen, vel titulum principis non ingreditur. Non enim credibile est, Principem aut Notarium monogramma pingentem ignorasse, quae literae ad nomen, vel Principis titulum pertineant. Sunt tamen alia eaque legitima, in quibus lector literam semel duntaxat positam, toties nempe, quoties necesse est, repetere debet, veluti id in nota formula pontificia, *Bene valete* occurrit.

Notitia Literaria.

Plures viri eruditi operam dederunt, ut monogrammata Imperatorum & Regum Germanicorum inde a CAROLI M. temporibus colligerent, collectaeque artis diplomaticae cultoribus in schematis exhiberent. Hos inter eminent 1) apud ECKHARDUM MUNSTER in cosmograph. l. III. NIC. ZYLLESIVS in defens. abbat. imper. S. Maximin. p. III. 2) STRADA in vitis Impp. & Caesar. Roman. 3) ONUPHR. PANVINIUS de princip. Roman. l. IV. 4) CAROLVS DU FRESNE in Glossario V. monogramma, 5) PAPEBROCH. S. J. in propyl. antiquar. p. I. c. IV. 6) De formula Pontificali periculum novum diplomaticum cum LXVII figuris J. CAR. CONRAD. OELRICHS 1773. Porro 7) monogrammata aeri eleganter incisa sistunt CHRONIC. GOTTWIC. Tom. prodromo. CL. KOELERVS in hist. Rom. Imper. Germ. 8) Singularem vero laudem apud eruditos retulit saepe laudatus BAVDISIVS, qui Imperatorum & Regum Germanicorum monogrammata a CAROL. M usque ad CONRAD. III. insigni doctrinae apparatu explicuit, artemque diplomaticam in hac praecipue parte difficilem praeclaro opere de analysi usuque monogrammatum in probationibus 1737 Lipsiae illustravit.

CAPUT VII.

**SIGILLA, PRO IISDEM SERVANDISCURA, EORUM
DIVISIO, IMPRESSIO, ADPENSIO, INSCRIP-
TIO, CAUTELAE.**

§ LIII.

Sigillorum nomine veniunt signa, quae gentes ab omni-
bus retro seculis majoris fidei roborisque causa diplo-
ma-

*Quid Sigillo-
rum nomine
veniat?*

VII 2

G

ma-

matibus, vel imprimere, vel adpendere solebant. Alio etiam nomine vocabantur *signa*, *signeta*, *signacula*, *bullae cereae*, *imagines*, *imaginum impressiones*, *secreta*, & quod antiquissimum fuit, *annulus*. (σφραγίς), donec seculis labentibus vocabulum *figillum* prae aliis adoptaretur. *Nouveau Traité de diplom.* T. IV. p. 9 - 12. *Chronic. Gottmic.* p. 105. *ECKHARD. in introduct.* p. 77. *HEINECCIUS de sigill.* p. 16 - 18. *

* Subin etiam *figillum* sumitur pro *typario*, seu instrumento, quo literas signabant, quin etiam pro edicto aut diplomate sigillo roborato, ita lex Aleman. Tom. XXVII. ait : *siquis sigillum Ducis neglexerit, aut mandatum vel signum quaecunque, quod mandaverit, duodecim solidis sit culpabilis.* Plura hujusmodi exempla congerit DU FRESNE in glossario V. *figillum*.

§ LIV.

Apud quos sigillorum usus viguerit?

Viguisse sigillorum usum apud omnes ferme gentes sc. Hebraeos, Aegyptios, Babylonios, Medos, Persas, Graecos, Romanos, Francos, Germanos, probant MABILLONIUS l. de re diplomat. *Chronic. Gottmic.* T. I. l. II. §. 12. *

* Ex sigillorum impressione vel adpensione singularem fidem ac robur literis & instrumentis accedere crediderunt, cum hac ratione chartae his characteribus vestitae non vagam aliquam Notarii manum, sed ipsam Principis sacram imaginem, tanquam omni exceptione majorem auctoritatis & antiquitatis suae testem omni tempore exhiberent. Unde etiam obtinent formulae solennes : *ne quispiam deinceps praedictas inquietare, molestare, perturbare praesumat, praesentis paginae conscriptione ac sigilli mei impressione eas in perpetuum communiui : jussimus hoc praeceptum auctoritatis nostrae conscribi, & ut per futura tempora melius credatur, & firmitus observetur, sigilli nostri impressione insigniri fecimus : annuli nostri impressione subterfigillari jussimus : de sigilli nostri impressione firmari mandavimus &c.* Quibus certe formulis sigillorum auctoritas maxime firmatur, atque etiam inculcatur.

§ LIV.

§ LV.

Nolim tamen rem ita intelligi, ac si omnia illa diplomata destituantur authentia, quae figillis carent. Dantur enim plura, quorum solemnia non in figillis, sed cruce, vel in chartarum partitione aut indentura, vel alio signo ponebantur; quare cum cl. GATTERERO tres sigillorum epochas discernimus, unde illorum forsan valorem ac pretium tutius aestimamus. *

Sigillorum triplex epocha.

* *Prima epocha usque ad seculum VIII. se exporrigit, ubi sigillorum usus fuit universalis & necessarius, quare diplomata plerumque pro spuris, aut infectis merito habentur, quae figillis carent. A seculo VIII. usque ad medium seculi XII. epocha altera decurrit, in qua sigillorum usus non tam accuratus, sed veluti arbitrarius erat, nam cruces aliaque signa sigillorum loco in diplomatibus quam plurimis ponebantur, unde contigit, ut hujusmodi litterae licet sigillo non munitae, tamen in judiciis admitterentur, atque a regibus confirmarentur, donec in tertiam epocham, h. e., a medio seculi XII. usque ad XV. prior figillis honor & auctoritas rediit, ita quidem, ut nullum diploma hoc characterem non vestitum pro genuino censeretur, adeoque sigilla inter diplomatum solemnia locum principem obtinerent. HEINECCIUS p. 9. & sqq. Nouveau Traité de diplomat. T. IV. p. 422 - 425.*

§ LVI.

Ne tam facile fraudis quidpiam subrepere hic posset, 1) *Cura veterum in custodia sigillorum.* figillorum typaria maxima semper cura asservata, & 2) ut supra jam monuimus, nonnisi primariae auctoritatis viris in palatio, sc. *Referendariis*, & qui his successerunt, *Cancellariis*, & in horum absentia *Comitibus Palatii* concredita fuerunt BALUZIUS T. II. capit. p. 265. Ne porro 3) fraudi cuidam locus esset, typario, si forte casu hoc deperditum, continuo robur & authentiam per revocationem publicam adimebant, & 4) ne instrumenta hujusmodi signatoria post obitum in falsariorum manus callidas inciderent, ea vel suis cum possessoribus sepeliebant, vel inter ceremoniarum fu-

nebriumque solemnia frangebant, interdum etiam 5) principes morituri virginum sacrarum coenobia, a quarum integritate omnis suspicio fraudis aberat, suorum sigillorum praecipue argenteorum haeredes scribere non dubitabant. HEINECCIUS pag. 15. *Nouveau Traité de diplomat. Tom. IV. pag. 418 - 421.* *

* Verum quantacunque fuit superiorum sollicitudo, ut falsariorum fraudes prohiberent, vel commissas detegerent, multa tamen sigilla prostant, in quibus vel fingendis vel adulterandis male feriat homines nullam non operam impenderunt. Commissas hujusmodi fraudes sphragisticas ad quatuor potissimum capita revocamus, sc. 1) aut sigilla *falsa falsis* diplomatibus innexa, aut 2) *falsa veris* addita, aut 3) *vera falsis* adposita, vel 4) charta eo modo *callide incisa*, ac si sigilla decidissent, cum *nulla* adfuerunt. Insidiarum, quibus Bullae Pontificum obnoxiae erant, plures modos recenset INNOCENTIUS I. *V. decretal. c. 20. p. 5.*

§ LVII.

*Sigillorum
multiplex di-
visio.*

Sigillorum diversorum catalogus longior est, quam ut in his pagellarum angustiis lectoribus exhiberi commode possit; juvat tamen in gratiam DD. Candidatorum illorum aliqua hic retulisse *

* Sigilla alia sunt 1) ratione *impressionis* sc. a) una ex parte, vel b) utraque ex parte signata. 2) Ratione *quantitatis* a) majora sc. Majestatica Imperatorum, Regum ac Principum, b) minora, quorum species contrasigilla. 3) Ratione *materiae* alia a) metallica sc. Bullae aureae, argenteae, plumbeae, stanneae &c. b) cerea seu sigilla proprie sic dicta nimirum pura, mixta, farinacea, cretacea. 4) Ratione *figurae* a) rotunda sc. orbicularia, ovalia, parabolica; b) triangularia, cordiformia, scutiformia, c) quadrata, d) pentagona &c. 5) Ratione *annexionis* a) impressa, b) pendula. 6) Ratione *personarum* a) Ecclesiastica sc. Pontificum, Conciliorum, Episcoporum, Capitulorum, Abbatum &c. b) secularia sc. Imperatorum, Regum, Ducum, Comitum &c. De singulis coram agere harum pagellarum brevitatis & exilitatis non sinit, ex his tamen potiora breviter attingam.

§ LVIII.

§ LVIII.

Praecipua consideratione digna sunt figilla a) *Majestatica*, ^{*Sigilla Majestatica.*} b) *contrasigilla*. Sigilla majestatica Imperatores ac Reges coronatos sedentes in folio, sceptrum & globum imperii manu tenentes repraesentant. Talem habitum in sigillis primus in Germania adhibuit HENRICUS II., qui ob integritatem ac castimoniam vitae *Sancti* nomen meruit. *Nouveau Traité Tom. IV. p. 14. HEINECC. p. 76. **

* Non imperatores solum ac reges, sed principes etiam in rebus potissimum feudalibus sigillis majestaticis diplomata subin ornarunt. Illorum usum jam olim sibi vindicarunt Electores Brandenburgici, Duces Brunswicenses, & prae aliis Electores ac Duces Saxoniae ipsis suis in chartis id testantibus: *Daß zu Urkund haben wir unser grösstes Majestäts Insiegel an diesen Brief thun hängen.* TENZEL in *hist. Gothan.* p. 660. Item GRIBNER *diff. de sigillo Majestatis Saxonico.* Interim principes in sigillis majestatis non uti Imperatores & Reges insident throno, sed comparent sublimes equo, lorica cincti, dextra gladium vel vexillum vibrantes, altera manu scutum praeferentes, forte quia veteres Germani, utpote gens bellicosa, armis tractandis potissimum delectabantur, ipsi etiam Principes hunc habitum adamarunt, rati suam dignitatem se melius testari non posse, quam si equitantes animumque martium spirantes suis in sigillis se sisterent.

§ LIX.

Contrasigilla dicuntur sigilla minora, quae majoribus vel a tergore impressa, vel seorsim diplomatibus adpensa sunt, quo anno, aut quo imperatore illa primum introduci coeperint, cum inter eruditos non convenit, neque nos illorum natales hariolando detegere audemus. *

*Quid contra-
sigilla, quis il-
lorum usus?*

* Illud tantum hoc loco advertimus, sc. contrasigillorum usum ideo in-
vectum esse, ut 1) tituli procerum vel provinciarum, si forte in sigillo
primario locum non invenirent, ad ista rejicerentur, dein 2) diplo-
matibus majorem fidei auctoritatem conciliarent, ac 3) ne sigilla pri-

maria ab impostorum hominumque fraudulentorum manibus tam facile quidpiam detrimenti aut vitii paterentur.

§ LX.

Quid Bulla?
quod discrimen
Bullam inter
& Breve!

His de sigillis majestaticis ac contrafigillis breviter notatis praestat, ut etiam 1) de *Bullis*, 2) de sigillorum *impressione & adpensione*, 3) eorum *inscriptione* quaedam subjiciamus. Bullae proprie sunt sigilla metallo sc. auro, argento, plumbo, aeri vel stanno impressa, unde etiam Bullae aliae aureae, aliae argenteae, plumbeae &c. appellantur. *

* Quandoquidem hic de Bullis mentio incidit, quodnam discrimen Bullam inter & Breve, a me rogas? JUSTUS CATHOLICUS jure consultus in *meditat.* IV. de *certis pontificiae potestatis finibus* his verbis discrimen hoc affert. 1) *Breve*, inquit, *regulariter in charta*, *Bulla in membrana*, 2) *haec in causis gravioribus & arduis*, *illud in negotiis minoris momenti expeditur*, 3) *Bullae subscriptio Pontificis*, & *plumbeum sigillum apponitur*, *contra Breve cera rubra ac annulo piscatoris signatur*, *atque a solo secretario subscribitur.* p. 18. l. c.

* Nec magnitudo Bullarum, nec pretium metalli, ex quo Bullae confieri solebant, semper idem, sed inconstans fuit. Materiae quippe dignitas ex munificentia vel parsimonia Principum, saepe etiam ex impetrantis conditione, sumptuumque erogatione aestimari debet. Unde si plura subin diplomatum exempla autographa sive *originalia*, ut vocant, sunt confecta, unum subin reperitur Bulla aurea, alterum nonnisi plumbea, vel cerea munitum. Sic CAROLUS IV. notam illam imperii legem fundamentalem, quae vulgo Bulla aurea dicitur, Francofurtensibus concessit aurea Bulla insignem, dum contra Norimbergenses nonnisi cereo sigillo munitam acceperunt. SCHWARTZ in *recensione autographorum latinorum sanctionis Carolinae*.

§ LXI.

Bulla aurea,
qui & quando
ea usi?

Mos auro signandi literas satis antiquus est, atque a Graecis jam Imperatoribus usurpatus, a quibus ad Reges Francos, ac dein ad Imperatores etiam Germanos transiit. Ex his Bullas aureas dedere CAROLUS M., LUDOVICUS. I.
pius,

pius, CAROL. *calv.* Arnulph., OTTO I. M., OTTO II., HENRICUS II. *sanctus*, CONRAD. II., HENRICI III. IV. V., CONRAD. III., FRIDERIC. I., HENRIC. VI., PHILIPP. & OTTO IV., FRIDERIC. II., RUDOLPH. I., LUDOVIC. *Bavarus*, CAROL. IV., SIGISMUND., FRIDERIC. III. ejusque successores. THULEMAR. *in tract. de Bullis aureis*, c. II. p. 8. HEINNECC. pag. 32-30. ECKHARD. *sect. II. de not. diplomat.* *

* Interim Bullarum aurearum non quotidianus, sed praecipue gravioribus in negotiis ac causis locus & usus fuit; sc. 1) auro subin sunt signatae tabulae pacis ac foederum, dum post diuturna diffidia, incendia, bella pacem provinciis reddiderunt, eamque aeternum duraturam, atque ideo auro firmatam voluerunt, 2) Diplomata, quibus Ducatus erigebant, conditas a se Ecclesias redditibus dotabant, fundabant Academias, & privilegiis ac juribus exornabant. Denique etiam 3) specialis dilectionis, aut honoris causa in negotiis etiam minoris momenti, quando sc. dantis auctoritas, dignitas & majestas pretiosius hujusmodi metallum exigere videbatur.

§ LXII.

Argentearum Bullarum apud Imperatores ac Reges Occidentis usus nullus fuit, aut si quae afferuntur, de earum authentia adhuc sub judice lis est. Interim certum, Imperatores Orientis interdum argento diplomata signasse. MAILLON. l. II. *de re diplomat.* Longe major fuit Bullarum *plumbearum* usus. Plumbo signarunt 1) *ex statu ecclesiastico* Pontifices, Patriarchae Constantinopol., Episcopi, Abbates. 2) *Ex civili* Imperatores veteres, Romani, Constantinopolitani, Reges, Principes, Comites, Collegia, Concilia, ac Synodi, etiam Caesares Germani usque ad FRIDERICUM I., qui cum Bullis plumbeis majestati imperii vix consuli posse animadverteret, iis prorsus abstinuit. *

* Denique occurrunt Bullae ex *aere* & *stanno* confectae, priores veteres Daniae Reges, & quidam alii adhibebant, posteriorum usum non plane incognitum fuisse in Germania, ex laudato saepius HEINECCIO non obscu.

obscure cognoscitur. Verum his studio praetermissis ad sigilla proprie sic dicta, sc. cerea gradum porro promovemus.

§ LXIII.

*Sigilla cerea,
eorum color &
usus.*

In sigillis proprie sic dictis ob materiae mollitiem praevaluit cera, hac enim non tantum Orientis, sed Occidentis etiam Imperatores ac Reges tam Franci, quam Germani diplomata signarunt. Colorem quod attinet ille varius fuit. *

* Color albus ordinarius erat. Quod antiquis regibus Francis flavam in usu fuisse autemet WILTHEMIUS in *vindic. hist. procensura Contringiana*, id potius a vetustate temporis profectum putat *chronic. Gottwic.* Cera rubra prae aliis Impp. usus est SIGISMUNDUS. In hac cera etiam Pontifices a quatuor jam seculis signare solent Brevia annulo piscatoris, h. e., annulo, in quo divi Petri imago conspicitur, eo habitu, quo e navicula in mari piscatus est. Cera viridis quoque in Germania seculo XIV. innotuit & saltem ab Episcopis, Principibus, urbibus usurpata invenitur. Caeruleam Imperatoribus, aut Principibus in usu fuisse, necdum constat.

§ LXIV.

Sigilla impressa.

Ex sigillis tum sacri, tum profani ordinis alia affixa fuerunt ipsis membranis, alia fasciis, puta, filis, chordis, lorisve illigata ex eadem membrana dependebant, unde sigillorum alia *pendula*, *impressa* alia audiunt. *

* Sigilla *impressa* ut essent fidei adversus falsariorum fraudes securius munimentum in eorum impressione singularem industriam ac subin etiam ritus adhibebant. Sc. 1) membranam ex ea parte, in qua sigillum imprimendum erat, in crucis ordinariae, vel decussatae, vel etiam stellulae modum apte incidebant, ceram per scissuram cruciformem trans mittebant, & ex parte adversa obsignabant, ita, ut cera in & exterius quasi cohaereret. 2) Cerae subin pilos capitis, vel barbae immiscebant, jam dentium morsus imprimebant, jam pollice, manu, aut stilo vestigia quaedam arbitraria faciebant, jam notas variosque ductus modo supra, modo infra sigilli adversam superficiem formabant. 3) Ma-
joris

joris fidei & roboris causa hanc sigillorum impressionem publicis in conventibus sc. in praesentia Imperatorum, Regum, Principum, Episcoporum solemner peragebant. Verum non obstante hac veterum industria modus iste sigilla imprimendi fraudibus patuit, quam enim facile cera, membrana ad ignem modice incalescente, cultro abradi, vel etiam dextre abscindi & sigillum integrum alio transferri potuit. INNOCENTIUS III. pontifex in cap. V. de fide instrument. Atque inde rationem reddimus, cur tot falsis diplomatis sincera sigilla adfixa reperiantur.

§ LXV.

Mos sigilla dicta ratione adnectendi seculo XII. ad finem Sigilla pendula, eorum locus in diplomatis. properante post excessum FRIDERICI I. Imperatoris in Germania fere inolevit. Nam cerea sigilla diplomatibus ex filis, cera capsulis impressa, apud Germanos adpendi coeperunt. HEINECC. de sigill. p. I. cap. 16. §. 4. Notandum tamen, sigilla impressa, licet post seculum XII. in defuetudinem abierint, nunquam tamen penitus cessasse, sed concurrisse potius ad extremum sigillorum impressorum & pendulorum usum, ita ut iidem Reges ac Principes nunc his, nunc illis uterentur. *

* Locum sigillorum si desideras, ille varius fuit; sigilla impressa a Merovingicis plerumque affigebantur paulo supra extrema Dati, quod vocant, verba. Carolingorum chartae sigillum fere affixum habent post, aut supra Cancellarii aut Referendarii nomen. Caeteri Imperatores locum sigillo elegere e regione signi & recognitionis Cancellariorum, ita, ut dextrum latus, nunquam fere sinistrum occuparet. In chartis Ducum, Episcoporum, Abbatum plerumque ad calcem rejiciebantur, atque in medio, vel extremae orae a dextris affigebantur. Sigilla vero pendula ex inferiore chartarum ora, raro a superiore, vel utroque ex latere dependent.

§ LXVI.

Sigillorum inscriptiones sunt aliae reales, literales aliae, Sigillorum inscriptiones. prout vel literae, vel res rerumque imagines in eorum epigraphe nostris se obtutibus sistunt. *

* Circa *inscripciones literales* velim DD. Candidati sequentia sibi notent.
 1) *Longiores* inscriptiones a seculo XI. magis vero a seculo XIII. obtinuerunt. 2) Probe considerandae veniunt *literae*, quales, & cujus circiter aevi sint, ex his enim sigillorum aetatem ac fidem facile aestimamus. 3) Huc porro pertinent *figla verbalia*, *notae numerales*, *signum crucis*, *formula Dei gratia*, *Dei misericordia*, *nutu*, quae pro temporum diversitate in epigraphis diversae ac variae visuntur.

** Circa *inscripciones reales* observamus 1) *Ideo-pragmaticas*, quae imagines Imperatorum, Regum, Principum, Episcoporum, Abbatum exhibent. Antiquissima sigilla Regum Carolingicorum capita solum praeferunt una cum inscriptione nominis: in sigillis ARNULPHI, & LUDOVICI infantis conspiciuntur imagines usque ad pectus: a CONRADO I. & HENRICO aucupe ferme usque ad mediam corporis partem: in sigillis majestaticis HENRICI II. aliorumque integra demum corpora intuemur. 2) *Symbolicas*, quo pertinent a) *cruces* pietatis Christianae symbola, b) *coronae* Imperatorum, Regum, Principum, auctoritatis summae, aut ad summam accedentis signa, c) *sceptra* dignitatis regiae, vel imperialis insignia, d) *hastae*, e) *baculi*, f) *manus justitiae*, g) *throni*, h) *gladii*, i) *vexilla*, k) *clypei*, l) *animalia*, m) *turres*, *portae*, *castella*, & demum *arma gentilitia* &c. de singulis fusior in lectionibus dicendi locus.

§ LXVII.

*Aquilae imperii
 primi
 usus.*

Demum hic quaestionem ingerunt de bicipiti aquila imperii ejusque primo usu. Verum in diversa hic abeunt scriptorum sententiae. Primam aquilae in imperio originem ac usum alii tribuunt LUDOVICO Bavaro, alii CAROLO IV, iterum SIGISMUNDO alii, cl. GATTERERO jam tempore ALBERTI I. Austriaci *in element. art. diplomat. p. 311.* aquila occurrit. *

* Equidem praefixi scribendi limites mihi non indulgent, rem ex historiae & criticae regulis altius disquirendi, sic tamen existimo. Forte ALBERTUS I. aquilam unam in sigillo secreto jam adhibuit, binis dein, sed diversis throni sui latera ornavit LUDOVICUS, CAROLUS IV. duas
 alas

alas in unam conflavit, & aquilam bicipitem effinxit, quem morem SIGISMUNDUS porro observavit; forte etiam Imperatores a CAROLO IV. jam simplicem, jam bicipitem suis in insignibus usque ad CAROLUM V. usurparunt, donec ab hujus Imperatoris tempore usus aquilae constans invaluit, ita quidem, ut Imperatores bicipiti, Reges Romanorum vero aquila solummodo simplici ac communi uterentur. OLIV. VREDIUS *de sigill Com. Flandriae*. SAMUEL TREVER. *in diff. de vera orig. aquilae bicipitis*, quae prodiit 1726 Helmstadii. ECKHARD. l. c. §. 82.

§ LXVIII.

EX doctrina haftenus data fluere videntur sequentia. 1) Si-
gilla, quo antiquiora sunt, eo minus elegantiae habeant, Quaedam re-
gulae pro sigil-
lis dijudican-
dis. nam majorum nostrorum antiqua & minime fucata fides simplicitatem quandam ac neglectum, non cerussam, & conquisitas aevi recentioris phaleras amavit. 2) Sigillum, cujus cerae color tum temporis usu necdum receptus fertur, vitio non caret, item dispicere oportet, num cera, aut ipsa etiam sigilli figura diplomatis antiquitatem & annos ferat. 3) Si sigillum cereum ante seculum XII. adpensum, quo nondum mos iste invaluerat, aut impressum, quo dudum haec consuetudo obsoleverat, fraus aperta in oculos incurrit. 4) Si nomen proprium sigillum gerat, quod tum temporis nondum usu cognitum fuit: vel si formula quaedam recentior in sigillo antiquiori adpareat, de ejus fide merito dubitatur. 5) Titulus proluxior, & ad morem hodiernum compositus sigilli antiquioris fraudem ejusque aetatem juniorem haud dubie prodit. 6) Sigillorum imagines, si ab aliis ejusdem ordinis & aetatis nimium recedant, ad alias vero recentiores accedant, non mediocrem doli suspicionem movent. 7) Cum in Germania scuta gentilitia sigillis primum seculo XIII. verosimilius illata sint, altioris indaginis erunt sigilla, quae hunc usum anteverunt. 8) Literae per temporum intervalla suam subierunt periodum ac mutationem, hinc in sigillorum aetate dijudicanda praecipuum quendam usum habent, lucemque non mediocrem rerum caligini affundunt.*

* Forſan B. L. ad hanc ſecundam partem deſiderat literarum ex diverſo aevo, ſcripturarum antiquiorum, potiorum item monogrammatum ac ſigillorum imagines aeri inciſas, quas in tabulis pro faciliiori Tironum uſu ad calcem hujus opellae adjectas vellet, ſiquidem ſine frequenti horum inſpectione, diligenti lectione, conſtantique exercitatione in hoc tramite Tirones nil admodum proficere poſſe, alia vice ipſe jam com-
monui. Verum cum id non tam operoſum, quam ſumptuoſum foret, has adjicere omiſimus, praefertim cum defectus iſte alia ratione ſupple-
ri facile poſſit, ſi nempe diverſarum aetatum ſcripturae, potiora mono-
grammata ac ſigilla in tabulis paulo majoribus depingantur, vel ex prae-
ſtantiffimorum ſcriptorum, qui in hiſce deſcribendis aeriſque incidendis
praeclaram operam poſuerunt, tabulae jam conſectae, aut, quod magis
optem, ipſa etiam diverſarum aetatum diplomata autographa, ipſis in
lectionibus DD. Candidatis ad legendum, interpretandum, interrogan-
dum, explicandum ante oculos ponantur, frequentique horum exerci-
tio inſtituantur, ſic enim, cum brevius iter per exempla, confido fore,
ut ſperatum inde fructum referant, eorumque ſumptibus ſimul ac com-
modo conſulatur.

Notitia Literaria.

*Artis ſphragiſticae doctrinam in artis formam redactam debemus HEINECCIO, cujus illuſtre opus de ſigillis Lipſiae editum cl. LEYSERUS novis acceſ-
ſionibus auxit, & egregia commentatione de contraſigillis aevi medii
illuſtravit. Helmſt. 1726. Suam porro operam in hac ſparta collocarunt*
1) OLIV. VREDIUS de ſigillis Comitum Flandriae & inſcriptionibus di-
plomatum Brugis 1639. 2) HENR. GUNT. THULEMARIUS de Bulla au-
rea, argentea, plumbea. Heidelberg. 1682. 87., item Francof. 1697.
3) LUDOV. ANTON. MURATORIUS in diſſert. de ſigillis medii aevi Me-
diol. 1746. 4) JOAN. FRIDER. ERNEST. KETTNER, in opere, cui tit.
Käyſerliche Diplomaten, Päbſtliche Bullen ꝛc. ſamt Siegeln und Nach-
richten aus dem Abteylichen und Präbſtlichen Archiv zuſammen getra-
gen. Leipzig 1712. 5) FRID. GLAFEY ſpecimen ſigillorum Lipſ. 1749.
6) Huc faciunt verſchiedene Anmerkungen zur Bereicherung der Diplo-
matik von Lud. Chriſtian Lichtenberg aus der allgemein. hiſto-
riſch. Bibliothek. 7) Nouveau Traité de diplomatique T. IV. p. 1-443,

PARS

P A R S III.

CRITERIA DIPLOMATUM PER NOTAS, SIVE
SIGNA INTERNA.

C A P U T I.

INVOCATIO DIVINI NOMINIS, FORMULARUM
VARIETAS, CHRISMUS, EJUS SIGNIFICA-
TIO ET USUS.

§ LXIX.

Spectatis iis, quae foris sunt, ad interiora porro progredi-
mur, & quae in principio, medio, ac calce diploma-
tum nostra consideratione digna, usitata brevitate ac me-
thodo exponemus. *

*Epitome ter-
tiae partis.*

* Septem hic capita occurrunt, sc. 1) Ingressus seu invocatio divini no-
minis, quam veteres pro sua pietate chartis praemittere solebant. 2)
Tituli Regum & Imperatorum. 3) Contextus seu rerum argumentum.
4) Investiturarum signa, quorum in diplomatibus saepe mentio redit.
5) Subscriptio. 6) Chronologia. 7) Locus, ubi Reges ac Principes di-
plomata concedere, aut concessa confirmare consueverunt. De invo-
catione divini nominis primum sit.

§ LXX.

AJove ducendum esse principium jam monuerunt ve-
teres Sophi: Legislatores quoque SOLON, PLATO, CI-
CERO legum suarum exordia a precatione divini nominis
auspicabantur; sanctior hujus moris custodia fuit apud chri-
stianos, unde chartas & instrumenta sine solemni precatio-
nis carmine non inchoarunt. Ab invocatione enim divini
nominis majus robur scripturae conciliari recte crediderunt,
nam, ut ait s. CHRYSOSTOMUS homil. IV., *si nomina Consu-
lum faciunt, ut firma sint instrumenta, multo magis no-
men CHRISTI.*

*Invocatio di-
vini nominis
in diplomatis.*

§ LXXI.

*Haec rara fuit
apud Mero-
vingos.*

Et si invocatio divini nominis apud Christianam gentem antiquissima ac ferme communis fuit, haec tamen in chartis Regum *Merovingicorum* raro reperitur, sed diplomatum introitus ferme legitur his v. g. verbis: DAGOBERTUS *vir illuster*. Quid rei sit, cur a Regibus *Merovingis* haec formula praefandi passim fuerit neglecta, nemo adhuc satis discussit, nec nos divinare possumus. *

- * Frequentius occurrunt invocationis divinae formulae *Carolidum* aetate, quae consuetudo temporibus porro subsecutis magis invaluit. HEUMANN. in *commentar. de re diplomat. C. II. §. 47.* Non tamen Regum omnium ac Imperatorum invocationis eadem ratio ac formula fuit, sed iidem Principes ab ea, quam semel sunt secuti, precationis seu vocationis consuetudine iterum desciverunt. NUNNING. in *vindiciis verit. diplomat. CAROL. M. de scholis Osnabrug. §. I.* Formulae vero, quae obtinere, ferme hae sunt: in nomine Dei Salvatoris nostri JESU CHRISTI: in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti: CAROLO Calvo haec placuit: in nomine sanctae & individuae Trinitatis, quam dein in Germania Reges ac Imperatores in diplomatis passim adoptarunt adeo, ut isthaec exordiendi formula caeteris usitator, & communior in chartis evaderet. RUDOLPHUS I., ejusque successores invocationem divini nominis subin iterum omiserunt. IOACHIM. in *introduc. c. VII. §. 5.*

§ LXXII.

*Quid Chris-
mus, quae ejus
significatio?*

Ex instituto veterum invocationis quoque divinae vim habuere *Chrismi*. Interim de illorum significatione, cum inter se diffident auctores, non abs re erit, hoc loco paucis exponere, quid *chrismi* sint, & quid de eorundem significatione ac usu verosimilius judicandum. *

- * *Chrismon* s. *Chrismus* est signum divinae invocationis, vel etiam iurandi taciti, quod veteres in codicibus ac chartis tam in fronte, quam in subscriptionibus ante formulam recognitionis Cancellariorum, subin licet rarius ante Datum adjecerunt, ut sc. sub hoc invocationis
divi.

divinae vel jurisjurandi signo suam promissionem ac fidem sanctam ac intemeratam fore testarentur. Figura chrismorum varia fuit: sub Merovingis erat litera J., cui C. majusculum simplex vel duplex, item interdum etiam literae X. D. S. P. diversimode insertae fuerunt, adeo, ut chrismus plura sigla ad modum monogrammatidis innexa repraesentaret, donec tandem sub Carolidis litera C. caeteris exclusis sola dominaretur. Ad chrismi significationem quod attinet, omissis aliorum discrepantibus opinionibus mihi videntur chrismi significare invocationem divini nominis: sic chrismum J. C. n. denotat in CHRISTI nomine: J. n. J. X. in nomine JESU CHRISTI: J. n. C. D. n. In nomine CHRISTI Dei nostri: J. n. C. S. in nomine CHRISTI Salvatoris: J. n. P. F. S. in nomine Patris, Filii, & Spiritus sancti: J. n. D. S. n. X. in nomine Dei Salvatoris nostri CHRISTI: J. n. S. J. T. in nomine sanctae & individuae Trinitatis. Chrismos ita exponendi fundamentum praebet tum ipsa figura chrismi, tum etiam religiosae formulae v. g. in CHRISTI nomine, aut similes, quas loco chrismi in subscriptionibus disertis verbis subin addere solebant. Quae cum ita sint, hanc de chrismis quaestionem ad hoc caput recto ordine me rejecisse putem.

§ LXXIII.

Ex iis, quae in hoc capite sunt dicta, sequentes obtinent regulae. 1) Merovingi non nisi raro divini nominis invocationem suis diplomatis praemisissent, aliqua enim saeculo hoc prologo inchoata ZYLLESIIUS affert in defens. Abbat. S. Maximin. p. III. c. III. §. 6. Quare hic contradicimus cl. ECKHARDO, dum absolute pronuntiat, omnia diplomata Merovingica hoc exordio caruisse. 2) Cum CAROLUS calv. primus formulam in nomine Ssmæ Trinitatis adhibuerit, procul dubio sublestae fidei erunt diplomata, quae jam ante tempora CAROLI eam in fronte gerunt. 3) Cum sub Imperatoribus Germanicis inconstans ac varius formularum usus fuit, non incongrue proin cum ECKHARDO formularum aliae possunt dici *ordinariae*, quae sc. frequentius, aliae *extraordinariae*, quae nonnisi rarius leguntur. 4) Omnium formularum usitatio ac communior fuit illa: in nomine Ssmæ

Canones quidam circa formulam invocationis

Tri-

Trinitatis, haec enim a CAROLI *calv.* tempore ita placuit, ut iudicio LUDEWIGII jam ab ORTONIS II tempore nulla ferme sit diplomata reperire, quae suis in frontibus hac sacra epigraphe non insignirentur.

Notitia Literaria.

- 1) STRUVIUS *de invocatione nominis divini.* 2) HEUMANNUS in comment. de re diplomt. cap. II. §. 46. 3) *Chronic. Gottwic. l. II. p. 177. sqq.* 4) Griderich Joachims *Einleitung zur deutschen Diplomatie* siebendes Hauptstück von der Anrufung des Göttlichen Namens. 5) *De chrismo confer* a) *Nouveau Traité de diplomatique* Tom IV. p. 597 - 511. b) GEORG. ab ECCARD in animadversionibus historicis & criticis in JO. FRID. SCHANNATI dioecesin & hierarchiam Fuldensem Wirceburgi 1727. c) *Semiotica cl. GATTERERI de chrismologia.* d) *de Figuris chrismorum* vide MABILLONIUM, WALTHERUM, SCHANNAT, BARINGIUM, *Chronicon Gottwic.* locis saepe cit.

C A P U T II.

VARII REGUM AC IMPERATORUM TITULI AC NOMINA IN DIPLOMATIS.

§ LXXIV.

Varii Regum tituli ac nomina in diplomatis.

Alterum, ad quod DD. Candidati in ipso diplomatum vestibulo mentem & animum advertant, sunt ipsi Regum ac Principum *Tituli* seu nomina, unde quid 1) de pronomine *Ego* aut *Nos*, 2) de formula *Dei gratia*, dein 3) de variis Regum & Imperatorum titulis dicendum, ex melioris notae scriptoribus hic annotamus. Ac primo quidem de pronomine sciendum, Reges Merovingicae & Carolingicae stirpis in diplomatum exordiis a pronomine penitus abstinuisse. Equidem cl. MABILLONIUS *l. I. c. VI.* scribit, antiquissimos Francorum Reges suis in chartis numerum pluralem usurpasse; at vero id solum de contextu intelligendum esse, ostendit ECKHARDUS *in introd. c. II. §. 10.* Item JOACHIM *c. III. §. 2.* *

* Con.

- * Consuetudinem Francorum titulos sine pronomine, nomen Regis praecedente, inchoandi Germani retinuerunt (quanquam & ab hac subin descivisse deprehenduntur) usque ad interregnum magnum, quo tempore in diplomatum exordio titulis suis pronomen Nos in plurali numero praemittere coeperunt. HERTIUS *de fid. diplom.* §. II. LUDEWIG. *in comment. ad aur. Bullam.* T. I. p. 6.

§ LXXV.

Formulam *Dei gratia* quod attinet, putat LEUBERUS illam *Formula Dei gratia.* ante interregni magni tempora usurpatam non esse, verum ejus opinionem refellunt exempla a PFEFFINGERO allata T. I. *Vitriar. illustr.* item CHRISTIAN. ECKHARD. *sect. III.* § 16. Aliqui ejus originem altius a Graecis nempe Imperatoribus derivant; sic refert BECKMANNUS *in notit. dignit.* T. I. c. III. § 7. LEONEM Imp. adhibuisse formulam: *Λέων ἐν Θεῷ βασιλεὺς, & alibi, ἐν ὀνόματι τῆ δεσπότῃς, Ἰησοῦ χρηστῆ Θεῶ ἡμῶν αὐτοκράτωρ καίσαρ,* quae formula dein successu temporis in illam *Dei gratia*, facile transiit. Huic formulae ex aliquorum usu novum denuo augmentum accessit, sc. *Dei & Apostolicae Sedis gratia.* STRUV. *Corp. jur. publ.* c. VIII. § 6. p. 255. *

- * Loco formulae *Dei gratia* hodie passim usitatae plures aliae eaeque tam variae olim in chartis obtinere, ut viri critici fateantur, circa illas certam se regulam dare non posse. Occurrunt autem inter complures alias sequentes: *divina clementia, divina favente, concedente, auxiliante, disponente, dispensante, propitiante, juvante, miserante, opitulante, praeordinante clementia,* ita tamen, ut illa *divina favente clementia* caeteris frequentior in diplomatis redeat. GEISLER *controvers. de tit.* *Nos Dei gratia.*

§ LXXVI.

Alium ab his morem in Bullis suis observant Pontifices, *Formula Pontificum Servus servorum, ejus origo.* praetermissa enim ut plurimum invocatione initium statim ducunt ab inscriptione, nomenque suum praemittunt nominibus illorum, etiam Regum ac Principum, ad quos literas suas dirigunt, quod in usum deduxit NICOLAUS I.

praeunte PAULI I. exemplo, cujus Bulla ad PIPINUM data incipit: PAULUS *Episcopus Servus servorum Dei praecellentissimo Filio PIPINO Regi Francorum*. Nam ante NICOLAUM jam nomen suum postposuisse, jam praeposuisse leguntur. *

* Titulo, quem adhibent, *Servus servorum Dei*, occasionem dedit fastus JOANNIS Patriarchae Constantinopolitani, qui Romani Pontificis obedientiae se subducturus oecumenici seu universalis Episcopi nomen sibi arrogavit: fastum hunc ut deprimeret GREGORIUS M. Papa, cujus exemplum postea reliqui omnes sunt secuti, titulum *Servi servorum Dei* adscivit. Qua vero ratione compellent eos, quibus Bullas & literas indulgent, refertur in jure canonico *L. V. decret. tit. XX. c. VI*.

§ LXXVII.

Tituli Regum Francorum, et priorum Germaniae Regum in diplomatis.

Nec minor difficultas in enodandis Regum ac Imperatorum titulis se nobis sistit, quam facile tamen diluimus, si chartas Regum Francorum primae & secundae stirpis, a chartis priorum Germaniae Regum rite separamus, nam Reges primae & secundae stirpis in diplomatis passim se *Reges Francorum* dicebant, subin etiam apparet titulus *Vir inluster* vel *illuster*. CAROLUS M. subjunxit appellationem *Patricii Romanorum*, *Regis Longobardorum*, & ab an. 800. titulum *Imperatoris Augusti*, quem caeteri Reges Franci, simulque in dignitate imperatoria successores porro observarunt. *

* Contra priores Germaniae Reges, puta, CONRADUS I., & HENRICUS I. tantum se *Reges* scribebant, nec ullam suis in titulis, vel Germaniae, vel gentis, vel dignitatis imperatoriae, aut Regis Romanorum mentionem faciebant, siquidem Italiae possessione caruere, imperiumque Italiae demum sub felicissimis OTTONIS M. & LEONIS VIII. Pontificis auspiciis ad Germanos devolutum est. OTTO M. tamen quibusdam in diplomatis se *Lotharingensium*, *Francigenum* & *Germanensium* quoque Regem ante adeptam Imperatoris praerogativam compellasse legitur. CHIFFLETIUS in *comment. Loth. c. II.*, & alibi.

§ LXXVIII.

§ LXXVIII.

Itaque *Imperatoris Augusti* nomen apud Reges Germanos in titulis primum insonuit, ex quo tempore Otto Romanam profectus, a Pontifice inunctus & Imperatoris diadema ornatus fuit. Mos iste Imperatores Romae coronandi per plura secula viguit, donec successu temporis iter & coronationem Romanam omittere Imperatoribus visum fuit. *

Nomen Imperatoris apud Germanos quando coeperit?

* Differit de hoc ONUPHRIUS FANVINIUS *de comit. Imp. c. V. §. 57.* Qui (Imperatores) ante pontificiam coronationem se Reges tantum, vel electos Imperatores adpellare consueverunt: post supremam vero, quae Romani Pontificis erat, unctionem omnes antiquorum Augustorum titulos assumere solebant. Item MASCOV. in *Princ. jur. publ. Lib. III. c. IV. §. 8.* obtinuit, ut Principes in Germania electi atque coronati, quanquam revera imperii potestatem omnem haberent, Regis Romanorum titulo contenti agerent: Imperatoris demum adsciscerent, ex quo Romae coronati essent. Eadem erat imperandi auctoritas, sed in titulis & honorum solemnibus diversa. Forfan id ortum inde duxit, quia titulos non a die electionis, sed coronationis seu unctionis solemnibus gerere consueverunt.

§ LXXIX.

Imperatores Germani etiam *Reges Romanorum*, item *semper Augustos* se dicebant. Duae proin controversiae scriptores inter se collidunt, quando sc. apud Germanos invaluerit titulus 1) *Regis Romanorum*, 2) *semper Augusti*. De utroque. *

Titulus Regis Romanorum, & semper Augusti apud Germanos.

* Ad 1) alii a) jam a CAROLI M. tempore rem repetunt. conferatur SCHILTER *Tom. II. instit. jur. publ.* b) alii cum LEUCKFELD ad vicina tempora redeunt, & circa aetatem HENRICI III. & IV hunc titulum inquirunt. c) HERTIUS *de fide diplom. S. II. §. 2.* FRIDERICUM I. titulum hunc introduxisse autumat. Verum d) HENRICO Sancto id nominis jam in usu fuisse ex diplomate Paderbornensi Ecclesiae concessio probat LÜNIG *spicileg. eccles. T. II. p. 704.* Idem ostendunt SCHANNAT in *corp. tradition. Fuldens. n. 593 & Chronic.*

Gottwic. l. II. p. 233. Ad 2) titulum *semper Augusti* primum usurpasse FRIDERICUM I. existimat LEUBERUS, CONRINGIUS, quos, ut in tramite aliquantulum jam trito fieri solet, sequuntur alii, sed horum opinionem refellunt a) THULEMAR. in *dissert. de titulo semper Augusti*. b) UGHELLO in *Italia sacra* T. I. c) HUNDIUS, LÜNIGIUS, & *Chronic. Gottwic. T. I. l. II.*, ex quibus palam fit, usum hujus formulae longe ante FRIDERICUM I. invaluisse, atque ab OTTONE III., CONRADO III., & HENRICIS Imperatoribus jam usurpatam esse. For- san utrique sententiae aliquid dandum, ac dicendum, quod hoc titulo FRIDERICI antecessores rarius, frequentius vero FRIDERICUS fuerit usus.

§ LXXX.

*Tit. Patricii
Romanorum,
Magni &c.*

Demum in Regum & Imperatorum Germanicorum nominibus alii adhuc tituli occurrunt, sc. 1) *Patricii Romanorum*, 2) *Magni*, item 3) adjicere solebant *numerus*, quo se Principes ab aliis ejusdem nominis distinguebant. Quae cum in chartis ac diplomatis non raro leguntur, hoc loco praeteriri non debent. *

* 1) Quae fuerit Patriciorum dignitas aut praerogativa fori nostri hic non est disquirere; illud satis certum, quod eam non Romani solum, sed Reges etiam exteri permagni semper fecerint, & non raro ambierint. Titulo Patricii Romanorum a) usi sunt CAROLUS M. HEUMANN. in *comment. de re diplom. c. II. §. 47.* b) OTTO. *Chronic. Laurisheim.* c) HENRICUS IV. *Chronic. Gottwic. T. I. l. II. p. 284.* & plures alii. 2) An Reges ac Principes *Magni* titulo in diplomatis se vocitarint, inter eruditos necdum omnino decisum est. Saltem ad verum propius accedere videtur, Reges ac Principes non a se ipsis, sed potius ab aliis ob res pro imperio & salute subditorum fortiter praeclareque gestas hoc honoris elogio condecoratos esse. Hinc a) de titulo *Magni*, qui CAROLO ob imperii ab ipso feliciter restaurati gloriam accrevit, PAGIUS *Tom. III. crit. Anti-Baron. ad an. 814. n. 23.* hanc regulam tradit: *Titulus ille Carolo nonnisi post mortem datus, ut patet ex ejus diplomatis: indeque liquet, quaecunque diplomata, in quibus MAGNUS nuncupatur, mere supposititia, eique adficta esse.* b) De OT-
TONE

TONE M. inter partes litigantes acrior contentio fervet. Negat id LUDWIGIUS, quia nulla diplomata hujus Imperatoris in archivo Magdeburgensi cum hoc titulo extant, affirmat JOACHIM cum CALMET, quia extant in archivo Lotharing. Itaque circa diplomata OTTONIS M. adhuc obscura, & non usque adeo expedita res est. 3) Ab aliis Imperatoribus ejusdem nominis adjecto numero primus se discrevit HENRICUS II. Testantur id diplomata ab eo concessa, quibus antiquiora authentica exhiberi non possunt. Consuetudo haec ad ejus successores & postea ad alios Principes, Comites etiam regnantes porro propagata est. Sic S. R. I. Comites DE PLAUEN, qui jam inde a seculo XI. forte in memoriam HENRICI IV. Imperatoris, a cujus filia BERTHA originem verosimilius ducunt, omnes HENRICI nomen adoptarunt, & illustrissim. Comes *lineae Geranae* hodie regnans HENRICUM hujus nominis trigessimum se compellat.

§ LXXXI.

Proxime ad titulum collocatur expositio causarum, quae ad concedendum beneficium impulerunt. Hae saepius ^{Expositio causarum, & intimatio.} veluti praemisso proaemio exponuntur, suntque vel 1) Dei gloria, imperii felicitas & incrementum, regiae clementiae ac liberalitatis monumentum &c. vel 2) merita Majorum, praesertim obsequium, auxilium, officium, dignitas &c. vel 3) animae salus, remedium pro poenis peccatorum exsolvendis, beneficium per preces, & pia aliorum opera obtinendum. *

* Haec causa postrema saepissime occurrit in diplomatis ac literis foundationum, donationum, largitionum monasteriis, nosocomiis, locisque sacris factarum, additis formulis: *ob mercedem animae, ob praesentis vitae prosperitatem, & futurae beatitudinem.* Huic prodromo causas impellentes exponenti subjungitur plerumque promulgatio voluntatis regiae vel imperatoriae his formulis: *notum sit omnibus praesentibus pariter & futuris: vel noverit omnium tam praesentium, quam futurorum solertia, sagacitas, industria: inde volumus ad singularem fidelium nostrorum praesentium, & futurorum notitiam per-*

venire: notum sit omnibus Christi nostrisque fidelibus tam futuris quam praesentibus; & solers industria noverit: omnibus sanctae Romanae Ecclesiae filiis, maxime vero nostris, quorum pietas erga Dominum pernimum patet, notificari volumus. Veluti hae formulae, aliaeque iis similes diplomata insipientium oculis obversantur.

§ LXXXII.

*Quidam cano-
nes circa titu-
lorum usum.*

Ad extremum de titulis hos canones observa. 1) Diplomata OTTONIS, in quibus ipsi titulus *Magni* tribuitur, non continuo pro genuinis admittenda sunt, sed maturo examine egent. 2) Si ante interregnum magnum in chartis Regum Germanorum in exordio occurrat pronomen in plurali, hae procul dubio sublestae fidei erunt. Porro 3) chartae, in quibus ante dictum interregnum legitur pronomen *Ego*, quia pauci Germani & raro a recepta Merovingorum consuetudine recesserunt, altioris indaginis sunt. 4) Diplomata, in quibus prioribus Germaniae Regibus, puta, CONRADO I., & HENRICO I. praeter titulum *Regis* nomen *gentis*, *provinciae*, vel *Imperatoris* aut aliquid aliud affingitur, vitio non carent. 5) Cum *Regis Romanorum* titulus apud Germanos ante HENRICI II. tempora insolitus ac spurcius est, genuinae chartae aetatem hanc antevertere non debent.

Notitia Literaria

- 1) *De consuetudine loquendi in numero plurali* egit HERTIUS de fide diplomatum J. S. §. 11. *De ejus causis* LUDEWIG. in commentar. ad aur. Bullam. T. I. p. 6.
- 2) *De titulo Nos Dei gratia* GEISLER *supra cit.*
- 3) *De titulo Dei & Apostolicae sedis gratia* STRUV. l. c. item extat commentatio cl. LENZ.
- 4) *De usu tituli Regis Romanorum apud Imperatores Germanos plures tractant* apud JOACHIM. c. VIII.
- 5) *De titulo semper Augusti* THULEMAR.
- 6) *de CAROLI. M. Patriciatu Roman.* cl. KREBSIUS *Commentatus est.*

CAPUT III.

CONTEXTUS DIPLOMATUM, SC. TITULI, ENUMERATIO BONORUM, POENAE ET IMPRECATIONES.

§ LXXXIII.

Haftenus de chartarum limine seu prodromo, quid jam Contextus di-
in ipso diplomatum contextu seu argumento notan-plomatum.
dum, videamus. *

* Ad tria potissimum mentem reflectere hic oportet. 1) Ad titulos & nomina personarum, in quorum gratiam privilegia ac diplomata Principes indulserunt. 2) Ad nomina Regum ac Imperatorum, quibus ipsi per diplomatum decursum fuerunt usi. Denique 3) ad res ipsas, de quibus in contextu agitur; quae quidem nostra consideratione vel maxime digna sunt, cum horum accuratiori notitia diplomatum & valor & vitia non raro deteguntur.

§ LXXXIV.

Siquid cum temporum vicissitudine mutationem subiit, Tituli eorum, quibus data sunt diploma-
sane est titulorum philosophia, quae hodie alia omnino
apparet ab illa, quam in veterum diplomatis intuemur:
quippe Majores nostri, sicut a fastu, & falsa politica mirum
in modum abhorrebant, & candore vitae potius, quam
splendore delectabantur: ita splendidis titulis, qui vanita-
tis quidpiam praese ferebant, nec ipsi se ornabant, nec ab
aliis ornabantur. *

* Hinc 1) Archiepiscopi, Episcopi, Abbates in diplomatis Regum Germaniae passim audiunt *sancti, dilecti, venerabiles, honorabiles, religiosi*, & subin etiam *fideles* compellantur. Unde, etiamsi subinde nomine *illustres* legantur condecorati, sciendum, id non ex regii palatii consuetudine, sed a privatis inferiorisque ordinis hominibus fuisse factum, qui pro suo in sacrorum Antistites amore, vel demissione, ac subiectione eos *illustres* salutarunt. confer MARCULPHI formulas. MABILLON. l. II. c. II. §. 12. VADIAN. de colleg. & monast. l. II. p. 40. 2) *Illustres* ori-

origo nominis jam inde a Romanorum tempore deducitur, cujus dein dignitas apud Francos ita crevit, ut Majores Domus, atque adeo Reges ipsi viros illustres se dicerent, donec successu temporis in Germania ipsi etiam Duces, Marchiones ac Comites a Regibus in chartis hoc titulo ornarentur. 3) *Nobiles* in diplomatibus audiebant ad seculum ferme XV. Proceres regni, qui hodie nonnisi suprema nobilitate sunt conspicui. 4) *Ministeriales* vero, qui hodie *Nobiles*; aut etiam *Militares*, *Militares*, *Equites* dicebantur. Quanto in pretio olim hic titulus in Germania fuerit, vel ex eo patet, quod ipsi etiam Reges, veluti de HENRICO II., aliisque legitur, *Nobiles* se scribere non dubitarint. Denique 5) in diplomatis *Principum imperii* subin mentio reddit, verum hujusmodi diplomata utrum sint genuina, an supposititia, ab eo pendet, quo sc. tempore haec denominatio in diplomatis coeperit. Negat MABILLON ante seculum X. Imperatores *Principes nostros Principes imperii* aliquando appellasse, diplomata proin falsa pronuntiat, quae haec verba modumque loquendi *cum consilio Principum* ante HENRICUM aucupem adhibuerunt.

§ LXXXV.

*Tituli Regum
ac Principum
in contextu.*

Elogia, quibus in contextu, dum de se loquuntur Imperatores, fuerunt usi, mirum in modum variant, & modo *majestatis*, modo *celsitudinis*, jam *sublimitatis*, *serenitatis*, *regalis culminis*, *regalis magnificentiae* titulum gerebant; praecipue vero Imperatores ex stirpe Saxonica nomen *majestatis* frequentius usurparunt. *

* Equidem LEUBERUS & alii negant, Imperatores ex stirpe Saxonica unquam potestatem suam *majestatis* nomine insignivisse; sed eos valide refellunt exempla in *chronico Gottw. lib. II.* Regibus item Francis jam in usu fuisse ostendit HERTIUS in *notit. vet. Reg. Francor. & de fide diplom.* Quin & ipsis antiquis Imperatoribus Romanis testantur inscriptiones variae apud GRUTERUM, REINESIUM; BOIS-SARDUM &c.

§ LXXXVI.

*Formula recensendi bona
& jura in diplomatis.*

Ut vero, quantum fieri potest, dubiis ac litibus omnis via praeccludatur, accuratam mentionem in diplomatis fecerunt

runt eorum, quae concessa, donata, tradita, aut quovis modo alienata sunt, adjectis non raro nominibus & qualitatibus personarum, quarum petitione, deprecatione aut intercessionem Principes hujusmodi praeceptum i. e. diploma confieri jusserunt. *

* Formulae generales enumerandi bona & jura ferme hae sunt: *Tradimus villam cum omnibus appendiciis, domibus, aedificiis, accubus, servis, mancipiis, vineis, sylvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, viis & inviis, exitibus, regressibus, adjunctis, adjacentibus, mobilibus, & immobilibus, telonium, mercatum, & quidquid ad fiscum pertinebat.* Haec & similia longo sermone leguntur in diplomatis, atque, ut docent formulae MARCULPHI, hujusmodi rerum concessarum appendicias veteres jam Reges Franci in chartis recensuerunt.

§ LXXXVII.

Denique temerarios violatores diplomatum a nefandis auctoritatibus ut arcerent, tabulis vel 1) poenas in aere, seu ^{Poenae & imprecationes in diplomatis usitatae.} cute solvendas, vel 2) anathemata, imprecationes, excommunicationes, vel 3) utrumque simul addiderunt. *

* En formulas 1) poenae, a) *quod qui praesumpserit, & hanc nostrae auctoritatis evidentissimam praeceptionem vel in minimo violasse convictus fuerit, multam triginta libras argenti probatae monetae publicae sancto ac reverendo coenobio componere compellatur.* LUDOV. Imp. b) *Quodsi nihil habuerit facultatis, unde praedictam compositionem persolvere possit, absque alio infamio sui quinquaginta eum oportebit ictibus verberari.* Concil. Toletan. an. 681. 2) Anathematis, a) *sub anathemate perpetuo sciat se esse damnandum,* Odo Rex in diplom. pro Ecclesia S. Hilarii Pictaviens. b) *Nos vero, quantum potest Rex, excommunicamus & concedimus, quod incurrat indignationem Dei omnipotentis, quicumque contra hoc fecerit,* RICHARDUS I. pro monasterio Anglicano. 3) Dirarum & imprecationum, a) *cum Caipha & Pilato, Juda quoque Domini traditore poenas sustineat, atque cum principe daemoniorum sedem gehennalem*

habeat. LUDOV. pius in diplom. coenobii Fossaten. b) Quod si quis arte aliqua sive dolo, aut violentia bona praenominatae Ecclesiae minuere praesumpserit, anathema sit, & e regno Dei, & consortio sanctae Ecclesiae, nunc & semper segregatus, & sit portio ejus cum satana, & angelis ejus usque in aeternum. In diplom. fundat. monast. Poledani apud MADERUM.

Notitia Literaria.

- 1) BAUDIS. in dissert. de titulis viri illustris, spectabilis. 2) DU FRESNE in glossario v. illustris. 3) KOPP de insigni differentia inter S. R. I. Comites & Nobiles immediatos. 4) ESTOR de Ministerialibus. 5) LEIBNITZ. in introduct. ad Tom. II. Script. rer. Brunswicens. p. 24. 6) EYBEN de titulo Nobilis. 7) BESOLDUS in notit. ad docum. rediv. monast. Württemberg. p. 39. 8) ECKHARDUS sect. III. c. III. §. 21. de tit. Principum Imperii in diplom. 9) JOACHIM de eodem argumento c. IX. §. 6. 10) De contextu diplomatum singulari industria commentatus est eruditissimus Abbas Gottwic., qui diplomata Regum & Imperatorum Germanicorum a Conradi I. usque ad Friderici II. tempora magna accuratione perlegit, & quibus de rebus ibi pertractatum, miro eruditionis apparatu annotavit. 11) MABILLON l. II. de re diplom. c. VII. §. 11., & l. VI. speciales antiquiorum diplomatum Regum Francorum appendicias recensuit. 12) De poenis & imprecationibus confer SAMUEL STRYKII dissert. de execrationibus testament c. I. & II. 13) LILIENTHAL in select. histor. & literar. 14) NEMEITZ vernünftige Gedanken p. I. c. 14.

C A P U T IV.

SYMBOLA INVESTITURAE, EORUM ANTIQUITAS, DIVISIO, RITUS.

§ LXXXVIII.

Quid investitura, quae ejus symbola, horum antiquitas.

Cum in ipso etiam antiquiorum praecipue diplomatum contextu investiturarum symbola saepissime occurrant, non sine DD. Auditorum, ut putem, commodo de his quaedam hic ingerere constitui. Nomine *investiturae* autem intelligitur

gitur admissio in muneris alicujus vel juris possessionem, quae non verbis tantum scriptisve, sed adhibitis etiam symbolis contingere solebat. *

* Symbola isthaec 1) sigillorum & subscriptionum vim ac valorem largiebantur chartis, quae hoc carebant, 2) documentis vero caeteris majorem fidem & robur conciliabant. Illorum in diplomatis jam fit mentio seculo VII., saepius IX., ex quo potissimum tempore haec symbola locum inter chartarum solemnities obtinuerunt. Investitura per cespitem in Gallia ad seculum XIV. viguit. Aliquorum symbolorum usus ad recentiora se tempora exporrigit, aliquorum penitus cessavit, & iterum aliorum hodie adhuc durat.

§ LXXXIX.

CANGIUS vir omnigenae literaturae peritissimus, qui in ornanda hac sparta singularem operam posuit, dividit investiturae symbola 1) in *stata* seu *naturalia*, quae sc. cum re tradita, vendita, donata cognationem aliquam habent & 2) in *arbitraria*, quae cum rebus ipsis talem nexum non dicunt, sed neglectis veterum traditionum formis ex libero instituentium arbitrio invaluerunt. Verum a viro doctissimo hic discessionem facimus, cum enim triplex investitura considerari possit, sc. 1) *munerum*, 2) *bonorum*, 3) *jurium*, etiam investiturae symbola ita dividi posse ac debere censeo, sc. in symbola 1) *munerum* tam *sacrorum*, quam *civilium*, 2) *bonorum*, 3) *jurium*, quae cum sit plenior commodiorque divisio, istam illi praehabendam existimamus. *

Symbolorum investiturae divisio, & varietas.

* Investiturae 1) *sacrorum munerum* fiebant a) per annulum, qui plerumque aureus fuit. Annuli oblatis catena saepe altaribus in rei gestae memoriam adpensi sunt, b) per baculum & annulum, c) per mitram, d) per birretum, e) per calicem, f) per calicem cum patena, g) per librum Evangeliorum, h) per librum & panem, hoc symbolo composito potissimum ad conferendas praebendas ecclesiasticas utebantur; i) per claves Ecclesiae, k) per clocas (campanas) Ecclesiae, l) per cordam signi

vel signorum, h. e. per funes campanarum, m) per ostia seu portas Ecclesiae. 2) *Munerum civilium* a) per gladium aut vexillum, hastam, sceptrum, ita tamen, ut gladius & vexillum jam sine discrimine pro Regnorum, Provinciarum, Ducatum, Comitatum symbolis usurparentur, jam vero sigillatim Regna gladio, Provinciae vexillis, & Ducatus hasta vel sceptro significarentur, b) per traditionem ensis evaginati, quo symbolo Comitatum erectio & investitura plerumque facta fuit. 3) *Aliae investiturae* a) per cultrum altari fere semper impositum, b) cultellum plicatum, h. e. qui propria largitoris & restitutoris manu in conspectu omnium complicabatur & altari imponebatur, ritus passim in restitutione bonorum ablatorum observari solitus, c) per denarios, item denarios perforatos altari similiter impositos, vel chartae instar sigillorum adpenso, d) per festucam, e) per stipulam, f) per lignum & frustula ligni, unde deprehenduntur chartae, quarum imis limbis pusilla ligni fragmenta intexta sunt, g) per canes venaticos, h) per cespitem, seu Vasum ex agro sublatum, atque in manus ejus traditum, cui istum cedebant, quo symbolo fundi proprietatem in eum translatum esse, significabant; huic addidere ramum, quo innuebant, quod etiam soli superficies i. e. siquid solum, puta, vites, arbores, plantae per hoc signum simul traderentur. CANGIUS in glossario V. investitura.

§ LXXXX.

*Varii ritus et
ceremoniae
circa haec sym-
bola.*

Quemadmodum vero haec investiturarum symbola apud veteres inter diplomatum solemnina censebantur, ita rem non sine certis ritibus peragebant. Cum vero brevem hic esse oporteat, studio eos hic praetereo, uberiores explanationem in lectionibus daturus. *

* Variis subin symbolis, praesertim baculis ac cultris, aut cultrorum capulis seu manubriis inscriptiones adjecerunt. Sic 1) celebris est baculus nunc Turonii asservatus, qui decretum quoddam LVIII II. pontif. literis majusculis sibi inscriptum gerit. 2) Extat Parisiis in tabulario B. M. V. culter acutus, in cujus capulo eburneo actus quidam donationis ineunte seculo XII. factae descriptus legitur. Ex his vero investiturae symbolis sive adpenso, sive quovis modo adjectis magnam vim fidei-

fideique robur chartis accedere cum intelligerent, in iisdem etiam fedulo conservandis, atque ad posteros transmittendis singularem curam ac industriam veteres adhibuerunt.

Notitia Literaria.

1) *Symbola investiturae* CANGIVS V. *investitura aliisque in locis pluribus explicuit.* 2) *Huc etiam quam maxime faciunt, quae doctissimus MVRATORIVS tractavit, ex cujus nempe antiquitatibus Italicis uberrimam hujus argumenti suppellectilem decerpere licet.* 3) *Praecipuorum investiturae Symbolorum seriem ex CANGIO collegit, atque in ordinem alphabeticum digessit* GATTERERUS in *element. art. diplom. c. III. de Symbolica* § 249. 4) *Nouveau Traité de diplomatique* T. IV. p. 645-651. 5) EVERHARDUS OTTO de *jurisprudencia symbolica*, Traject. ad Rhen. 1730. 6) HOFFMANN in *specimine jurisprudentiae symbolicae veterum Germanorum* Francof. ad Viadr. 1736, quorum duo posteriores hanc de symbolis doctrinam, magna tum sedulitate, tum eruditione exposuerunt.

CAPUT V.

SUBSCRIPTIO REGIS, EJUS SIGNUM, SUBSCRIPTIO CANCELLARII, EJUS OFFICIUM.

§ LXXXI.

Absoluta diplomatum periodo seu contextu demum majoris fidei causa subjicitur clausula, quae 1) subscriptionis, 2) sigillique appressi vel appensi mentionem complectitur, his ferme verbis: *Et ut haec verius credantur, ac inconvulsa permaneant, hanc chartam conscribi iussimus, quam a) manu propria subtus roborantes, b) sigilli nostri impressione fecimus communiri.* Clausula haec, vel alia ei similis a diplomatibus, quae genuina sunt, abesse non solent. *

*Subscriptio
regia in diploma-
tibus.*

* Subscriptio regia pro temporum varietate variis fuit formulis concepta. Reges Franci primae stirpis propria manu subscribebant addito plerumque signo crucis. Ex his plures adjecere: *subscripsi*, idque vel om-

nibus suis literis, vel tribus, vel sola litera S. expreſſerunt. Carolingis haec formula placuit: *ſignum CAROLI glorioſiſſimi Regis*: eadem a Regibus & Imperatoribus Germanis uſque ad RUDOLPH. Habsburg. uſurpata fuit. HERTIUS de fide diplom. ſect. I. § 13. Unde formulae: *ſignum Domini CHUONRADI ſereniſſimi Regis*: *ſignum Domini OTTONIS inviſtiſſimi Regis*: *ſignum Domini HENRICI III. Regis inviſtiſſimi*, ita ut in ſubſcriptione regia vocabulum *ſignum*, tum vero ipſum Regis nomen ſemper exprimeretur.

** Signum idem ſubin ſignificat ac ſigillum, ſed aevo praefertim medio ſignum 1) ſaepe pro ſubſcriptione nominis, 2) ſaepe pro cruce, nominis loco poſita, 3) ſaepeſſime pro nominis monogrammate acceptum fuit. Signum crucis ſubſcriptionibus additae jam ante, jam poſt ſubſcriptionum formulas, jam utrinque ſimul ponebatur. Cruces item & monogrammata ante nomen Regis vel in medio harum vocum *ſignum Domini* occurrunt, veluti id in ipſis ſubſcriptionum formulis hiſce oculis intuemur. Velim hic DD. Candidati memoriam refricent eorum, quae ſupra de cruce & monogrammatiſ fuſius dicta ſunt.

§ LXXXII.

*Subſcriptio
Cancellarii
ejuſ officium.*

Subſcriptionem regiam, vel imperatoriam excipit ſubſcriptio Cancellarii, Archicancellarii, Archicapellani. Quare quid rei haec nomina, quae eorum officia ſuperest, ut breviter exponamus. *

* *Referendarius* dicebatur, qui cauſas & iudicum ſententias vel ſupplicum vota Principi proponebat, ejusque reſponſa referebat. *Notarius* primum ab epistoſis & ſecretis erat; poſtmodum Cancellarii munus obibat. *Capellani* fuerant ſcribae, ſecretarii, & amanueſes, qui ſimul capellis praeerant, in quibus praeter ſacra liſana chartae etiam & tabulae publicae adſervabantur. *Cancellarius* dictus a cancellis, quibus munita erant publica tribunalia, ne cuiſvis promiſcuae ad ſacratiora iudicii loca aditus pateret. Cancellariorum praecipue officium erat, diplomata recensere, eſique ſubſcribere. Cancellarius ſummus, qui caeteris palatii Cancellariis praeerat, *Archicancellarius*, vel etiam *Archicapellanus* dicebatur. Quamquam haec officia alii ſeparata velint, ita, ut Archicapell-

capellani rem sacram, quae ad jus Regis pertinebat, curarent, omnemque aulae seu palatii clerum regerent, Archicancellarii vero Cancellariis & Secretariis praeesent, & cancellariam moderarentur; fatendum tamen, utramque dignitatem plerumque in uno conjunctam, atque ideo bina vocabula in diplomatibus Regum Germaniae promiscue adhibita esse.

§ LXXXIII.

Praeeminenti Archicancellariorum & Archicapellanorum ^{Tres Imperii Archicancellarii.} munere primum fungebantur Archiepiscopi, quin haec dignitas certae Sedi aut ecclesiae stabilis adhaereret. Iam an. 950. *Moguntinus, Trevirensis, Coloniensis & Salisburgensis* in aula Imperatorum id muneris obibant, donec lapsu temporis Moguntinus, Trevirensis, & Coloniensis peculiarem suaeque Sedi proprium Archicancellariatum obtinuerent, ita, ut Moguntinus per Germaniam, per Italiam Coloniensis, Trevirensis per Galliam, regnumque Arelatense Archicancellarii dicerentur. * De origine & praerogativis trium imperii Archicancellariorum pluribus agit jus publicum, quare ne falcem in alienam messem immittere videamur, calamum hic de industria abstinemus.

* In tantis scriptorum divortiis non audemus definire tempus, quo certis finibus adstricti esse coeperint tres imperii Archicancellarii. Cl. ECKHARDUS cum aliis hanc dignitatem sacrae Sedi Moguntinae stabilem inde ab OTTONIS M. tempore derivat. *Ex quo, inquit, WILHELMUS OTTONIS M. filius Moguntinam ecclesiam rexit, haud interrupta serie Moguntinos Praesules Archicancellarii officio praefuisse constat, cum antea alii quoque praeter Moguntinum Regum & Imperatorum diplomatibus subscripserint. Dedit hoc sine dubio Imperator amor filii, ut fixam veluti sedem, & stabile domicilium Archicancellarius officium in Moguntina Sede haberet &c.* Saltem illud certum Archipraesules Moguntinos praecelso hoc imperii munere ad haec usque tempora fuisse functos, eorumque possessionem per complura secula ipsa imperii consuetudine confirmatam esse. 2) Eodem ECKHARDI testimonio diplomata Imperatorum a tempore HENRICI III in Italia

confecta tantum Colonienſium ſc. PILIGRINI, HERMANNI, ANNONIS nomina referunt, unde hoc veluti fundamento nixus ait, Archicancellarii dignitatem per Italiam hac potiffimum aetate ad Colonienſem ſacrorum ſummum Antiftitem ſtabilem perveniſſe. 3) Nonnihil ſerius ſeculo ſc. decimo tertio Archicancellariatum ſibi vindicant Trevirenſes, nam a) BOEMUNDO II. hoc aevo tam Galliae, quam regni Arelatenſis, Archicancellarii titulus a ſcriptoribus coaevis tribuitur. BROWER. *annal. Trevir. P. II. L. XVI. c. 152 & 57*, quem dein b) imperatores ſc. LUDOVICUS Bavarus, & CAROLUS IV. tam in aurea Bulla, quam in comitiis porro confirmarunt. BROWER. l. c. apud ECKHARDUM.

§ LXXXIV.

Archicancellarii ſua in abſentia vicarii aliorum opera utebantur.

Archicancellarii, quorum praecipuum munus erat, chartas recensere, iisque ſubſcribere, cum vel negotiorum mole impediti, aut alia de cauſa ab aula abeſſe contingeret, ſuam hanc provinciam committebant aliis, qui vices eorum agerent, & ſubſcribendi officio fungerentur. Erant autem Notarii & Cancellarii, quorum vicaria ipſi opera utebantur.*

* Hinc obtinent in diplomatis formulae ſolemnes: *Notarius ad vicem Archicapellani; Cancellarius ad vicem Archicancellarii.* Formula haec per plura ſecula uſitata mutationem ſubiit, dum Vicecancellariorum nomen tantum uſurpari coepit. Verum hac ipſa formula non longo poſt tempore iterum abrogata, tandem illa, *ad mandatum Domini Imperatoris proprium: ad mandatum Domini Regis in Concilio*, invaluit, nulla amplius Vicecancellarii facta mentione, WENKER in *notis ad MALLINKROT.*

§ LXXXV.

An teſtes in ſubſcriptionibus adhibiti?

Demum conſuetudo, qua veteres Reges Francorum teſtes in publicis instrumentis horumque ſubſcriptionibus admittebant, non ita placuit Imperatoribus Germanis. Unde etiam diplomata ab eruditis, praecipue Praefule Gottwici pro extraordinariis habentur, quae ante Henrici IV. aut V. tempora ſubſcriptionem teſtium perhiberent.*

* Haec

* Haec tamen consuetudo circa finem seculi XI. & XII. initium denuo introduci coepit. Sic testes in diplomatis adhibuit 1) HENRICUS IV. hac formula usus *interventu &c. vel testibus praesentibus &c. vel recognoscebant ex principibus.* 2) HENRICUS V. his verbis: *hi sunt testes, qui viderunt, & audierunt: huic concessioni praesentes adfuerunt.* 3) LOTHARIUS saxo ejus successor, qui ut vult chronicon Gottwicense, inter testes hunc ordinem primus stabilivit, ut primo loco Praefules, Principes dein ac Dynastae, denique Ministeriales nominarentur. Testium subscriptio potissimum Suevicorum Imperatorum tempore locum habuit, quippe quo procerum imperii potestas crevit, & Imperatores iis non consultis nil quidquam statuere voluerunt.

Notitia Literaria

- 1) *De descriptione Regia pluribus tractant* ECKHARDUS *secl. III.* JOACHIM in introduct. cap. 10. de formulis in subscriptionibus usitatis, & alii passim, qui artem diplomaticam concinnarunt.
- 2) WAECHTLER diff. de Cancellariis veterum.
- 3) THULEMAR. de nomine, dignitate & officio Cancellarii.
- 4) MURATORIUS dissert. de Notariis.
- 5) GOEBEL de eodem argumento.
- 6) DU FRESNE in Glossario V. capella.
- 7) MALLINKROT de Archicancellariis.
- 8) HELMERSHAUSEN de eodem argumento.
- 9) MASCOV. de origine officio. aulic.
- 10) LUDEWIGIUS in der Erläuterung der goldenen Bulle.
- 11) *Catalogum Archicancellariorum & Cancellariorum ejus vices gerentium, aut, ut postea appellati sunt, Vicecancellariorum sub quovis Imperatore magna sedulitate ac eruditione collegerunt* chronicon Gottwicense. ECKHARD. in introd. jam cit. PFEFFINGER ad Vitriarium Tom. I. p. 1077. alique supra jam citati. Archicancellarios interregni sistit HOFFMANN in jure publico, quod interregni temporibus obtinuit.

C A P U T VI.

CHRONOLOGIA DIPLOMATUM Sc. ANNI, DIES, INDICTIO, TEMPUS REGIMINIS.

§ LXXXVI.

Ad signa critica haecenus enumerata tandem accedit chronologia, primarium criseos diplomaticae argu-
men-

*Chronologia
diplomatum,
ejus partes.*

mentum, genuinique diplomatis character, cujus beneficio chartae foedis parachronismis & anachronismis interpolatae falsitas detegitur, authenticae contra veritas egregie stabilitur. Chronologia, quantum ad diplomata pertinet, tres potissimum partes complectitur 1) *annum & diem*, 2) *Indictionem* 3) *adnotationem regiminis*, h. e. annos regni & imperii. *

* Jam vetusta Alemannorum lex erat, ut *scriptura non valeat, nisi in qua annus & dies evidenter ostenditur*. Fuit autem varia annos computandi ratio, quam dudum jam describere eruditissima SCALIGERI, PETAVII S. J., CALVISIIQUE opera, qui hanc materiam sumpserunt ex professo enucleandam, unde plurima in glossarium suum sub rubrica *annus* transtulit FRESNEIUS, & aliqua operi suo diplomatico *L. II. c. 23.* inseruit doctiss. MABILLONIUS. *Alemanni apud GOLDAST. Tom. II. rer. Aleman.* annum a Kalendis Mart. vel a paschate inchoarunt. Originem annos numerandi a nativitate Christi DIONYSIO EXIGUO communiter adscribunt eruditi, qui JUSTINIANI Imperatoris tempore sec. VI. vixit. Propagatus deinde hic mos computandi ad scriptores reliquos, qui chronicis suis ac codicibus Incarnationis annos addidere, veluti inter historicos seculo octavo Ven. BEDA eundem computum adhibuit. E chronicis & codicibus demum in diplomata & instrumenta publica transit. Praesertim *Reges Longobardici* consulum Romanorum nomina fastidientes, & Graecorum Imperatorum aeram sequi dedignantes annorum Christi usum in publicas suas tabulas introduxerunt. In diplomatibus tamen Regum Francorum primae stirpis anni Incarnationis non habentur, apertum proin diplomatis falsi indicium foret, si isti in illis occurrerent. Plura diplomata CAROLI M. ejusque successorum afferuntur annis Incarnationis notata. Recte proin origo annorum incarnationis jam a Carolingorum temporibus deducitur, ita ut CAROLUS M. eos jam adhibere coeperit, CAROLUS *crassus* usum istum magis firmavit, & sic dein ad Regum & Imperatorum Germanicorum tempora propagatus fuerit. *Chronic. Gottwic. L. II. pag. 133.* Praeter annos Incarnationis in tabulis simul addidere diem mensis, vel a nomine sancti, cui dies sacer erat.

§ LXXXXVII.

Alteram Chronologiae diplomaticae partem diximus esse *Indictionem*, quae tribus lustris h. e. quindecim annorum periodo absolvitur. Indictiones Romanis olim erat tempus, quo tributa pendenda subditis indicebantur, ab his tributariis pensitationibus proinde Indictionis videtur manasse nomen. *

Indictio Chronologiae pars altera.

- * Triplex Indictio in historiarum tabulis occurrit, sc. 1) *Constantinopolitana seu Graecorum orientis Imperatorum*, quae a Kalendis Septembris. 2) *Constantiniana seu Caesarea*, quae a XXIV. ejusdem mensis, & 3) *Pontificia seu Romana*, quae a Kalendis Januarii initium fortitur. Ex his Caesarea seu Constantiniana potissimam partem ab Imperatoribus praesertim Germanicis in usum deducta fuit. CHRONIC. GOTTFRIC. L. II. 135. Verosimile est, Imperatores ideo Indictione in diplomatis fuisse usos, ut ex collatione temporum sc. indictionis annique christiani veritas & falsitas instrumenti eo facilius intelligi possit. EKHARD. de sig. intern. §. XVIII.

§ LXXXXVIII.

Postremum nota annorum regiminis adjicitur, quae tertiam Chronologiae partem constituit, & diplomatibus veluti colophonem addit. Haec graecis praecipue Imperatoribus in usu fuit, ut JUSTINI, JUSTINIANI, TIBERII, MAURITII, PHOCAE, HERACLII aliorumque numismata ostendunt apud GANGIUM in *dissert. de inferior. aevi numismatis* § 44. p. 46. Reges etiam Francos commemorasse annos sui regiminis comprobant tot diplomata chartaeque, quas plenius examinavit ac digessit in *lib. II. cap. XVI.* indefessus MABILLONIUS. A Francis dein Chronologicae hae notae ad Imperatores Germanicos porro profluxere. *

Anni Regiminis hoc est regni et imperii.

- * En formulas: *Anno regni nostri &c. anno Christo propitio imperii &c. regni nostri &c. anno ab Incarnatione Christi N. regnante vel imperante gloriosissimo, vel piissimo N.* Item ob diversam regiam & imperatoriam dignitatem duas adhibebant epochas, alteram sc. *regni Germanici,*

alteram *imperii*, & siqua alia regna gubernarent, horum quoque annos numerabant. Sic OTTO M. qui primus e Germaniae Regibus Romanum Imperium adeptus est, annos regni & imperii distinguit hac formula: *Anno Regni Domini Ottonis XXX. Imperii III.* Subin ab his etiam adhuc discernebatur *Ordinatio*, quae erat assumptio filii ad Imperium a patre vivo facta, sic apud MEICHELBECK *histor. Frising. Tom. I.* in diplomate HENRICI III. habetur. *Indict. VII. anno Domini Incarnation. 1038. anno Domini HENRICI III. Ordinat. XII. Regni vero I.* Subin etiam additur tempus *eventus cujusdam singularis*, apud HUNDIUM *Tom. I. Metrop. Salish.* FRIDERICUS I. mentionem facit in computatione *temporis, obsidionis & everfionis Mediolanensis.*

§ LXXXIX.

Reges ac Imperatores annos regni & imperii saepe conjunxerunt.

Verum licet Imperatores annos Regni ab illis imperii seorsim numerarint, compluribus tamen exemplis compertum est, Reges & Imperatores annos regni & imperii saepe conjunxisse. Quare sedulo notandum, quod omnium primus observavit PAPEBROCHIUS in *propylaeo p. I. § XXXVI.* sc. ab Imperatoribus saepe omissos esse plures menses, imo dimidium subin anni, ut regni ultimum tanquam integrum, statim cum primo Imperii copularent, veluti id EKHARDUS in diplomate OTTONIS M. apud ZYLLESIUM ad oculum demonstravit. *

* Unde colligimus 1) Diploma non statim ac temere esse proscribendum, si anachronismum quendam praeferat, cum tamen caetera rite se habeant, nec aliunde suspicio fraudis se prodat. Potuit enim charta jam ante plures annos confecta, demum post aliquorum annorum periodum in effectum esse deducta. 2) Si diplomata ipsa inter se non videntur exacte congruere, non illico censenda sunt supposititia, sed potius videndum, annon apparens antilogia, tentata interpretatione, tolli possit. 3) Historicorum, etiam coaevorum, aut inscriptionum antiquarum testimonia legitimis chartis praejudicium facere non debent, ita ut illorum praeferatur auctoritas, nisi ex illis manifestus error personarum, rei gestae, vel temporis demonstrari queat. Extat hujus rei elegans exemplum apud MABILLONIUM lib. III. c. VI. quod hanc regulam egregie illu-

illustrat. De caetero patet, magnam ubique cautionem esse adhibendam, ne in partem sinistram deflectamus & quae sana sunt, esse male sana temere existimemus.

§ C.

Notis chronologicis etiam appositum est, *Actum & Datum*, *Actum & Datum in diplomatis, horumque discrimen.* ex horum discrimine aliqui multa pro crisi in hac materia eruere conantur. *Actum* notat tempus, quo a principe concessum beneficium, privilegium &c., ejusque voluntas fuit significata ac declarata; *Datum* vero tempus, quo scriptura verbis conceptis in curia aliove loco confecta & collata fuit. *Datum* non requirit praesentiam Regis; *Actum* vero nunquam fieri potest absente Rege largitore, cujus sc. voluntate ac jussu ad tabulam condendam opus est. Neutiquam proin falsae, aut adulterinae scripturae signum erit, si tempus & locus *Acti & Dati* inter se non concordent, saepius quippe contigit, ut res *acta* fuerit in Germania, ubi tunc Imperator praesens erat, *data* vero eodem in Italia commorante. *

* Interim dissimulari hic non debet prudens monitio cl. HEUMANNI: nostro, inquit, *judicio satius est Datum & Actum ad idem tempus ad eundemque locum referri, nisi diversi dies adjecti sunt, cujusmodi exemplum exprobit MABILLON. L. II. quapropter hoc remedium Dati & Acti chartis sanandis cautius adhibendum videtur.* Comment. de re diplom. c. 1. Verum cum Datum non tantum dicat annum, mensem, diem, sed etiam locum, ubi diplomata data vel concessa sunt, restat, ut de loco diplomatum ad hujus opellae calcem quaedam subjiciamus.

Notitia Literaria.

- 1) De varia methodo computandi annos conferantur praestantissima opera PETAVII S. J., SCALIGERI, & CALVISII, qui magna ubertate hanc materiam integris voluminibus pertractarunt.
- 2) AEGIDIUS STRAUCHIUS de comput. Veterum German.
- 3) P. MANNHART S. J. Bibliotheca domest.
- 4) De annis Incarnationis VEN. BEDA de ratione temporum.
- 5) GASSENDUS in calendario Romano c. 5.
- 6) CHRONIC. GOTTWIC.

L. II. pag. 133. 7) HEINECCIUS in dissert. de genuina nativitate Christi aera § 14. 8) HALTAUS in calendarii medii aevi praefatione. 9) HEUMANN commentar. de re diplom. c. I. § 40. 10) MABILLON. Lib. II. c. 26. 11) *De Indictionibus* CANGIUS in glossario hac voce. 12) EKHARD. in introduct. saepe cit. 13) *De annis regni & imperii* CHRONIC. Gottw. L. II. p. 135. 14) SCHMITT in diss. de authorit. hum. p. 53. 15) *Denique de tribus hisce chronologiae partibus brevi claraque methodo luculenter differuit* cl. JOACHIM.

C A P U T VII.

LOCUS DIPLOMATUM, Sc. PALATIA, VILLAE PUBLICAE, CURTES REGIAE.

§ CI.

*Scopus hujus
Capitis.*

Ultimam rei diplomaticae periodum absolvit notitia locorum, quorum mentionem in ipsis diplomatum Datis invenimus. Cum vero in his occurrant *Palatia*, *Villae* & regiae *Curtes*, e quibus tanquam e sedibus, ubi ad aliquod tempus morabantur, sua concesserunt diplomata Reges & Imperatores; juvat hic generatim, nam singularem discussionem in materia coeteroquin satis ampla hae paginae non ferunt, de *Palatiis*, *Villis* ac *Curtibus* aliqua adjicere, tum quia id ad faciliorem argumenti diplomatici cognitionem, tum vero ad acquirendam aliquam antiquioris Germaniae notitiam conferre videatur.*

* Veteres Germani, teste TACITO rerum Germanic. scriptore praestantissimo urbes more nostro non incolebant, sed habitabant diversi atque a se invicem discreti, ut nempe campus, fons aut nemus placuit, eosque ad figendam ibi sedem veluti invitavit. Reges per pagos & vicos peragrabant teste eodem TACITO, atque per vicos villasque regias dispersis jura dicere consueverunt.

§ CII.

*Quid Palatia,
unde eorum
origo in Ger-
mania?*

Itaque cum Reges provincias obirent, & populis per vicos jura dicerent; vicos alios saepius adibant, alios rarius,

rius, alios forte nunquam nisi in transitu invisebant. Forte quia vicorum villarumve aliae ampliores, aut ob loci situm amoeniores, atque ad negotia tractanda commodiores, etiam has prae aliis splendidis aedificiis ac palatiis exornabant, unde villis istis *Palatii* aut villae *palatinae* nomen adhaesit. *

* Palatia igitur erant mansiones Regum ac imperatorum reipublicae administrandae causa institutae, ideoque regio splendore ac pompa erectae. In his Reges 1) hybernare, & tempore pacis aestiva agere solebant, 2) in his legatos exterarum gentium excipiebant, 3) Festa solenniora, puta Natalium Christi, Paschatis, Pentecostes splendido Principum comitatu peragebant, 4) eo conventus principum & comitia indicebant, de reipublicae negotiis cum proceribus tractabant, lites ac causas decidebant, & quod hic ad rem nostram facit, 5) in his palatiis regiisque villis praemiis ornabant bene meritos, privilegia ac diplomata conferebant, aut jam collata confirmabant.

§ CIII.

Quoniam vero conventus publici aliaque negotia publica in praedictis Palatiis villisque regiis frequentius fuere celebrata, adjecto *publici* vocabulo, villae publicae, item Palatia publica dicebantur; quamquam interdum etiam solo loci, vel villae nomine in diplomatis occurrant. *

Palatia cur publica & regia dicebantur, unde eorum reditus?

* Palatiis his attributi fuere varii & ampli reditus ad familiam regiam pro dignitate alendam, tum vero etiam ne ex diuturna Regis vel Imperatoris in pago aliquo vel provincia commoratione, cum ille civium sumptibus viveret, horum onera nimium augerentur. Ex villis itaque regiis Curtibus fisciisque dominicis reditus hujusmodi, puta frumenta, obsonia, ferae, pecudes, pisces, vinum, lac, oleum atque id genus alia ad mensam regiam necessaria sumebantur.

§ CIV.

Atque jam inde patet discrimen inter Palatia, quae etiam villae publicae seu regiae dicta sunt, & inter villas publicas seu regias, quae Palatiis caruere. Equidem & istae

Discrimen inter palatia, & villas curtes, & regias.

istae villae *publicae*, villae *regiae* fuerunt appellatae, siquidem fisco regio erant addictae & quidquid regii juris erat, atque ad census seu cameram pertinebat, teste GANGIO in *Glossario V. palatium*, olim publicum & regium vocabatur. Itaque omne Palatium villa regia, & publica, non vero omnis villa publica, & regia Palatium fuit. Sic nostra in vicinia Palatia erant *Loboduna*, *Lobedenburg* hodie (*Ladenburg*) *Spira Nemetum*, *Wormatia Vangionum*, Villae vero *Aberinesberg* (hodie *Heiligenberg*), *Berckheim*, *Altbergen* prope *Heidelbergam*, *Blamckenstat*, *Dochsenheim* (hodie *Dossenheim*), *Hantscuesheim* (nunc *Handschuchsheim*), *Scriezesheim* (hodie *Schriesheim*), *Sigenheim* ad *Nicarum* (hodie *Sekenheim*) quae ad Pagum *Lobdengowe* pertinebant. *Chronic. Gottmic. lib. IV. pag. 664.* *

- * Vocabulo *Curtis*, *Chortis*, *Cortis* variae notiones subjectae erant. *Curtis* jam 1) denotat villam seu habitationem aedificiis, colonis, servis, agris aliisque ad rem agrariam necessariis instructam ECKHARD. *sect. II. de not. int.* jam 2) significabat locum sepe, vel muro cinctum, in quo domus consistebat, ECCARD. *ad leg. salic.* 3) spatium circa vicum aut villam situm MASCOV. *in diff. de paribus curiae.* 4) Etiam palatium ipsum designabat, ita *Frankofurtum* modo *Curtis* & *Fiscus*, modo *Palatium* dicitur. Quamquam *Curtes* proprie nihil aliud erant, nisi *loca fiscalina* seu *regales fisci*, aut magis *praedia* & *bona Camerae imperialis*, ex quibus suos census ac redditus, si in urbes palatinas seu *Palatia* venerunt, ad aulae necessitatem capiebant Imperatores.

§ CV.

*Mos obeundi
per provincias
usque ad Lu-
dov. Bav. per-
duravit.*

Mos ille Imperatorum provincias continuis itineribus veluti per orbem obeundi & imperii negotia tractandi, qui a Francis ad Imperatores Germanos transiit, ad LUDOVICUM BAVARUM usque perduravit. *

- * Cum Reges ac Imperatores, quae eorum seu in Religionem pietas, seu principalis liberalitas fuit, *Curtes*, vicos dominicos, villasque regias, piis foundationibus addicerent, fundarent monasteria, Episcopatus erigerent

&

& magnifice dotarent, terras, quas vocant immediatas, Ducibus ac Comitibus donarent, integras etiam provincias Principibus jure haereditario conferrent, per lentas has Imperatorum donationes & alienationes, per varias aliorum exemptiones & usurpationes consequi necessario debuit, ut sensim decreverent & fiscus & caeteri redditus imperii adeo, ut his deperditis demum LUDOVICUS Bavarus in terris suis haereditariis stabilem sedem figere cogeretur, cujus exemplum dum sequebantur alii, Palatiorum veterum quoque splendor evanuit. *Chronic. Gottwic. t. III. pag. 451.*

§ CVI.

Haec de Palatiis Villis ac Curtibus tyronibus notare interfuit. Non enim facile charta Regum Francorum aut Germaniae Imperatorum occurrit, in qua non alicujus Palatii vel villae publicae mentio recurrit. Merovingici quidem notabant locum, vocabulum vero palatii vel villae fere nunquam adjiciebant, quod tamen Carolingicis usitatum. Apud Reges Germaniae ad notationem loci nomen Palatii, aut villae modo adjectum, modo omisum reperitur. *

Palatiorum & villarum notatio utilis.

* Sane haec locorum notatio, & explicata illorum notitia non mediocrem rei literariae utilitatem affert. Nam 1) inde discimus locum, ubi Imperator, dum privilegium vel chartam contulit, morabatur, quod certe ad diplomatis integritatem multum confert. 2) ex tabulis istis cum analibus rite collatis facile colligimus, itineraria Principum, ex quo historiae seu rebus gestis subin dubiis & obscuris nova lux oritur.

§ CVII.

Demum veteres sicut diplomata cum invocatione divini Numinis auspicabantur, ita eorundem etiam epilogum cum pia precatione passim terminabant. Pia haec precandi consuetudo jam sub Merovingis coepit, desiit sub FRIDERICO I. *

Formula finiendi diplomata.

* Non tamen Reges eadem semper formula finiendi fuerunt usi. Formula CAROLI M. erat: *Christo propitio: In Dei nomine feliciter amen: in Christi nomine feliciter amen.* OTTONIS I: *In Dei nomine amen:*

M

in

in Domino feliciter amen : in Christi nomine amen : in diplomate OTTONIS III. apud ill. de GUDENUS in syll. var. dipl. legitur : actum Baden feliciter : apud eundem dipl. HENRICI III pag. 455 : acta Spire in Christi nomine ad salutiferam memoriam Henrici III Romanorum imperatorum Augusti feliciter amen. In quo quidem sanctissimo nomine cum & nos hunc qualemuncunque scribendi laborem suscepimus, in eodem etiam, ceu primo rerum omnium principio & fine ille desinat feliciter amen.

Notitia Literaria.

1) *In colligendis Palatiorum Villarumque nominibus erudito labore aliis facem praetulit MICHAEL GERMANUS, 2) quae in ejus opere videbantur deficere supplevit MABILLON supplement. c. II. 3) GEORG. EC-CARD in commentatione von der Kayserlichen und Königlichen alten Salzburg und dem Palaste Salz in Franken Herbipol. 4) BENJAM. LEU-BERUS in disquisit. de stapul Saxon. 5) HEUMANNUS in commentar. de re diplomatic. 6) Huc etiam pertinent & materiam de Palatiis ac Villis satis difficilem mirifice illustrant, quae de pagis veteris Germaniae elucubrarunt a) MARQUARD FREHERUS, qui in originibus suis Palatinis integrum Germaniae pagorum catalogum non modo exhibuit, sed specialium etiam pagorum descriptionem nobis suppeditavit. b) Inter primos etiam HEN. BEBELIUS pagos Suevorum descripsit. c) FREHERI exemplo inductus HEN. MEIBONIUS sen. eruditam pagorum Saxoniae descriptionem communicavit. d) PAULLINI in libello de pagis antiquae imprimis Saxoniae paulo fusius discurret. e) Tractatum de antiquitatibus pagorum antiqui Principatus Anhaltini debemus industriae KNAUTHII. f) Omnium istorum diligentiam collegisse videtur CHRISTIAN JUNKERUS, qui in sua medii aevi Geographia complures universae Germaniae pagos reliquorum laboribus adjecit. Demum 6) Praeful Gottwic. in suo Chronico opere aeternitatem laturo L. IV. non tantum de pagis, sed etiam Palatiis, Villis ac Curtibus ea tum eruditione, tum ubertate rerum est commentatus, ut forte nullus futurus sit, qui post Homerum Iliada porro scribere velit.*

O. A. M. D. G.

M

SELECTAE
EX UNIVERSA PHILOSOPHIA
THESIS & ANTITHESIS.

EX HISTORIA PHILOSOPHICA.

I.

Historiae philosophicae notitia cum aliis scientiis artissimo nexu
vincla utilis est, & necessaria. II. Omnis ejus ambitus quatuor epo-
chis commode circumscribitur. III. Philosophia est mundo coae-
va. IV. Philosophiae tamen systematicae incunabula a Graecis petenda
sunt. V. Quae Philosophia antediluviana, quae postdiluviana, quae
Chaldaeorum, Persarum, Indorum &c.? VI. Quinam septem Grae-
ciae Sapientes. VII. Doctrina PLATONIS in pluribus vere philosophi-
ca erat. VIII. Philosophia ARISTOTELIS, ejus fata. IX. Sunt, qui
inter EPICURUM & EPICURAEOS non satis discernunt. X. Quae Phi-
losophiae facies apud Romanos? Quis APOLLONIUS TYANAEUS, AMO-
NIUS, quae hujus turbae, illius miracula, fata, interitus? XI. Quae
studia CAROLI M., ALCUINI literas restaurandi. XII. A quo potissi-
mum tempore Philosophiae restauratae epocha ducenda? XIII. Quinam
inde a literis restauratis praecipui Philosophi Germani, Itali, Galli,
Angli, Belgae. XIV. Quinam ex illis novorum Systematum condito-
res? XV. Quae hodiernae Philosophiae forma ac constitutio.

EX PHILOSOPHIA MENTIS.

I. Logica mentem dirigit, ut rite cogitet, judicia bene formet, &
veritatem unam ex altera inferat. II. Ad hoc utitur regulis satis cer-
tis, & passim evidentibus, sunt adhuc hodie, qui de his ipsis mirum in
modum disputant, sed videntur isti ludere in re evidenti, & tempus per-
dere. III. Plures de origine sermonis extant hypotheses, has recense-
mus, nullam tuemur. IV. Utiliter Philosophus inquit in fontes er-
rorum, & media suggerit eosdem corrigendi. V. Datur scientia, ea-
que recens acquisita contra Scepticos. VI. Evidentia, sensus intimus
& communis pariunt certitudinem metaphysicam circa sua objecta. VII.
Existentia corporum determinate & indeterminate sumptorum certa est,
illa physice, metaphysice ista. VIII. Auctoritas humana in gradu su-
premo gignit certitudinem saltem physicae supparem, in medio moralem

(*)

sim-

simpliciter, in infimo moralem qualemunque, seu potius praesumptionem veritatis. IX. Diplomata genuina faciunt fidem moraliter certam, haec non infringitur, propterea quod aliqua subin spuria deprehendantur.

EX PHILOSOPHIA ENTIS.

I. Quid ens, quae ejus possibilitas, quid essentia, existentia, quid contingens, necessarium, simplex, compositum, caeterasque notiones ontologicas recensimus. II. Leges naturales, secundum quas natura omnes in mundo mutationes efficit, non sunt absolute necessariae, sed contingentes, quibus solus Deus derogare potest. III. Miraculum proin est possibile, atque a solo Deo confieri potest. IV. Anima humana, de cujus existentia dubitare non possumus, est substantia simplex, spiritualis, immortalis, libera libertate indifferentiae. V. Metempsychosis fabula est nullo fundamento nixa. VI. Ad explicandum commercium animae cum corpore CARTESIUS Deum quasi ex machina provocat, omnemque fere ab anima & corpore efficientiam submovet; LEIBNITZ vero ope harmoniae a Deo praestabilitae videtur sibi totum negotium potuisse conficere. Verum utraque opinio cum nodis se involvat enextricabilibus; admittimus systema P. TOURNEMINE S. I. a Criticis summopere laudatum. VII. Bruta exerunt motus spontaneos, produnt expectationem casuum similium, igitur non sunt machinae corporeae, sed viget in iis anima, quae sit spiritus. VIII. Esse in rerum natura Deum, eumque unicum ac providum gravissimis evincitur argumentis adversus impietatem eorum, qui se in ἀθεοῖς aut in πολλοῖς θεοῖς profitentur.

EX PHILOSOPHIA SENSUUM.

I. Principia Corporum sunt elementa prima, quae sunt substantiae simplices, impenetrabiles, inextensae, vi motrice praeditae. II. Datur vis attractiva & repulsiva; utramque in curva P. Boscovich exhibemus. III. Cohærentia oritur ex collocatione punctorum in iis virium limitibus, quos limites cohaesionis dicimus. IV. Elasticitas a cohaesionis limitibus oritur ita comparatis, ut nec nimium languidi, nec nimium validi sint, & utrinque arcus habeant satis amplos. V. In Explicanda gravitate non sufficiunt materiae subtilis pressiones rectilineae, nec oscillationes, nec ejus vortices, sed gravitas habetur per attractionem, quae in diversis ab æquatore distantis est diversa, crescitque continenter polos versus.

AER.

I. Aer est corpus peculiare, ab aqua distinctum, summe fluidum, grave, sua subtilitate atque elasticitate respirationi animalium maxime aptum,

aptum, atque etiam necessarium. II. Per aeris pressionem Explicantur hemisphaeriorum Magdeburgicorum, fonticulorum artificialium & barometri phaenomena, item quae se in antliis pneumaticis, suctoriis, siphonibus &c. produnt. III. Ventorum causa generalis est sublatum aequilibrium atmosphaerae, hoc vero pluribus ex causis contingere potest, quas explicamus. IV. Sonus, ut est in corpore sonante, situs est in tremore partium minimarum. V. Ut vero est in medio seu suo vehiculo, consistit in motu aeris vibratorio.

AQUA.

I. Aqua particulis constat subtilissimis, in igne non ardet, eum potius extinguit, est leni calore volatilis. Caeterum ita pura, quae adventitiis particulis permixta non sit, vix habetur. II. An in terram converti possit, experimenta hactenus facta necdum potuerunt evincere. III. Fontes originem suam non immediate ducunt ex mari, sed ex pluviis, nivibus resolutis, & vaporibus tum intra, tum extra terram elevatis, & in hydrophylaciis congregatis. IV. Corpora quaedam fluida dum certo caloris gradu spoliantur, abeunt in massas solidas, quas glaciem appellamus. V. Ascensus vaporum potissimum oritur a fluido quodam igneo accedente & suam quasi symbolam conferente continua agitatione aeris. VI. His etiam debemus nebulas, nubes, nives, grandinem, pluviam, rorem, pruina &c. VII. Fluida premunt in omnem partem aequaliter, & induunt superficiem horizonti parallelam. VIII. Fluida homogenea in tubis communicantibus sunt in aequilibrio, si sunt ejusdem altitudinis perpendicularis. IX. Heterogenea vero, si eorum altitudines fuerint reciprocae, ut gravitates specificae. X. Fluida in tubulos capillares assurgunt ultra libellam, cum partes eorum minus a se invicem, quam a tubuli parietibus attrahantur.

IGNIS.

I. Ignis est elementum a reliquis distinctum, in origine spectatus consistit in vehementissima fermentatione partium internarum, qua majores molecule attenuantur, atque ad areas repulsivas delatae a massa totali ejiciuntur. II. Ignis in progressu sunt effluvia e corpore ardente egressa. III. Causa ignem pabulo suo uniens, praeter naturalem vinctiorem partium inflammabilium, est atmosphaera, aerisque ignem ambientis & continentis pondus. IV. Electricitas alia est positiva, alia negativa, per utramque rite explicantur phaenomena. V. Phaenomenis artificialis electricitatis affines admodum sunt horridi effectus electricitatis naturalis, tempestates, inquam, & quae has comitantur fulgura, toni-

trua, fulmina &c. VI. Lumen ut in lucente est corpore, pariter ab igne non differt, & per concitatissimum motum particularum minimarum ipsius corporis lucidi habetur. Lumen vero, quod per medium ad nos propagatur, consistit in particulis a corpore lucido celerrime evibratis.

TERRA.

I. Terra est corpus fossile, simplex, durum, de quo in mineralogia. II. Superficies externa terrae tum fluida, tum firma est, pars fluida sunt oceanus, maria, lacus, flumina, fontes, pars firma in continentes, insulas, peninsulas distribuitur. III. Aliqui montes sunt mundo coevi, multi per diluvium generati, alii per ignes subterraneos, alii per inundationes particulares, alii per aliquem marium a littore recessum insigniter mutati, aut de novo generati. IV. Inter montes vulcanios celebriores sunt AETNA, VESUVIUS, HECLA, per quorum fauces ingentes flammarum, cinerum, saxorum, metallorum liquefactorum globi eructantur. Haec eruptio ut plurimum oritur ex fermentatione, quae aptam acidorum ac sulphureorum permixtionem subsequitur. V. Planta nulla absque semine suae speciei proprio nascitur. VI. Semen hoc a planta ipsa procreatur, quare systema evolutionis sine necessitate adstruitur. VII. Alimentum plantarum non est sola aqua, sed succus variis particulis terreis, salinis, sulphureis permixtus. XIII. Quae sint causae vegetationem plantarum adjuvantes, qui illorum morbi, quae media iisdem occurrendi, explicabimus. IX. Corallia sunt verae plantae, & nequeunt ablegari ad systema architectonicae verminosae.

EX PHILOSOPHIA SIDERUM.

I. Stellae fixae totidem soles sunt luce propria fulgentes. II. Sol est vastissimus quidam globus maxima ex parte inflammatus. III. Habet maculas, quarum aliae a disco solis nonnihil absunt, aliae vero in eo versantur. IV. Planetae sunt corpora globosa, luce propria destituta, probabiliter a viventibus, etiam ratione praeditis habitata. Nimium facit cl. Wolfius, dum ipsam adeo eorum staturam dimetitur. V. Cometae sunt corpora solida, opaca, mundo coeva; caudae eorum oriuntur a vaporibus, quos in averfam a sole partem emittunt. VI. Systema Copernicanum sua se simplicitate commendat, & phaenomenis explicandis satisfacit. VII. Lunae in terram gravitas corporum omnium in superficie terrae positorum gravitatem imminuit, quae tamen diminutio tantum in fluidis ad ingens spatium extensis potest fieri sensibilis. VIII. Aestus marinus efficitur inaequalitate actionis lunaris in diversas maris partes.

partes. IX. Ad aestum maris efficiendum etiam actio Solis efficaciam habet, minorem tamen, quam Luna.

EX PHILOSOPHIA CHEMICA.

I. Solutio est separatio partium corporis peracta ab alio corpore, cujus partibus partes alterius corporis miscentur. II. De natura omnis menstrui est, ut ipsum sit fluidum, saltem dum actu solvit, & fluidum efficiat corpus a se solutum. III. Aqua est menstruum proprium salium, quos solvit ita, ut particulae per aquam aequabiliter dispersae haereant. IV. Causa physica fermentationis repetenda est ab alternatione virium. V. In crystallisatione determinata figura non casu, ut erronee putat NEUMANNUS, sed certa lege peragitur. VI. Eam omnium aptissime explicat MUSCHENBROECK, cujus proin sententiam amplectimur ac tuemur. VII. Vegetationes juxta theoriam celeb. BOSCOVICHII in vires inaequaliter agentes refundimus. VIII. Sine calore, aere interno, & aqua nulla fieri putrefactio potest, haec itaque ut instrumenta considerari possunt. IX. Finis, quem natura putrefactionibus intendit, est terrefactio, seu putrefactio destructiva. X. Provida est ordinatio, qua jubetur, ut cadavera extra urbium & oppidorum septa sepeliantur.

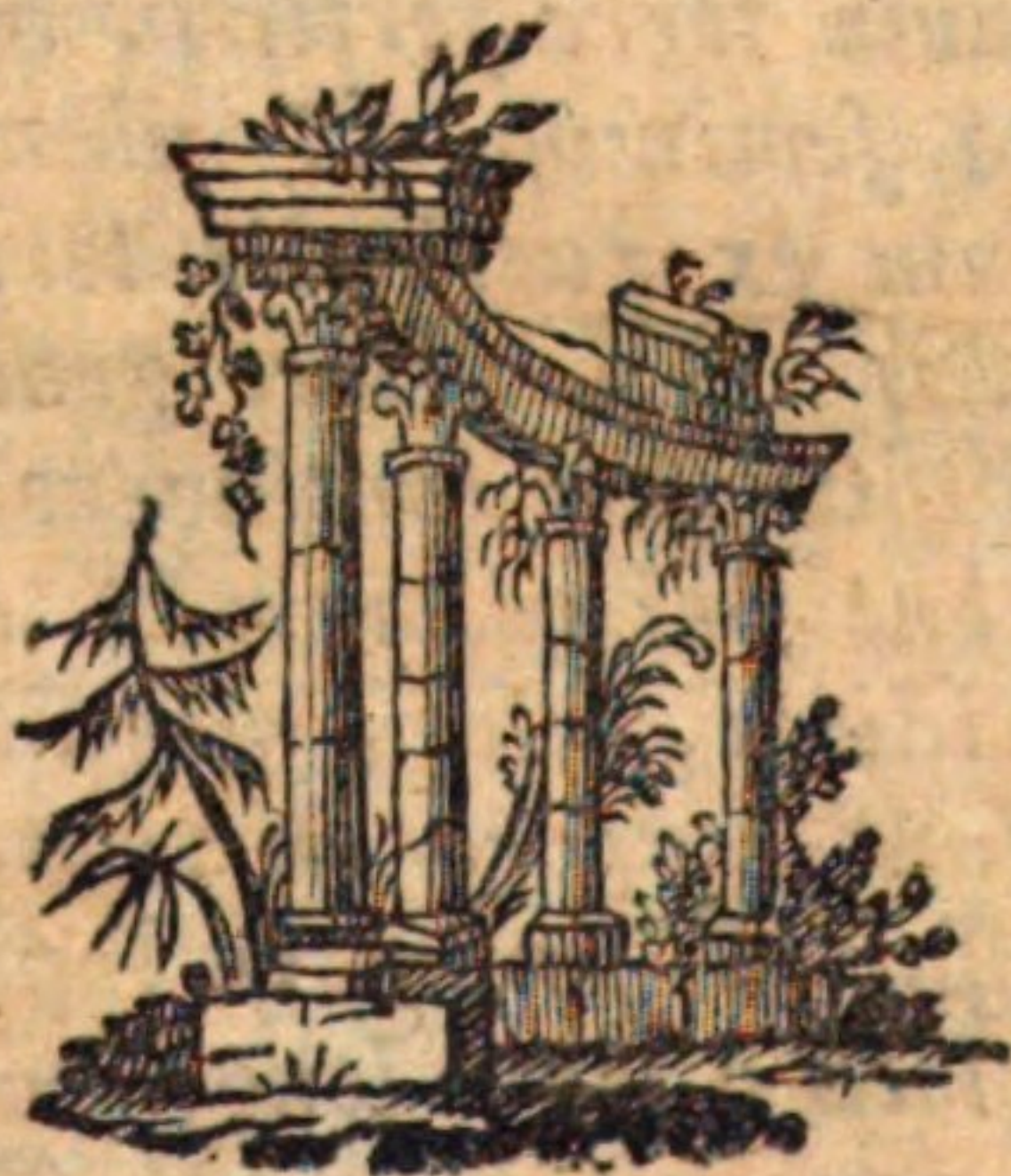
EX PHILOSOPHIA MINERALIUM.

I. Terras in suos ordines, genera ac species rite dividet D. Deffendens. II. Quae potissimum terra fertilis, quae sterilis, quae ad vegetationem, & incrementa seminum, & plantarum aptior, assignabimus. III. Lapidescunt ex particulis terreis fluidi cujuspian adminiculo firmiter conjunctis. IV. Haec generatio per concretionem, evaporationem, vel crystallisationem contingere potest. V. Proprietates lapidum pretiosorum, quibus sibi valorem & aestimationem conciliant, sunt eorum durities, pelluciditas, color, magnitudo. VI. Petrefacta non sunt lusus naturae, sed sunt corpora ex regno animali vel vegetabili, aliquantum in terra defossa, & sensim in lapides mutata. VII. Quomodo corpora marina in loca a mari longissime remota pervenerint, explicamus. VIII. Metalla non ex semine adinstar plantarum, ut TOURNEFORTIUS botanizabat, sed ope aurae subterraneae vaporumque metallicorum in minerarum venis vere generantur. IX. Chrysopoeja non implicat absolute. Dubium est, an illam ullus unquam Alchymista fuerit affecutus. X. Ad mineralia etiam pertinet magnes. Ejus effectus mirabiles ceu mysteria naturae nullus adhuc Philosophorum explicuit.

EX

EX PHILOSOPHIA MORUM.

I. *Vera hominis felicitas habetur in solo Deo, cujus beata possessio post mortem consequenda est finis ultimus hominis.* II. *Agens contra conscientiam peccat.* III. *Stante dubio non licet operari.* IV. *Regula prima morum est lex Dei aeterna, quam conscientia ceu paedagogus animae applicat.* V. *Datur jus naturae, cujus praecepta prima & generalia nequeunt ignorari.* VI. *Nulla unquam propria & directa in lege naturae dispensatio aut mutatio obvenit.* VII. *Lex debitis vestita conditionibus vere obligat in conscientia, saltem ad aliquid juxta naturam legis aut intentionem legislatoris.* VIII. *Debetur Deo Religio, quae tamen causa discordiarum, aut tormentum conscientiarum dici nequit.* IX. *Religio non est inventum a Magistratu politico ad plebem coercendam, & in obsequio continendam.* X. *Religio naturalis non sufficit. Quare necessitatem revelatae contra Deistas statuimus.* XI. *Duellum privata auctoritate susceptum est jure naturae prohibitum.* XII. *Passionum motus de se mali non sunt.* XIII. *Jus sacrorum Magistratui civili non est annexum ex jure naturae, quo non obstante Principi seculari jus cavendi merito tribuitur.*

Schwab, Johann,

Brevis introductio in rem diplomaticam

Heidelberga 1776

4 Diss. 3863,44

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10977025-9

VD18 1487119X-001